EUROOPAN
KOMISSIO

Bryssel 7.3.2018
SWD(2018) 224 final

KOMISSION YKSIKÖIDEN VALMISTELUASIAKIRJA

Suomen maaraportti 2018

Oheisasiakirja

KOMISSION TIEDONANTOON EUROOPAN PARLAMENTILLE, NEUVOSTOLLE, EUROOPAN KESKUSPANKILLE JA EURORYHMÄLLE

Talouspolitiikan EU-ohjausjakso 2018: rakenneuudistusten edistymisen arviointi, makrotalouden epätasapainojen ehkäisy ja korjaaminen ja asetuksen (EU) N:o 1176/2011 nojalla tehtyjen perusteellisten tarkastelujen tulokset

{COM(2018) 120 final}

SISÄLLYSLUETTELO

Tiivistelmä 1

1. Talouden tilanne ja näkymät 4

2. Edistyminen maakohtaisissa suosituksissa 11

3. Uudistusten painopisteet 15

3.1. Julkinen talous ja verotus 15
3.2. Rahoitusala 20
3.3. Työmarkkinat, koulutus ja sosiaalipolitiikka 26
3.4. Investoinnit 37
3.5. Toimialakohtaiset politiikat 46

Liite A: Yhteenvetotaulukko 51

Liite B: Makrotalouden epätasapainoa koskeva menettely: tulostaulu 56

Liite C: Vakiotaulukot 57

Lähdeluettelo 63

LUETTELO TAULUKOISTA

Taulukko 1.1: Tärkeimmät talous-, rahoitus- ja sosiaali-indikaattorit – Suomi 10
Taulukko 2.1: Edistyminen neuvoston maakohtaisissa suosituksissa 12
Taulukko 3.2.1: Rahoitusvakausindikaattorit, kaikki Suomessa toimivat pankit 20
Taulukko 3.3.1: Työvoiman ulkopuolella olevien osuudet Suomessa ja EU:ssa vuosina 2008 ja 2016 – prosentteina kaikista 25–49-vuotiaista 30
Taulukko B.1: Makrotalouden epätasapainoa koskevan menettelyn tulostaulu – Suomi 56
Taulukko C.1: Rahoitusmarkkinaindikaattorit 57
Taulukko C.2: Sosiaali-indikaattorien tulostaulun pääindikaattorit 58
Taulukko C.3: Työmarkkinoita ja koulutusta kuvaavat indikaattorit 59
Taulukko C.4: Sosiaalista osallisuutta ja terveyttä koskevat indikaattorit 60
Taulukko C.5: Tuotemarkkinoiden tuloksia ja politiikkaa kuvaavat indikaattorit 61
Taulukko C.6: Vihreä kasvu 62

LUETTELO KUVIOISTA

Kuvio 1.1:	Ulkomainen ja kotimainen kysyntä – vaikutus kasvuun – Suomi	4
Kuvio 1.2:	Potentiaalisen kasvun osatekijät – Suomi	4
Kuvio 1.3:	Yhdenmukaistettu kuluttajahintaindeksi neljännesvuosittain, Suomi, %-muutos vuositasolla	5
Kuvio 1.4:	Reaalinen efektiivinen valuuttakurssi (REER), nimellinen efektiivinen valuuttakurssi (NEER), suhteellinen yhdenmukaistettu kuluttajahintaindeksi (YKHI) – Suomi	6
Kuvio 1.5:	Nimelliset yksikkötyökustannukset koko kansantaloudessa – Tanska, Saksa, Suomi ja Ruotsi (2005 = 100)	7
Kuvio 1.6:	Tavaroiden ja palvelujen vientimarkkinaosuudet – Suomi	7
Kuvio 1.7:	Ulkoisen rahoitusaseman jakautuminen (vaihto- ja pääomataseet) – Suomi (päivitettävä)	7
Kuvio 1.8:	Ulkomainen nettovarallisuusasema (NIIP), % suhteessa BKT:hen – Suomi	8
Kuvio 2.1:	Vuosina 2011–2017 annettujen maakohtaisten suositusten toteutuminen tähän mennessä	11
Kuvio 3.1.1:	Sote-uudistusehdotusten ja velkakestävyysanalyysin (VKA) mukaiset velkaennusteet	15
Kuvio 3.1.2:	Julkinen kulutus suhteessa BKT:hen ja tehtäväluokittain, 2005, 2010, 2015, Suomi ja EU	18
Kuvio 3.1.3:	Verotulot ympäristöveroista, 2010 ja 2015	18
Kuvio 3.2.1:	Antolainaus yksityiselle sektorille — Lainakannan muutos (vuositasolla)	20
Kuvio 3.2.2:	Positiivinen arvostusero hinta-tulosuhteen, hinta-vuokrasuhteen ja perusmallin arvostuserojen perusteella – Suomi	22
Kuvio 3.2.3:	Asuntorakentamisen osuus BKT:sta – vuotuinen muutos, %	22
Kuvio 3.2.4:	Erot varovaisuuskynnysarvoihin ja perustekijöihin perustuviin vertailuarvoihin finanssialan ulkopuolisten yritysten ja kotitalouksien osalta	23
Kuvio 3.2.5:	Kotitalouksien velkaantuneisuus (kotitalouksien velkakanta suhteessa BKT:hen)([1])	24
Kuvio 3.3.1:	Työmarkkinaindikaattorit	26
Kuvio 3.3.2:	Työllisyyden kehitys toimialoittain	27
Kuvio 3.3.3:	Työvoimapula	29
Kuvio 3.3.4:	Beveridge-käyrä	29
Kuvio 3.4.1:	Vientimarkkinaosuuksien kasvu (tavarat ja palvelut)	37
Kuvio 3.4.2:	Tavarakaupan tase (ml. polttoaineet) 2001–2017 – reaalisen kilpailukyvyn ja kustannuskilpailukyvyn vaikutus	37
Kuvio 3.4.3:	Nimellisten yksikkötyökustannusten muutoksen osatekijät Suomessa: inflaation, työntekijää kohti laskettujen reaalisten työvoimakustannusten ja tuottavuuden muutosten vaikutus, nimellisten yksikkötyökustannusten muutos: euroalue ja Suomi	38
Kuvio 3.4.4:	Kokonaistuottavuus (koko talous) — EU28, Saksa, Suomi ja Ruotsi	39
Kuvio 3.4.5:	Investoinnit (volyymi) henkisiin omaisuustuotteisiin — EU (28), Ruotsi, Saksa, Suomi, Tanska ja Viro	40
Kuvio 3.4.6:	Bruttopääomanmuodostus tutkimuksen ja kehittämisen alalla — vuotuinen nettopääomakanta teollisuudenaloittain	40
Kuvio 3.4.7:	Finanssialan ulkopuolisten yritysten ylijäämän uudelleenjako — Suomi	41

Kuvio 3.4.8: Korkean, korkean keskitason, matalan keskitason ja matalan teknologian osuus tehdasteollisuuden kokonaisviennistä – Yhdistynyt kuningaskunta, Tanska, Alankomaat, Saksa, Ruotsi, Belgia, Itävalta ja Suomi 42

LUETTELO TEKSTILAATIKOISTA

Laatikko 2.1: Rakennemuutokseen suunnatulla EU:n tuella konkreettisia tuloksia Suomessa 14
Laatikko 3.3.1: Tulosten seuraaminen Euroopan sosiaalisten oikeuksien pilarin näkökulmasta 28
Laatikko 3.3.2: Hanke-esimerkki: Ohjaamo – pilottihankkeesta nuoria tukevaksi rakenneuudistukseksi 34
Laatikko 3.4.1: Investointeihin liittyvät haasteet ja uudistukset Suomessa 44

TIIVISTELMÄ

Myönteiset talousnäkymät luovat pohjaa lisäuudistuksille, joilla voitaisiin lisätä Suomen kasvupotentiaalia ja parantaa sopeutumiskykyä. Talouden toimeliaisuus lisääntyy ulkomaisen kysynnän, parantuneen kustannuskilpailukyvyn sekä investointien kasvun ansiosta. Osaamisvajeet ja alhainen työvoimaosuus saattavat haitata työmarkkinoiden elpymistä äskettäin käyttöönotetuista toimenpiteistä huolimatta. Korkeampi työllisyysaste ja kustannustehokkaat julkiset palvelut ovat olennaisen tärkeitä julkisen talouden ja hyvinvointijärjestelmän pitkän aikavälin kestävyyden turvaamiseksi. Näiden kysymysten ratkaiseminen parantaisi talouden sopeutumiskykyä. ([1])

Suomi on toipumassa pitkään jatkuneesta kriisistä. Talouden taantuma päättyi vuonna 2016, kun kokonaistuotanto kasvoi voimakkaasti. Talouden toimeliaisuuden odotetaan lisääntyneen vielä enemmän vuonna 2017. Vuonna 2016 kasvu käynnistyi nopeasti, kun investoinnit lisääntyivät, ensi alkuun rakennustoiminnassa. Kasvua tukevia tekijöitä olivat myös kotitalouksien lainojen edullisuus ja yritysten voittojen kasvu. Vuonna 2017 ulkomaisen kysynnän lisääntyminen piristi vientiä ja lisäsi merkittävästi kone- ja laiteinvestointeja. Vaihtotase läheni tasapainoa, ja sen on määrä muuttua tänä vuonna ylijäämäiseksi. Työn tuottavuuden kasvu oli pitkään pysähdyksissä, mutta se on nyt alkanut kohentua yritysten voitollisuuden vahvistuessa. Samaan aikaan työvoimaosuus on kasvanut, mutta työttömyys on vähentynyt vain hieman.

Viimeaikaisesta elpymisestä huolimatta taloudessa näkyvät yhä W-taantuman jäljet. Talouskasvun odotetaan Suomessa ylittävän edelliset huippulukemat vuodelta 2008 vasta vuonna 2018 – eli neljä vuotta myöhemmin kuin koko EU:ssa. Työllisyys on edelleen kriisiä edeltänyttä tasoa alhaisempi, kun taas työttömyys on kriisiä edeltänyttä tasoa korkeampi. Työn tuottavuus heikkeni Suomessa vuosina 2008–2016, kun se koko EU:ssa koheni. Suomen tavara- ja palveluviennin volyymi oli 10 prosenttia alhaisempi kuin vuonna 2008, kun taas koko EU:n vienti lisääntyi samalla ajanjaksolla neljänneksen. Potentiaalinen kasvu on viime aikoina kiihtynyt, mutta sen ei odoteta palaavan kriisiä edeltäneelle tasolle keskipitkällä aikavälillä.

Kone- ja laiteinvestoinnit ovat piristyneet, mutta investoinnit tutkimukseen ja kehitykseen (T&K) ja aineettomiin hyödykkeisiin laahaavat jäljessä. Kone- ja laiteinvestoinnit lähtivät nousuun alkuvuodesta 2017, kun kapasiteetin käyttöaste kasvoi ulkomaisen kysynnän elpymisen myötä. BKT:hen suhteutettuna kone- ja laiteinvestointien määrä oli kuitenkin edelleen EU:n pienimpiä. T&K-investoinnit ja investoinnit aineettomiin hyödykkeisiin vähenivät useiden vuosien ajan. Ne supistuivat lähelle EU:n keskiarvoa, mutta alkoivat vuonna 2017 jälleen kasvaa. Elektroniikka-alalla on odotettavissa liikevoittoja ensimmäistä kertaa taantuman jälkeen, mikä luo mahdollisuuksia investoida aineettomiin hyödykkeisiin. Muihin EU:n jäsenvaltioihin verrattuna Suomeen suuntautuvia suoria ulkomaisia sijoituksia on edelleen vähän, mutta uusperustantainvestointien viimeaikainen kehitys on rohkaisevaa ja liiketoimintaympäristö on yleisesti ottaen hyvä.

Suomen kustannuskilpailukyky on elpymässä, mutta reaalinen kilpailukyky on ongelma. Kustannuskilpailukyky heikkeni 2000-luvun lopulla suurten palkankorotusten vuoksi. Kustannuskilpailukyky suhteessa muuhun euroalueeseen on parantunut vuodesta 2016 työmarkkinaosapuolten kolmikantaneuvotteluissa tekemän kilpailukykysopimuksen ansiosta. Seuraaviksi kahdeksi vuodeksi sovitut palkkaratkaisut ovat melko maltillisia. Reaalisen kilpailukyvyn osalta voidaan todeta, että elektroniikka-alan heikkenemisen jälkeen Suomessa on erikoistuttu korkeamman arvonlisäyksen tuotteiden sijaan välituotteisiin. Laajenemassa oleva palvelujen vienti on yhä useammin korkean teknologian palveluvientiä.

Työmarkkinat ovat vähitellen elpymässä. Yhä useammat ovat siirtyneet osaksi työvoimaa, kun luottamus talouteen on lisääntynyt. Tämä ei kuitenkaan vielä näy voimakkaana työllisyyden

([1]) Tässä raportissa arvioidaan Suomen taloutta käyttäen vertailukohtana 22. marraskuuta 2017 julkaistua komission vuotuista kasvuselvitystä 2018. Kasvuselvityksessä komissio kehottaa EU:n jäsenvaltioita toteuttamaan lisää rakenneuudistuksia, jotta Euroopan taloudesta voi tulla tuottavampi, sopeutumiskykyisempi ja osallistavampi. Jäsenvaltioiden olisi tässä yhteydessä keskitettävä toimensa seuraaviin kolmeen onnistuneen talouspolitiikan elementtiin: investointien edistäminen, rakenneuudistusten toteuttamisen jatkaminen ja vastuullisen finanssipolitiikan noudattaminen.

kasvuna. Rakenteellinen työttömyys on edelleen korkea, mikä saattaa kertoa vähäisistä kannustimista ottaa vastaan työtä, kohdennettujen ja riittävien aktivointitoimien puutteesta, osaamisvajeesta ja kohtuuhintaisten asuntojen puutteesta kasvukeskuksissa. Myönteisten talousnäkymien ja viime aikoina toteutettujen uudistuksien seurauksena työllisyyden kasvun odotetaan kuitenkin kiihtyvän vuonna 2018.

Yksityinen velkataakka kokonaisuudessaan on kevenemässä ja julkinen sektori on ryhtynyt supistamaan velkaansa. Julkisen talouden alijäämän odotetaan pysyvän jatkuvien vakauttamistoimien ansiosta lähitulevaisuudessa alle 3 prosentin suhteessa BKT:hen. Julkinen bruttovelka, joka suurimmillaan (vuonna 2015) oli 63,6 prosenttia suhteessa BKT:hen, on nyt laskuuralla, ja sen odotetaan supistuvan alle 62 prosentin vuonna 2019. Yksityisen sektorin velka suhteessa BKT:hen supistui vuonna 2016. Toisin kuin finanssialan ulkopuolisten yritysten velka, kotitalouksien velka on ollut hieman kasvussa, ja kotitalouksien säästöasteen odotetaan pysyvän poikkeuksellisen alhaisena. Finanssivalvonta on toteuttanut toimenpiteitä kotitalouksien suuren velkaantuneisuuden suitsimiseksi.

Pankkisektori on edelleen yleisesti ottaen terve, mutta sektorilla on yhä rakenteellisia heikkouksia. Suomalaiset luotonantajat ovat edelleen kannattavia, niiden pääomapohja on edelleen vahva ja tappionsietokyky hyvä. Asuntolainojen riskipaino on kuitenkin vakavaraisuussuhdelaskelmissa melko alhainen. Lisäksi pankit tukeutuvat voimakkaasti tukkuvarainhankintaan. Finanssivalvonta on viime aikoina käsitellyt näitä riskejä. Eduskunta on vahvistanut makrotason vakauden valvontaa myös lisäämällä välineistöön järjestelmäriskipuskurin. Pankkisektori on kuitenkin edelleen varsin keskittynyt, eivätkä jälleenrahoitusriskit ole poistuneet.

Yleisesti ottaen Suomi on edistynyt jonkin verran ([2]) vuoden 2017 maakohtaisten suositusten noudattamisessa. Viimeaikaiset toimenpiteet työttömyysetuuksien uudistamiseksi ovat jo lisänneet kannustimia työhön, vaikkakin haasteita on yhä jäljellä. Lisäksi on toteutettu toimia (itsensä) työllistämisen ja alueellisen liikkuvuuden helpottamiseksi. Vuotta 2018 ja sen jälkeistä aikaa koskevat työehtosopimusneuvottelut ovat käynnissä, ja tähän mennessä tulokset ovat olleet linjassa tuottavuuden kehityksen kanssa. Eduskunnan odotetaan hyväksyvän sosiaali- ja terveyspalveluuudistusta (sote-uudistus) koskevan lakiesityksen keväällä 2018, jotta uudistus tulisi voimaan vuonna 2020. Suomi on edistynyt myös muilla vuoden 2017 suositusten osa-alueilla, jotka ovat hallinnollisen taakan vähentäminen, sääntelykehyksen parantaminen, kilpailun lisääminen palveluissa ja investointien edistäminen.

Kun tarkastellaan edistymistä Eurooppa 2020 -strategian mukaisten kansallisten tavoitteiden saavuttamisessa, kehitys on vuonna 2017 ollut yleisesti ottaen myönteistä. Suomen tavoitteena on 20–64-vuotiaiden työllisyysasteen nostaminen 78 prosenttiin. Se onkin kohentunut aikaisemmista vuosista, ja vuonna 2016 se oli 74 prosenttia. Köyhyysriskiaste on EU:n keskiarvoon verrattuna alhainen, ja se on alentunut jonkin verran viime aikoina. Koulunkäynnin keskeyttäneiden osuus laski vuonna 2016 ensimmäisen kerran hieman alle tavoitteen, joka on 8 prosenttia, ja korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus pysyi Suomessa tavoitetta suurempana. T&K-investointitavoite on erittäin kunnianhimoinen, 4 prosenttia suhteessa BKT:hen, eikä sitä todennäköisesti saavuteta, sillä T&K-investoinnit ovat vähentyneet viime vuosina. Vuonna 2016 suhdeluku oli 2,8 prosenttia. Ilmasto- ja energiatavoitteensa Suomi on yleisesti ottaen saavuttamassa.

Suomi suoriutuu suhteellisen hyvin sosiaali-indikaattoreiden tulostaulussa, jolla mitataan sosiaalisten oikeuksien pilarin periaatteiden toteutumista. Tuloerot ovat Suomessa pieniä ja köyhyys- tai syrjäytymisvaarassa olevia on vain vähän. Suomi on saanut tunnustusta laadukkaasta ja osallistavasta koulutusjärjestelmästään. Sote-uudistusta valmistellaan. Uudistuksella voisi olla mahdollista puuttua siihen, että monet kokevat terveydenhoitotarpeensa jäävän tyydyttämättä.

([2]) Tietoja edistymisestä kullakin maakohtaisen suosituksen osa-alueella ja toimista, joita niiden noudattamiseksi on toteutettu, esitetään liitteessä olevassa yhteenvetotaulukossa.

Tässä maaraportissa esitetyn analyysin keskeiset päätelmät ja niihin liittyvät politiikkahaasteet ovat seuraavat:

- **Julkisen velan suhteessa BKT:hen ennustetaan 2020-luvun alkuvuosina jälleen kasvavan.** Ikääntymiseen liittyvien terveydenhoito- ja pitkäaikaishoitomenojen odotetaan kasvavan. Tällä on kerrannaisvaikutuksia julkiseen talouteen. Palvelu-uudistus ja siihen liittyvä maakuntauudistus on annettu käsiteltäväksi eduskunnalle, mutta niitä ei ole vielä hyväksytty. Sote-uudistuksen tarkoituksena on kasvattaa yksityisen sektorin roolia sosiaali- ja terveyspalvelujen tarjoamisessa. Säästöjä odotetaan syntyvän lisääntyvän kilpailun ja paremmin yhteensovitetun palvelutarjonnan kautta. Uudistuksella on mahdollista lisätä sote-palvelujen tuottavuutta ja näin vähentää menopainetta. Suunnitelluista säästöistä huolimatta väestön ikääntymisestä johtuva kustannuspaine pitää keskipitkän aikavälin velkaennusteet nousu-uralla.

- **Muihin Pohjoismaihin verrattuna 15–64-vuotiaiden 69,7 prosentin työllisyysaste on viimeaikaisesta noususta huolimatta edelleen alhainen.** Joillekin työttömille tai työvoiman ulkopuolella oleville, erityisesti 25–49-vuotiaiden ryhmässä, työn vastaanottaminen ei ole vielä taloudellisesti riittävän palkitsevaa jo toteutetuista toimista huolimatta. Joidenkin aktivointitoimien tehokkuutta haittaa palvelujen integroinnin puute. Toisena haasteena on varmistaa pakolaisten ja muiden maahanmuuttajien pitkän aikavälin integroituminen Suomen työmarkkinoille ja yhteiskuntaan.

- **Palkanmuodostuskäytännöt ovat muuttumassa. Vielä ei ole tiedossa, miten palkkakehitys saadaan uudella mallilla pidettyä linjassa tuottavuuden kehityksen kanssa.** Menetetty kustannuskilpailukyky on lähes palautunut vuosia jatkuneen palkkamaltin seurauksena. Palkanmuodostuksessa ollaan siirtymässä vuosina 2013 ja 2016 tehdyistä keskitetyistä sopimuksista alakohtaiseen ja paikalliseen sopimiseen. Tästä on saatu ensimmäisiä myönteisiä tuloksia. Järjestäytyneillä työnantajilla on tuoreimpien työehtosopimusten nojalla enemmän mahdollisuuksia paikalliseen sopimiseen, mutta järjestäytymättömiä työnantajia koskevia esteitä on edelleen jäljellä. Nähtäväksi jää, syntyykö koordinoitu malli, jossa suljettu sektori seuraa avointa sektoria ja palkkakehitys sovitetaan tuottavuuden kehitykseen ja näin varmistetaan kilpailukyky ja optimaaliset työllisyystulokset.

- **Kotitalouksien velkaantuneisuus on edelleen suurta ja kasvussa.** Kotitalouksien bruttosäästämisaste on puolet koko euroalueen tasosta, eikä velkaa vähennetä aktiivisesti. Rahoitusalan vakauden vahvistamiseksi ja kotitalouksien kestävän luototuksen edistämiseksi on otettu käyttöön useita toimenpiteitä. Näistä toimenpiteistä huolimatta kotitalouksien velkaantuneisuuden merkittävä vähentyminen ei ole lähivuosina todennäköistä korkojen ollessa alhaalla.

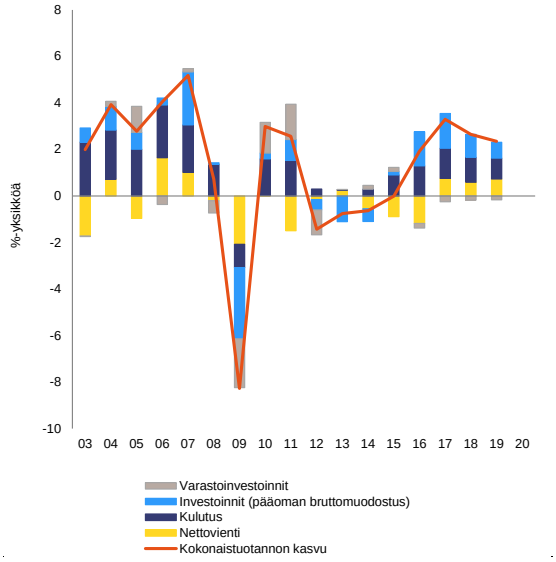
- **Odotettavissa oleva Nordean pääkonttorin muutto Suomeen vuoden 2018 loppuun mennessä kasvattaisi pankkisektorin kokoa merkittävästi.** Muuton seurauksena maan pankkisektorin yhteenlasketun omaisuuden odotetaan kasvavan 420 prosenttiin suhteessa BKT:hen ja talletuskannan odotetaan kasvavan 50 miljardista eurosta 140 miljardiin euroon. Koska alueelliset kytkökset muihin Pohjoismaihin ja Baltian maihin ovat vahvat, tämä edellyttää valvonnan lisäämistä ja vahvaa alueellista valvontayhteistyötä. Suomen talletussuojarahaston vastuulle tulee myös Nordean ulkomaisten sivukonttoreiden talletussuoja.

1. TALOUDEN TILANNE JA NÄKYMÄT

BKT:n kasvu

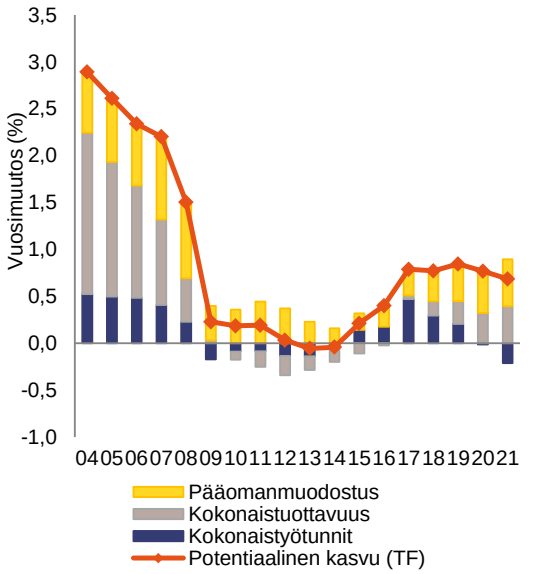
Suomen talouden kasvu kiihtyi vuonna 2017, ja vuonna 2016 koettu voimakas elpyminen vahvistui (kuvio 1.1). Vuonna 2016 talous kasvoi 1,9 prosenttia. Komissio odottaa BKT:n kasvun nopeutuneen 3,3 prosenttiin vuonna 2017 viennin lisääntymisen ja investointien (erityisesti kone- ja laiteinvestointien) kasvun jatkumisen tukemana. Suotuisat rahoitusolosuhteet ja keskimääräistä vahvempi yritysten luottamus tukevat investointien kasvua. Yksityisen kulutuksen kasvu on pysynyt positiivisena kuluttajien vahvan luottamuksen ja parantuneiden työllisyysnäkymien tukemana. Talouden odotetaan edelleen kasvavan, 2,8 prosenttia vuonna 2018 ja 2,5 prosenttia vuonna 2019. Kotimaisen kysynnän odotetaan jatkossakin olevan tärkein kasvun veturi. Nettoviennin vaikutus kasvuun säilyy positiivisena, sillä ulkomainen kysyntä kasvaa edelleen ja Suomi hyötyy kustannuskilpailukykynsä palautumisesta.

Kuvio 1.1: **Ulkomainen ja kotimainen kysyntä – vaikutus kasvuun – Suomi**

Lähde: Euroopan komissio (syksyn 2017 talousennuste)

Kuvio 1.2: **Potentiaalisen kasvun osatekijät – Suomi**

Potentiaalinen kasvu (TF): potentiaalinen kasvu tuotantofunktiomenetelmällä
Lähde: Euroopan komissio – Talouden ja rahoituksen pääosasto

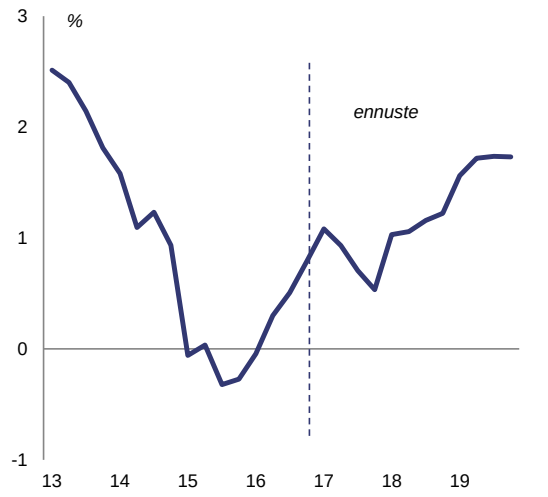
Potentiaalisen BKT:n kasvu

Potentiaalinen kasvu on viime aikoina kiihtynyt, mutta sen ei odoteta palaavan kriisiä edeltäneelle tasolle keskipitkällä aikavälillä (ks. kuvio 1.2). Kriisivuodet ja elektroniikka-alan heikkeneminen ovat merkittävästi vähentäneet kokonaistuottavuuden ([3]) odotettua vaikutusta potentiaaliseen kasvuun lähivuosina. Viime vuosien heikon häiriönsietokyvyn voidaan katsoa osittain johtuneen i) silloisista suhteellisen jäykistä työmarkkinakäytännöistä (muuttumassa, ks. jakso 3.3); ja ii) yksipuolisuudesta korkeamman teknologian tuotteissa (ks. jakso 3.4). Lähivuosina maan työvoiman koon pienentymisen odotetaan pitävän kasvupotentiaalin melko vähäisenä siitä huolimatta, että työaika pitenee ja työllisyys kasvaa vuosina 2018 ja 2019. Pääoman ja kokonaistuottavuuden vaikutuksen arvioidaan osittain kompensoivan työntekijöiden määrän vähenemistä, kun ulkomaisen kysynnän elpyminen ja parempi kustannuskilpailukyky nostavat kapasiteetin käyttöastetta, lisäävät investointeja ja edistävät kokonaistuottavuuden myönteistä kehitystä. Investoinneissa Suomi kuitenkin

([3]) Kokonaistuottavuus kuvaa sitä, kuinka tehokas talous on tietyllä tuotantopanosten yhdistelmällä, ja aineettomat investoinnit ovat siihen yhteydessä.

menestyy useimmissa investointiluokissa heikommin kuin muut EU-maat (investoinnit suhteessa BKT:hen). Ainoa poikkeus on rakennusala, joka on vähiten tuottava luokka. Erityisesti tämä koskee investointeja teollis- ja tekijänoikeuksiin, jotka ovat vuoden 2014 lopusta koko ajan vähentyneet mutta alkaneet jälleen kasvaa vuonna 2017. Samaan aikaan yritykset edelleen kasvattavat varautumisjärjestelynä mittavia rahoituspuskureita, jotka voivat olla lisäinvestointien esteenä. Näin ollen talous uhkaa jäädä melko hitaan kasvun uralle (ks. jaksot 3.4 ja 3.5).

Kuvio 1.3: **Yhdenmukaistettu kuluttajahintaindeksi neljännesvuosittain, Suomi, %-muutos vuositasolla**

Lähde: Euroopan komissio

Inflaatio

Inflaation odotetaan pysyvän maltillisena. Vuonna 2016 inflaatio elpyi vuoden 2015 negatiiviselta tasolta (ks. kuvio 1.3) ja kiihtyi 0,8 prosenttiin vuonna 2017. Sen odotetaan jatkossa kasvavan vain hitaasti, kun hintakilpailu vähittäismarkkinoilla lisääntyy ja asumiskustannukset ja polttoaineen hinnat nousevat maltillisesti. Palvelujen hintojen nousun, Yhdysvaltain dollarin vahvistumisen ja matalien mutta nousevien korkojen odotetaan kiihdyttävän inflaatiota hieman, noin 1,4 prosenttiin vuonna 2018 ja 1,6 prosenttiin vuonna 2019.

Työmarkkinat

Työllisyys on kääntynyt jälleen kasvuun kysynnän kasvun, investointien lisääntymisen ja viennin kasvun tukemana. Työllisyys kuitenkin reagoi edelleen melko hitaasti noususuhdanteeseen. Työllisyyskehitys on ollut useiden vuosien ajan negatiivista, mutta vuosina 2016 ja 2017 työllisyys kasvoi 0,5 prosenttia, ja kasvun arvioidaan jatkuvan myös vuosina 2018 ja 2019. Työttömyysaste laski vuonna 2017 edellisvuodesta kuitenkin vain 0,2 prosenttiyksikköä eli 8,7 prosenttiin, kun työvoiman tarjonta lisääntyi ja aikaisemmin työmarkkinoiden ulkopuolella olleet alkoivat etsiä aktiivisesti työtä. Tämän kehityksen myötä työllisyysaste (20–64-vuotiaat) nousi vuosien 2015 ja 2017 välisenä aikana 72,9 prosentista 74 prosenttiin. Joidenkin alojen työmarkkinoilla on kuitenkin jo nähtävissä osaamisvajetta, jonka odotetaan kasvavan. Yritysten mukaan niiden on entistä vaikeampaa täyttää tietyntyyppisten ammattien avoimia työpaikkoja, lähinnä rakennusalalla, terveydenhuollossa ja tieto- ja viestintätekniikan erikoisaloilla. ([4]) Beveridge-käyrän([5]) viimeaikaisesta asennosta käy ilmi, että työttömien ja avoinna olevien työpaikkojen kohtaamisessa on ongelmia (ks. jakso 3.3). Myös korkea rakenteellinen työttömyys (noin 7,3 % vuonna 2017) viittaa siihen, että työmarkkinoiden joustavuuteen ja tehokkuuteen on vielä jonkin verran matkaa. Mahdollisiin syihin kuuluvat vähäiset kannustimet ottaa vastaan työtä. Myös Suomen pitkät etäisyydet ja edullisten asuntojen puute kasvukeskuksissa lisäävät työmarkkinoiden jäykkyyttä (IMF, 2017a ja 2017b).

Sosiaalinen kehitys

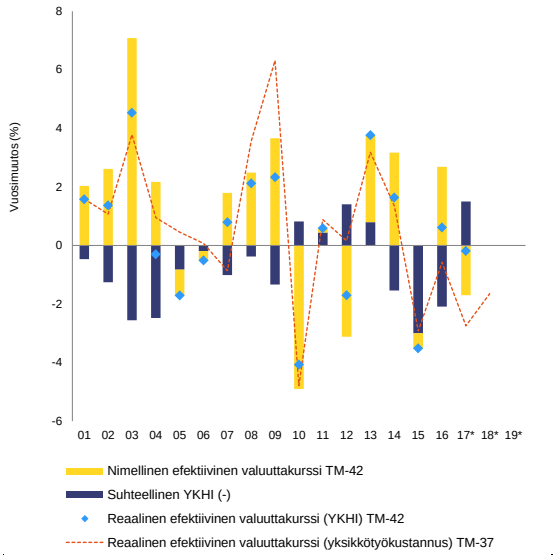
Kuten muissakin Pohjoismaissa, tuloerot ovat Suomessa EU:n pienimpiä. Vuonna 2016 vauraimpaan 20 prosenttiin kuuluvan väestönosan tulot olivat 3,6-kertaiset verrattuna vähävaraisimpaan 20 prosenttiin, kun ero on

([4]) Osaamisvaje on ollut näillä aloilla viime vuosina melko jatkuvaa. Siirtotyöläisten virta naapurimaasta Virosta näyttää olevan tyrehtymässä, sillä työntekijöiden taloudellinen tilanne on siellä nopeasti kohenemassa ja palkat nousevat.

([5]) Beveridge-käyrä esittää graafisesti työttömyysasteen ja avointen työpaikkojen välisen suhteen (avoinna olevien työpaikkojen määrä osuutena työvoimasta).

EU:ssa keskimäärin 5,2-kertainen. ([6]) Verotuksen ja etuuksien kautta tapahtuvien tulonsiirtojen ansiosta tuloerot eivät ole Suomessa viime vuosina kasvaneet. Markkinatuloilla mitattuna Suomen sijoitus EU-maiden joukossa on hieman heikentynyt vuodesta 2010.

Kuvio 1.4: **Reaalinen efektiivinen valuuttakurssi (REER), nimellinen efektiivinen valuuttakurssi (NEER), suhteellinen yhdenmukaistettu kuluttajahintaindeksi (YKHI) – Suomi**

1) TM-42: 42 teollisuusmaata; TM-37: 37 teollisuusmaata
Lähde: Euroopan komissio

Köyhyysriski on edelleen pienentynyt vuodesta 2011, jolloin se oli suurimmillaan, mutta haasteena on edelleen eriarvoisuus terveydenhuollon saatavuudessa. Viimeisimmät tiedot ([7]) köyhyydestä ja tuloeroista osoittavat, että Suomen köyhyysriskiasteen ei odoteta muuttuvan merkittävästi tuloviitevuotena 2016. Vuonna 2016 köyhyysriskiaste (kun sosiaalietuudet ja eläkkeet on otettu huomioon) oli 11,6 prosenttia, mikä on noin 5,5 prosenttiyksikköä alle EU:n keskiarvon ja EU:n alhaisimpia. Talouden taantuma on kuitenkin lisännyt työmarkkinoiden ulkopuolella olevien ja pitkäaikaistyöttömien määrää. Lisäksi tilanne on huonontunut sikäli, että erityisesti alemmissa sosioekonomisissa ryhmissä monet ilmoittavat jääneensä vaille tarvittavaa terveydenhoitoa (ks. laatikko 3.3.1).

Kilpailukyky

Viime vuosina kustannuskilpailukyky on työvoimakustannusten nousun maltillisuuden ansiosta parantunut merkittävästi, mutta reaalinen kilpailukyky on heikentynyt (ks. jakso 3.4). Suomen reaalinen efektiivinen valuuttakurssi on vuodesta 2015 lähtien heikentynyt joka vuosi. Tämä on ollut seurausta vuonna 2013 sovitun palkkaratkaisun mukaisista maltillisista palkankorotuksista (ks. kuviot 1.4 ja 1.5). Vuosina 2016 ja 2017 yksikkötyökustannukset pienenivät kilpailukykysopimuksen ansiosta (ks. kuviot 1.5 ja 3.4.3). Vuonna 2017 tuottavuus oli edellisvuotta parempi. Koska palkansaajakorvaukset ([8]) pysyivät vakaina, nimelliset yksikkötyökustannukset laskivat 1,6 prosenttia eli huomattavasti enemmän kuin muissa euroalueen talouksissa. Myönteisen kehityksen odotetaan jatkuvan vuosina 2018 ja 2019 ([9]). Kaiken kaikkiaan tämä on parantanut kustannuskilpailukykyä, sillä pitkäaikainen vientimarkkinaosuuksien supistuminen on päättynyt (ks. kuvio 1.6). Samaan aikaan Suomessa on elektroniikka-alan heikkenemisen myötä siirrytty nopeasti välituotteisiin ja erikoistuttu huipputeknologian sijaan keskitason teknologiaan. Tämä merkitsee sitä, että kilpailukykyinen kustannusrakenne on suomalaisyrityksille aiempaa tärkeämpi. Seurauksena on ollut myös negatiivinen tai paikallaan polkeva tuottavuuden kasvu, mikä on edelleen suurin haaste kilpailukyvyn kannalta. Toinen haaste on vientiä harjoittavien pk-yritysten vähäinen määrä.

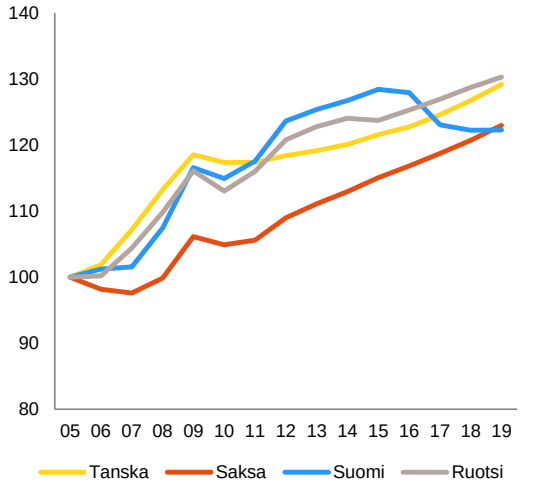
([6]) Ylimmän ja alimman tuloviidenneksen tulo-osuuksien suhde (S80/S20) on suurituloisimman 20 prosentin (ylin tuloviidennes) yhteenlasketut ekvivalentit käytettävissä olevat tulot suhteessa pienituloisimman 20 prosentin (alin tuloviidennes) yhteenlaskettuihin ekvivalentteihin käytettävissä oleviin tuloihin.

([7]) Jotta sosiaalipolitiikan tehokkuutta jäsenvaltioissa voidaan seurata oikea-aikaisemmin, Eurostat on laatinut tilastollisten ja ekonometristen mallien perusteella tuloviitevuotta 2016 koskevia kokeellisia pika-arvioita. Nämä täydentävät EU:n tulo- ja elinolotilastotietoja (EU-SILC), ja niitä voidaan käyttää alustavaan analysointiin ennen kuin EU-SILC-tiedot saadaan käyttöön. Kuten yleensäkin arvioita, myös näitä pika-arvioita olisi tulkittava varovaisesti. Niiden tarkkuus riippuu monista tekijöistä, ja näin ollen ei voida odottaa, että ne täysin vastaisivat EU-SILC-tuloksia vuodelta 2017.

([8]) Palkansaajakorvaukset muodostuvat palkoista ja palkkioista sekä työnantajan sosiaaliturvamaksuista.

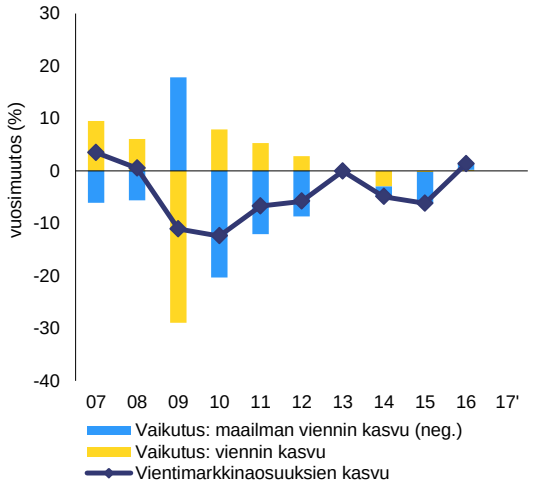
([9]) Loppuvuodesta 2017 reaalinen efektiivinen valuuttakurssi ylitti makrotalouden perustekijöitä (kysyntä, tarjonta, kasvu, inflaatio, työttömyys, finanssi- ja rahapolitiikka) vastaavan tason 0–5 prosentilla (IMF, 2017).

Kuvio 1.5: **Nimelliset yksikkötyökustannukset koko kansantaloudessa – Tanska, Saksa, Suomi ja Ruotsi (2005 = 100)**

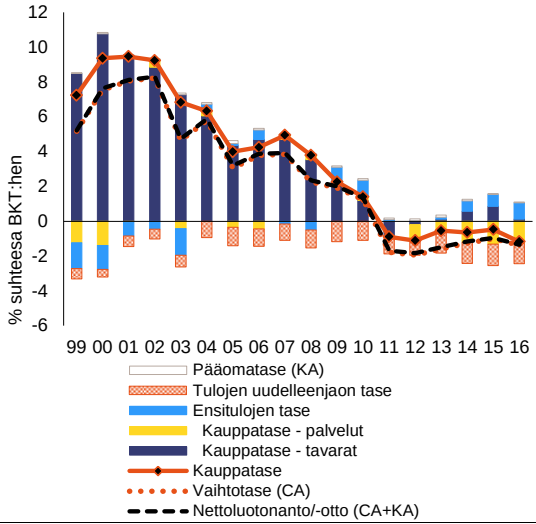
Lähde: Euroopan komissio

Kuvio 1.6: **Tavaroiden ja palvelujen vientimarkkinaosuudet – Suomi**

Lähde: Euroopan komissio

Kuvio 1.7: **Ulkoisen rahoitusaseman jakautuminen (vaihto- ja pääomataseet) – Suomi (päivitettävä)**

Lähde: Euroopan komissio

Vaihtotase

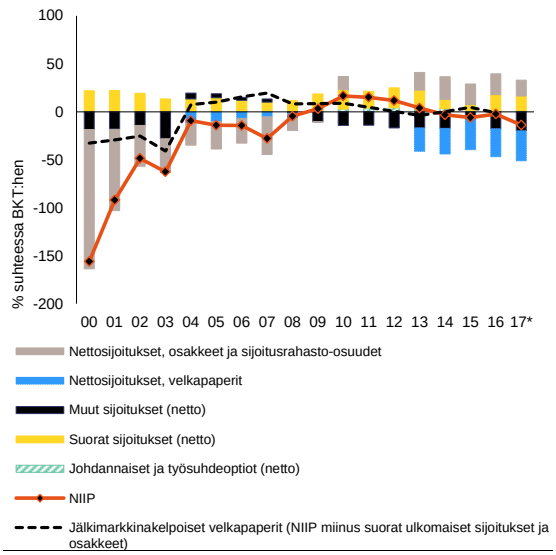
Suomen vaihtotaseen alijäämä supistui vuonna 2017. Ulkomaisen kysynnän vahvistuminen ja yksikkötyökustannusten pieneneminen vuodesta 2015 alkaen (ks. kuvio 1.4) ovat mahdollistaneet sen, että kauppatase palasi vuonna 2017 ylijäämäiseksi. Ylijäämä oli kuitenkin edelleen huomattavasti pienempi kuin ennen finanssikriisiä ja vuosina 2008–2009 koettua elektroniikka-alan kriisiä. Vuonna 2017 viennin elpyminen oli kuitenkin laaja-alaista, ja siitä hyötyivät esimerkiksi metallinvalmistus, öljynjalostus, kemianteollisuus sekä kone- ja laiteteollisuus. Samaan aikaan pääomasijoitusten korkeat tuotot ja alhaiset korot pitivät ensitulot ylijäämäisinä. Tulojen uudelleenjaon tase (maksut EU:lle –0,19 prosenttia suhteessa BKT:hen vuonna 2015, kehitysapu ja sotilaallinen apu ulkomaille) pysyi pitkälti negatiivisena (ks. kuvio 1.7). Tämän seurauksena vaihtotase pysyi vuonna 2017 alijäämäisenä, mutta alijäämän arvioitiin supistuvan 0,2 prosenttiin suhteessa BKT:hen. Vaihtotaseen odotetaan palaavan jälleen positiiviseksi vuonna 2019 ja vahvistuvan vuonna 2019, kun tavaroiden ja palveluiden tase muuttuu yhä positiivisemmaksi.

Ulkoinen rahoitusasema

Ulkomainen nettovarallisuusasema (NIIP) on ollut vakaa ja sen odotetaan pysyvän lähellä tasapainoa vuosina 2018–2019. NIIP on heikentynyt ulkomailla olevien varojen arvonalenemisen seurauksena (arvostusvaikutukset) jonkin verran muutaman vuoden ajan, mutta vuonna 2016 se koheni -2,3 prosenttiin suhteessa BKT:hen vuoden 2015 –6,1 prosentista, kun nettomääräiset suorat

ulkomaiset sijoitukset vahvistuivat. NIIP:n odotettiin kuitenkin heikkenevän uudelleen vuonna 2017 nettoluotonoton lisääntyessä ja nettosijoitusten vähetessä mutta pysyvän EU-vertailussa hyvin alhaisena (ks. kuvio 1.8). Luotonoton lisääntyminen ja ulkomaille suuntautuvien sijoitusten väheneminen on johdonmukaista, sillä elpyminen on käynnissä ja sijoitusten määrä Suomessa kasvaa tällä hetkellä. Huolimatta siitä, että vaihtotaseen odotetaan kohentuvan, ulkomaisen nettovarallisuusaseman odotetaan pysyvän vuosina 2018–2019 alijäämäisenä, noin –5 prosentissa suhteessa BKT:hen.

Kuvio 1.8: **Ulkomainen nettovarallisuusasema (NIIP), % suhteessa BKT:hen – Suomi**

Lähde: Euroopan komissio

Rahoitusala

Yksityisen sektorin suuri velkaantuneisuus luo haavoittuvuutta, mutta rahoitusala on pysynyt vakaana ja vahvana. Vuonna 2016 kotitalouksien luototus alkoi jälleen lisääntyä. Myös kotitalouksien bruttosäästämisaste on alhainen, eikä velkaa vähennetä aktiivisesti. Lisäksi vaihtuvakorkoisten uusien asuntolainojen osuus on suuri. Käytössä on finanssipoliittisia, vakautta lisääviä toimenpiteitä, kuten asuntolainakorkojen verovähennyskelpoisuuden asteittainen poistaminen, uusien asuntolainojen enimmäisluototusasteen käyttöönotto ja luottolaitoksien asuntoluottojen keskimääräisen riskipainon vähimmäistason asettaminen 15 prosenttiin. Korkojen pysytellessä alhaisina ei kuitenkaan ole todennäköistä, että kotitalouksien velkaantuneisuus merkittävästi vähenisi. Pankeilla vaikuttaa olevan riittävästi pääomaa ja ne vaikuttavat kannattavilta huolimatta siitä, että korkomarginaalit ovat tällä hetkellä alhaisia (ks. jakso 3.2). Pankkien voimakas tukeutuminen tukkuvarainhankintaan on rakenteellinen haavoittuvuustekijä.

Asuntomarkkinat

Vuosien 2014–2015 negatiivisen kasvun jälkeen asuntojen reaalihinnat ovat pysyneet melko vakaina vuonna 2016, mutta asuntomarkkinoiden suhdannekehitys viittaa siihen, että asuntojen hintojen lasku on päättymässä. Nimellisissä ja deflatoiduissa asuntohintaindekseissä ei vielä näy selkeitä viitteitä hintojen noususta, ja asuntojen hinnat suhteessa vuokratasoon ja tuloihin ovat edelleen laskussa. Hintojen kehitys viimeisten vuosineljännesten aikana viittaa kuitenkin nousuuntaukseen huolimatta siitä, että asuntoja on valmistunut huomattava määrä ja myönnettyjen rakennuslupien määrä kasvaa. Tämä koskee erityisesti pääkaupunkiseutua.

Julkinen talous

Hallitus on vakauttanut julkista taloutta pääasiassa leikkaamalla menoja, ja kohentuneet talousnäkymät auttavat vähentämään velkaa. Nykyinen hallitus sopi vuonna 2015 vakauttamissuunnitelmasta, jolla pyritään vuoteen 2019 mennessä saamaan aikaan säästöt, jotka ovat suuruudeltaan noin 4 miljardia euroa eli 2 prosenttia suhteessa BKT:hen. Ansiotuloverotuksen keventäminen vuosina 2016 ja 2017 on lieventänyt menopuolen toimenpiteiden vaikutusta, mutta kaiken kaikkiaan vakauttaminen on parantanut julkisen talouden rahoitusasemaa. Työllisyyden kasvu ja taloudellisen toimeliaisuuden lisääntymisen parantavat julkisen talouden rahoitusasemaa entisestään. Sovittujen finanssipoliittisten toimenpiteiden ansiosta julkisen talouden rahoitusaseman arvioidaan kohenevan edelleen, 0,8 prosenttiin suhteessa BKT:hen vuonna 2019.

Julkisen talouden velka suhteessa BKT:hen oli suurimmillaan vuonna 2015, ja sen odotetaan edelleen supistuvan lyhyellä aikavälillä mutta

alkavan jälleen kasvaa keskipitkällä aikavälillä. Komissio arvioi, että velkasuhde alkaa kasvaa ja että se nousee noin 68 prosenttiin suhteessa BKT:hen vuoteen 2028 mennessä. Tämä viittaa suuriin julkisen talouden kestävyysriskeihin keskipitkällä aikavälillä. Tärkein syy velan kasvuun on väestön ikääntymiseen liittyvien kustannusten ja erityisesti terveydenhuollon ja pitkäaikaishoidon menojen lisääntyminen. Siksi uudistukset tuottavuuden parantamiseksi näiden palvelujen tarjoamisessa ovat tärkeitä. Sosiaali- ja terveydenhuoltopalveluiden suunnitellun uudistuksen toteuttamiseen liittyy kuitenkin riskejä, jotka voivat aiheuttaa lisäviivästyksiä.

Taulukko 1.1: **Tärkeimmät talous-, rahoitus- ja sosiaali-indikaattorit – Suomi**

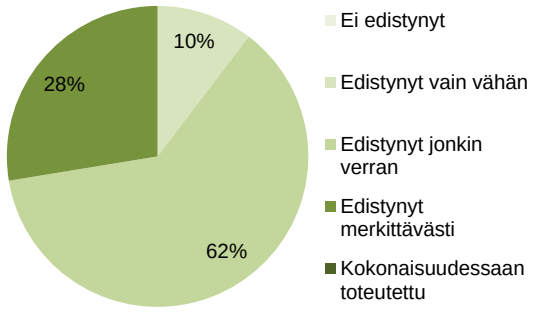
						ennuste		
	2004-07	2008-12	2013-14	2015	2016	2017	2018	2019
Reaalinen BKT (vuosimuutos)	4,0	-0,8	-0,7	0,0	1,9	3,3	2,8	2,5
Potentiaalinen kasvu (vuosimuutos)	2,5	0,4	0,0	0,4	0,8	1,5	1,6	1,6
Yksityinen kulutus (vuosimuutos)	3,6	1,1	0,2	1,7	1,8	.	.	.
Julkinen kulutus (vuosimuutos)	1,5	0,7	0,3	0,0	1,2	.	.	.
Kiinteän pääoman bruttomuodostus (vuosimuutos)	4,7	-2,0	-3,8	0,7	7,2	.	.	.
Tavaroiden ja palvelujen vienti (vuosimuutos)	8,7	-1,4	-0,8	0,8	1,3	.	.	.
Tavaroiden ja palvelujen tuonti (vuosimuutos)	8,3	0,6	-0,4	3,2	4,4	.	.	.
Vaikutus BKT:n kasvuun:								
Kotimainen kysyntä (vuosimuutos)	3,2	0,3	-0,7	1,1	2,8	.	.	.
Varastot (vuosimuutos)	0,3	-0,2	0,1	0,2	-0,2	.	.	.
Nettovienti (vuosimuutos)	0,6	-0,8	-0,1	-0,9	-1,2	.	.	.
Vaikutus potentiaaliseen BKT:n kasvuun:								
Koko työvoima (tuntia) (vuosimuutos)	0,5	-0,1	-0,1	0,1	0,3	0,6	0,5	0,4
Pääomanmuodostus (vuosimuutos)	0,7	0,5	0,2	0,2	0,3	0,5	0,6	0,6
Kokonaistuottavuus (vuosimuutos)	1,3	0,0	-0,1	0,0	0,2	0,4	0,5	0,6
Tuotantokuilu	1,4	-1,2	-2,8	-3,5	-2,4	-0,7	0,4	1,1
Työttömyysaste	8,0	7,7	8,5	9,4	8,8	8,6	8,3	8,0
BKT-deflaattori (vuosimuutos)	1,3	2,2	2,1	2,0	0,9	0,5	1,7	1,7
Yhdenmukaistettu kuluttajahintaindeksi (YKHI) (vuosimuutos)	0,9	2,7	1,7	-0,2	0,4	0,8	1,4	1,6
Nimelliset palkansaajakorvaukset/henkilö (vuosimuutos)	3,4	3,0	1,2	1,4	1,0	-1,1	1,3	1,7
Työn tuottavuus (reaalinen, työntekijää kohti, vuosimuutos)	2,4	-1,0	-0,1	0,1	1,4	.	.	.
Yksikkötyökustannukset (koko talous, vuosimuutos)	1,0	4,0	1,3	1,3	-0,4	-3,8	-0,7	0,1
Reaaliset yksikkötyökustannukset (vuosimuutos)	-0,3	1,8	-0,8	-0,7	-1,3	-4,3	-2,4	-1,6
Reaalinen efektiivinen valuuttakurssi (yksikkötyö-kustannukset, vuosimuutos)	0,2	1,2	2,3	-2,5	-1,0	-3,5	0,0	-1,8
Reaalinen efektiivinen valuuttakurssi (YKHI, vuosimuutos)	-1,4	-0,8	2,6	-2,9	1,3	-1,2	2,0	.
Kotitalouksien säästämisaste (nettosäästöt prosentteina käytettävissä olevista nettotuloista)	0,8	1,7	0,7	-0,5	-1,7	.	.	.
Yksityinen luotonsaanti (konsolidoitu, % suhteessa BKT:hen)	10,3	7,2	2,2	6,9	2,2	.	.	.
Yksityisen sektorin velka, konsolidoitu (% suhteessa BKT:hen)	116,6	143,7	148,7	152,9	149,3	.	.	.
josta kotitalouksien velka, konsolidoitu (% suhteessa BKT:hen)	47,3	59,6	64,7	66,7	67,1	.	.	.
josta muiden kuin finanssialan yritysten velka, konsolidoitu (% suhteessa BKT:hen)	69,3	84,0	84,0	86,2	82,2	.	.	.
Järjestelemättömien velkojen bruttomäärä (% kaikista velka-instrumenteista ja kaikista lainoista ja ennakoista) (2)	0,6	0,9	1,1	1,3	1,3	.	.	.
Yritysten nettoluotonanto (+) tai nettoluotonotto (-) (% suhteessa BKT:hen)	3,8	3,2	3,1	3,9	3,7	4,0	4,5	4,6
Yritysten bruttotoimintaylijäämä (% suhteessa BKT:hen)	27,3	23,8	21,6	22,5	22,6	24,6	26,0	27,0
Kotitalouksien nettoluotonanto (+) tai nettoluotonotto (-) (% suhteessa BKT:hen)	-2,9	-1,7	-1,7	-2,0	-3,3	-3,6	-3,6	-3,4
Deflatoitu asuntohintaindeksi (vuosimuutos)	6,0	0,3	-1,5	-0,3	-0,3	.	.	.
Asuntoinvestoinnit (% suhteessa BKT:hen)	6,4	6,0	5,8	5,6	6,1	.	.	.
Vaihtotase (% suhteessa BKT:hen), maksutase	4,1	0,3	-1,4	-1,0	-1,4	-1,1	-0,3	0,4
Kauppatase (% suhteessa BKT:hen), maksutase	4,9	1,1	-0,6	-0,5	-1,2	.	.	.
Tavara- ja palvelukaupan vaihtosuhde (vuosimuutos)	-2,2	-1,1	1,0	3,4	1,0	-1,2	0,6	0,0
Pääomatase (% suhteessa BKT:hen)	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	.	.	.
Ulkomainen nettovarallisuusasema (% suhteessa BKT:hen)	-16,4	8,4	0,3	-6,1	-2,3	.	.	.
Jälkimarkkinakelpoinen ulkoinen nettovelka (% suhteessa BKT:hen)(1)	13,2	8,6	-1,8	4,7	-0,9	.	.	.
Jälkimarkkinakelpoinen ulkoinen bruttovelka (% suhteessa BKT:hen)(1)	117,6	225,9	248,9	243,8	231,1	.	.	.
Vientimenestys kehittyneisiin maihin verrattuna (5 vuoden %-muutos)	3,9	-10,4	-23,5	-20,0	-16,5	.	.	.
Vientimarkkinaosuus, tavarat ja palvelut (vuosimuutos)	-1,1	-7,2	-2,3	-6,1	1,9	.	.	.
Suorien ulkomaisten sijoitusten nettovirrat (% suhteessa BKT:hen)	-1,4	1,8	-3,6	-8,3	9,2	.	.	.
Julkisen talouden rahoitusasema (% suhteessa BKT:hen)	3,5	-0,8	-2,9	-2,7	-1,7	-1,4	-1,2	-0,8
Rakenteellinen rahoitusasema (% suhteessa BKT:hen)	.	-1,0	-1,3	-0,7	-0,4	-1,0	-1,4	-1,4
Julkinen bruttovelka (% suhteessa BKT:hen)	38,7	44,8	58,3	63,6	63,1	62,7	62,1	61,6
Verojen suhde BKT:hen (%)	42,0	41,7	43,8	44,1	44,3	43,1	41,9	41,3
Naimattoman keskipalkkaisen henkilön veroaste (%)	30,9	29,6	30,4	30,9	30,8	.	.	.
Naimattoman, 50 % keskipalkasta ansaitsevan henkilön veroaste (%)	20,1	18,6	19,0	19,3	18,7	.	.	.

(1) Ulkomainen nettovarallisuusasema (NIIP) ilman suoria sijoituksia ja portfolio-osakkeita.
(2) Kotimaiset pankkikonsernit ja itsenäiset pankit, ulkomaisessa määräysvallassa olevat tytäryhtiöt EU:ssa ja EU:n ulkopuolella ja ulkomaisessa määräysvallassa olevat sivukonttorit EU:ssa ja EU:n ulkopuolella.
Lähde: Eurostat ja EKP, tiedot 30. tammikuuta 2018, jos saatavilla. Ennusteiden osalta Euroopan komission luvut (reaalisen BKT:n ja YKHI:n osalta talven 2018 talousennuste, muutoin syksyn 2017 talousennuste)

2. EDISTYMINEN MAAKOHTAISISSA SUOSITUKSISSA

Edistymistä Suomelle vuonna 2017 annettujen neuvoston suositusten ([10]) toteuttamisessa on tarkasteltava osana prosessia, joka alkoi, kun talouspolitiikan EU-ohjausjaksot vuonna 2011 aloitettiin. Monivuotinen arviointi maakohtaisten suositusten noudattamisesta osoittaa, että 90 prosentissa kaikista Suomelle annetuista maakohtaisista suosituksista on edistytty vähintään ”jonkin verran”. Edistyminen on ollut vähäistä 10 prosentissa suosituksista, mutta yhdenkään suosituksen kohdalle ei ole tarvinnut kirjata ”ei ole edistynyt” (kuvio 2.1). Suomi on viime vuosina vastannut julkisen talouden pitkän aikavälin kestävyysongelmiin eläkeuudistuksella, joka tuli voimaan vuonna 2017. Ulkoisen sektorin haasteet ovat pienentyneet ja kustannuskilpailukyky on kohentunut, erityisesti kilpailukykysopimuksen toimenpiteiden ansiosta. Suomi on toteuttanut myös toimenpiteitä, joilla lisätään kannustimia ottaa vastaan työtä ja vahvistetaan aktiivista työvoimapolitiikkaa.

Kuvio 2.1: **Vuosina 2011–2017 annettujen maakohtaisten suositusten toteutuminen tähän mennessä**

Huom. Finanssipolitiikkaan liittyvien maakohtaisten suositusten toteuttamista koskevassa yleisarviossa ei tarkastella vakaus- ja kasvusopimuksen noudattamista. 2011–2012: Erilaiset maakohtaisten suositusten arviointiluokat. Maakohtaisten suositusten monivuotisessa arvioinnissa tarkastellaan suositusten toteutumista ensimmäisistä suosituksista lähtien vuoden 2018 maaraporttiin asti.
Lähde: Euroopan komissio

Suomelle on suositettu julkisen talouden pitkän aikavälin kestävyyden parantamista. Suomen haasteita ovat olleet erityisesti eläkejärjestelmän kestävyys ja pitkäaikaishoidon menojen kasvu väestön ikääntymisen seurauksena. Työeläkejärjestelmän uudistuksesta, jossa lakisääteinen eläkeikä kytkettiin elinajanodotteeseen, säädettiin loppuvuodesta 2015. Uudistuksen myötä alin lakisääteinen eläkeikä on alkanut vähitellen nousta 63 vuodesta 65 vuoteen vuodesta 2018 alkaen. Tämän seurauksena tosiasiallisen eläkeiän, joka vuonna 2016 oli 61,1 vuotta, pitäisi lähestyä 62,5 vuoden tavoitetta. Toimenpiteet, joilla on tarkoitus parantaa julkisten terveydenhuoltopalvelujen kustannustehokkuutta ovat vielä kesken.

Kustannuskilpailukyvyn asteittaista kohenemista on vuodesta 2014 lähtien tukenut maakohtaisten suositusten toteuttaminen. Palkankorotusten kytkemisessä tuottavuuden kehitykseen on edistytty, minkä seurauksena yksikkötyökustannukset ovat nousseet hitaammin ja kustannuskilpailukyky on kohentunut suhteessa kilpaileviin talouksiin. Työmarkkinaosapuolet sopivat vuonna 2016 toimenpiteistä, joilla työvoimakustannukset alenevat edelleen vuonna 2017. Tällä ns. kilpailukykysopimuksella pidennettiin vuosityöaikaa ansiotason muuttumatta, jäädytettiin palkat vuodeksi ja siirrettiin osa työnantajien sosiaaliturvamaksuista työntekijöiden maksettaviksi. Lisäksi on toteutettu politiikkatoimia reaalisen kilpailukyvyn parantamiseksi, kuten viennin ja investointien edistämistoimia *Team Finlandin* puitteissa.

Työmarkkinoiden uudistukset ovat edenneet. Työnteon kannustimia on lisätty lyhentämällä ansiosidonnaista työttömyysturvaa. Työttömien työnhakijoiden aktivoimiseksi on lisäksi toteutettu useita toimenpiteitä, kuten etuuksien ehdollisuuden lisääminen. On myös otettu käyttöön toimenpiteitä yrittäjyyden lisäämiseksi.

Myös palvelumarkkinoiden toiminnan parantamiseksi on toteutettu useita toimenpiteitä. Vähittäiskaupan sijoittumista koskevia sääntöjä, kaavoitusta koskevat säännöt mukaan lukien, on muutettu. Vähittäismyymälöiden aukioloajat on vapautettu. Taksilainsäädäntöä on virtaviivaistettu ja nykyaikaistettu, ja jakamistalouden palveluntarjoajia koskeva sääntelykehys on olemassa.

([10]) Aikaisemmin toteutettujen muiden uudistusten arviointi, ks. erityisesti jakso 3.

Taulukko 2.1: **Edistyminen neuvoston maakohtaisissa suosituksissa**

Suomi	Kokonaisarviointi edistymisestä vuoden 2017 maakohtaisten suositusten noudattamisessa: Edistynyt jonkin verran
Suositus 1: *harjoittaa finanssipolitiikkaansa vakaus- ja kasvusopimuksen ennaltaehkäisevän osion vaatimusten mukaisesti, mikä tarkoittaa julkisen talouden keskipitkän aikavälin tavoitteen saavuttamista vuonna 2018, kun otetaan huomioon sallitut poikkeuksellisiin tapahtumiin liittyvät poikkeamat, rakenneuudistusten toteuttaminen ja investoinnit, joiden perusteella on myönnetty tilapäinen poikkeama;* *varmistaa, että hallintouudistus sosiaali- ja terveyspalveluiden kustannustehokkuuden parantamiseksi hyväksytään ja toteutetaan oikea-aikaisesti.*	Suomi on **edistynyt** suosituksen 1 rakenteellisen finanssipoliittisen osan noudattamisessa **vain vähän** (1): • Hallitus on antanut suurimman osan uudistusta koskevista lakiesityksistä eduskunnalle, mutta uudistusta ei ole kuitenkaan vielä hyväksytty virallisesti. • Uudistuksen täytäntöönpano on lykkääntynyt vuodella (tammikuuhun 2020). • Uudistuksen muilla osa-alueilla hallitus on edistänyt tietojärjestelmien kehittämistä. Niiden uskotaan tehostavan palveluiden tarjoamista.
Suositus 2: *edistää edelleen palkkojen kytkemistä tuottavuuden kehitykseen, kaikilta osin työmarkkinaosapuolten roolia kunnioittaen;* *toteuttaa kohdennettuja aktiivisen työvoimapolitiikan toimenpiteitä puuttuakseen työllisyys- ja sosiaalipoliittisiin haasteisiin;* *tarjoaa kannustimia työn vastaanottamiseen ja* *edistää yrittäjyyttä.*	Suomi on **edistynyt** suosituksen 2 noudattamisessa **jonkin verran**: • Työmarkkinaneuvottelujen yhteydessä on edistytty jonkin verran kustannuskilpailukyvyn parantamisessa. • Työllisyys- ja sosiaalipoliittisiin haasteisiin vastaamisessa on edistytty jonkin verran. • Työnteon kannustimien tarjoamisessa on edistytty jonkin verran. • Myös yrittäjyyden edistämisessä on edistytty jonkin verran.
Suositus 3: *jatkaa sääntelykehyksen parantamista ja vähentää hallinnollista taakkaa* *lisätäkseen kilpailua palvelualoilla ja* *edistääkseen investointeja.*	Suomi on **edistynyt** suosituksen 3 noudattamisessa **merkittävästi**: • Hallinnollisen taakan vähentämisessä ja sääntelykehyksen parantamisessa on edistytty merkittävästi. • Palvelualojen kilpailun lisäämisessä on edistytty merkittävästi. • Investointien edistämisessä on edistytty jonkin verran.

(1) Tässä ei tarkastella vakaus- ja kasvusopimuksen noudattamista.
Lähde: Euroopan komissio

Suomi on toteuttanut toimenpiteitä useilla politiikan aloilla noudattaakseen vuonna 2017 annettuja neuvoston suosituksia. Julkisen talouden pitkän aikavälin kestävyyden parantamiseen tähtäävä työ sosiaali- ja terveyspalvelujen uudistamiseksi jatkui vuonna 2017, ja eduskunta aloitti uudistusta koskevien lakiesitysten käsittelyn. Uudistus on tarkoitus hyväksyä virallisesti vuonna 2018. Jos uudistus hyväksytään, siirrytään toteutusvaiheeseen, ja tulevien maakuntien väliaikaishallinnon on tarkoitus aloittaa työnsä heinäkuussa 2018.

Työmarkkinoiden ja sosiaalipolitiikan haasteisiin on vastattu työnhakijoita aktivoivilla uusilla toimenpiteillä ja luomalla vuodesta 2018 alkaen sovellettavia kannustimia työn vastaanottamiseen. Tällaisiin toimenpiteisiin kuuluvat muun muassa liikkumisavustuksen soveltamisalan laajentaminen ja työttömyysetuuksien leikkaaminen työnhakijoilta, jotka eivät täytä aktiivisuusehtoa. Pieni- ja keskituloisten perheiden päivähoitomaksuja on alennettu vuodesta 2018 alkaen. Hallitus on osoittanut julkisille työvoimapalveluille lisäresursseja edellä mainittujen toimenpiteiden

toteuttamiseksi ja työllistämisen helpottamiseksi Lounais-Suomessa, jossa laivanrakennus ja autonvalmistus kärsivät työvoimapulasta. Perustaessaan yrityksen työttömät saavat nyt työttömyysetuuksia ensimmäisten neljän kuukauden aikana. Lisäksi työnhakijoilla on nyt mahdollisuus parantaa osaamistaan kuuden kuukauden ajan menettämättä työttömyysetuuksiaan, ja asumistuen sääntöihin on tehty joitakin muutoksia. Syksyllä 2017 ja alkuvuodesta 2018 päätökseen saadut palkkaneuvottelut viittaavat siihen, että kustannuskilpailukyky säilyy tai kohenee aavistuksen verran vuonna 2018. Maakohtaiseen suositukseen 2 liittyvät toimenpiteet ovat linjassa euroalueelle annetun työmarkkinoita koskevan suosituksen 3 kanssa.

Hallinnollisen taakan vähentämisessä ja sääntelykehyksen parantamisessa on edistytty merkittävästi. Palvelualojen kilpailun odotetaan lisääntyvän vähittäiskaupan yksiköitä koskevien sääntömuutosten myötä. Liikennepalveluja koskeva ensimmäisen vaiheen lainsäädäntö on hyväksytty, ja siinä jakamistaloutta tuetaan paremmin. Hallitus on toteuttanut toimenpiteitä yrittäjyyden ja startup-yritysten perustamisen edistämiseksi. Se on myös parantanut pienten ja keskisuurten yritysten mahdollisuuksia saada lainoja ja vientitakuita, minkä on tarkoitus edistää myös investointeja. Valtion järjestelmät innovaatioiden ja viennin edistämiseksi yhdistetään synergian luomiseksi. Toteuttaessaan maakohtaiseen suositukseen 3 liittyviä toimenpiteitä Suomen viranomaiset ratkaisevat myös euroalueelle annetussa sisämarkkinoita koskevassa vuoden 2018 suosituksessa 1 esiin tuotuja ongelmia.

Euroopan rakenne- ja investointirahastoilla (ERI) on Suomessa tärkeä merkitys, kun vastataan osallistavaan kasvuun ja lähentymiseen liittyviin keskeisiin haasteisiin. ERI-rahastoilla tuetaan muun muassa kilpailukykyä ja edistetään tutkimusta ja innovointia, luodaan työllisyyttä ja edistetään koulutusta. ERI-rahastoilla edistetään myös maahanmuuttajien ja muiden heikossa asemassa olevien ryhmien pääsyä työmarkkinoille.

Laatikko 2.1: **Rakennemuutokseen suunnatulla EU:n tuella konkreettisia tuloksia Suomessa**

Suomi on Euroopan rakenne- ja investointirahastojen (ERI) tuensaaja, ja se voi saada rahastoista vuoteen 2020 mennessä 3,7 miljardia euroa. Tämä on vuositasolla noin 5 prosenttia julkisista investoinneista ([1]) vuosina 2014–2018. Kentällä toteutettaviin hankkeisiin oli vuoden 2017 loppuun mennessä osoitettu arviolta 2,1 miljardia euroa (57 % kokonaismäärästä). Tukea on saanut noin 1 900 yritystä, joista yli 630 tuodakseen uusia tuotteita markkinoille, ja 840 startup-yritystä. Yrityksiä tukemalla luodaan 8 900 uutta työpaikkaa. Yli 11 000 pitkäaikaistyöttömän pääsyä työmarkkinoille on helpotettu tai heitä on autettu hankkimaan tutkinto. Köyhyyden tai sosiaalisen syrjäytymisen vaarassa oleville on annettu apua. Yli 2 200 maatalousinvestointihanketta on saanut tukea, vesien suojelua parantavia toimenpiteitä sovelletaan yli 1,8 miljoonaan hehtaariin maatalousmaata, 2,7 miljoonaa ihmistä hyötyy maaseudulla infrastruktuurien ja palveluiden parantamisesta ja käynnissä on yli 40 laajakaistahanketta. Suomi on ottanut ERI-rahastojen puitteissa käyttöön uuden rahoitusvälineen: pk-yrityksiä koskevan aloitteen, joka käynnistyi vuonna 2017. Välineen avulla lisätään pk-yritysten rahoitusmahdollisuuksia, ja pk-yritysten lainoille on annettu jo yli 240 takausta.

ERI-rahastot auttavat vastaamaan rakennepolitiikan haasteisiin ja noudattamaan maakohtaisia suosituksia. ERI-rahastoista tuetaan kilpailukykyä ja edistetään tutkimusta ja innovointia. Niiden tuella luodaan työpaikkoja ja edistetään koulutusta. ERI-rahastoilla edistetään koko työvoimapotentiaalin hyödyntämistä helpottamalla työttömien ja työelämän ulkopuolella olevien sekä maahanmuuttajien ja muiden heikossa asemassa olevien ryhmien pääsyä työmarkkinoille. ERI-rahastoista rahoitetuilla toimilla edistetään sosiaalista osallisuutta ja työmarkkinoilta kauimmas etääntyneiden paluuta työmarkkinoille ja työhön. Nuorisotakuun toteutusta rahoitetaan osittain ERI-rahastoista keskitettyjen palvelupisteiden kautta. Tutkimuksen ja innovoinnin alalla 900 yritystä on ERI-rahastojen tuella käynnistänyt T&K&I-toimia tutkimuslaitosten kanssa niiden huippuosaamisaloilla.

Uudistuksia toteutettiin jo ennakkoedellytyksenä ERI-rahastojen tuelle. ([2]) Tutkimusta ja innovointia varten on kehitetty älykkään erikoistumisen strategioita, joiden avulla erikoistuminen voidaan keskittää vahvan markkinapotentiaalin aloihin. Tämä on myös auttanut parantamaan yhteistyötä yritysten ja julkisten tutkimuslaitosten välillä ja kannustanut alueita osallistumaan älykkään erikoistumisen EU-foorumeihin.

Suomi edistyy Euroopan strategisten investointien rahaston (ESIR) hyödyntämisessä. ESIR-rahaston puitteissa hyväksyttyjen toimien kokonaisrahoituksen määrä oli joulukuussa 2017 1,4 miljardia euroa. Tämän odotetaan saavan liikkeelle yhteensä 5,6 miljardin euron yksityiset ja julkiset investoinnit. Tähän mennessä infrastruktuuri- ja innovointi-ikkunassa on hyväksytty 26 Suomea koskevaa hanketta (13 hankkeessa on mukana useampia maita). ESIR-rahaston alainen Euroopan investointipankin (EIP) rahoitus niihin on 1,3 miljardia euroa. Tämän odotetaan synnyttävän noin 5,2 miljardin euron investoinnit. Pk-yritysikkunassa on tähän mennessä hyväksytty kaksi sopimusta rahoituksenvälittäjien kanssa. ESIR-rahaston mahdollistama Euroopan investointirahaston rahoitus on 35 miljoonaa euroa, ja sen avulla on tarkoitus saada liikkeelle yhteensä noin 369 miljoonan euron investoinnit. Hyväksyttyjen toimien ja rahoitusmäärän perusteella ensimmäisellä sijalla on energia ja sen jälkeen T&K&I.

([1]) Julkiset investoinnit määritellään seuraavasti: kiinteän pääoman bruttomuodostus + investointiavustukset + kansalliset maa- ja kalatalousmenot.

([2]) Ennen ohjelmien hyväksymistä jäsenvaltioiden on täytettävä tietyt ennakkoehdot, joilla pyritään parantamaan edellytyksiä useimmilla julkisten investointien osa-alueilla.

3. UUDISTUSTEN PAINOPISTEET

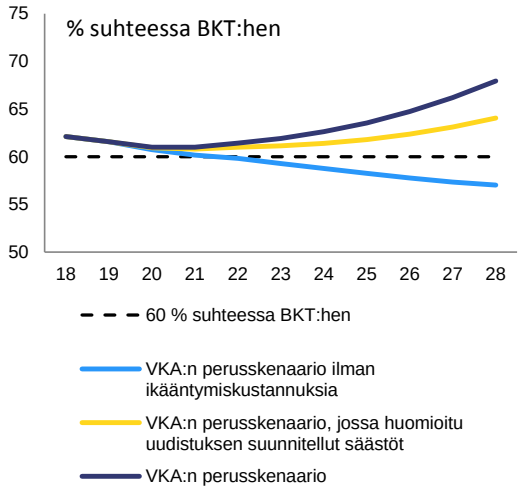
3.1. JULKINEN TALOUS JA VEROTUS

3.1.1. JULKISEN TALOUDEN KESTÄVYYS

Kestävyysriskit ovat vähentyneet talousnäkymien parantuessa. Lyhyellä aikavälillä kestävyyteen ei kohdistu julkisen talouden riskejä, kilpailukykyriskejä tai rahoitusriskejä. Pitkällä aikavälillä riskit arvioidaan keskisuuriksi, sillä S2-indikaattori ([11]) on arviolta 2,8 prosenttia. Arvio on parantunut 0,4 prosenttiyksikköä edelliseen vuoteen verrattuna, mikä johtuu siitä, että lähtökohtana oleva julkisen talouden rahoitusasema on parempi ja eläkemenojen vaikutus arvioidaan suotuisammaksi. Myös arvio keskipitkän aikavälin riskeistä on parantunut. Arviointiskenaariossa on tavoitteena alentaa velkasuhde 60 prosenttiin vuoteen 2032 mennessä (ottaen huomioon ikääntymiseen liittyvien kustannusten kasvu) sopeuttamalla julkisen talouden perusjäämää ennustetta seuraavien viiden vuoden aikana eli vuosina 2020–2024. Koska lyhyen aikavälin talousnäkymät ovat parantuneet, myös arvioitu kumulatiivinen lisäsopeutus on pienentynyt 2,8 prosentista 1,5 prosenttiin. Koska julkisen talouden velkasuhde on perusskenaarioissa kasvanut, julkisen talouden keskipitkän aikavälin kokonaisriskit arvioidaan edelleen suuriksi.

Väestön ikääntymisestä aiheutuvat kustannukset rasittavat edelleen julkista taloutta keskipitkällä ja pitkällä aikavälillä. Komission syksyn 2017 talousennusteen ja velkakestävyysanalyysia ([12]) koskevien yhteisesti hyväksyttyjen oletusten perusteella velkasuhteen ennakoidaan ensin supistuvan noin 61 prosenttiin suhteessa BKT:hen (noin vuonna 2021) ja kasvavan sitten noin 68 prosenttiin suhteessa BKT:hen vuoteen 2028 mennessä. Jos väestön ikääntymisestä aiheutuvat kustannukset (eläkkeet, pitkäaikaishoito ja terveydenhuoltomenot) jätettäisiin pois velkaennusteista, velkasuhde supistuisi asteittain noin 57 prosenttiin suhteessa BKT:hen vuoteen 2028 mennessä (kuvio 3.1.1). Vuoden 2017 eläkeuudistuksen myötä alin vanhuuseläkeikä nousee asteittain 63 vuodesta 65 vuoteen vuosien 2017 ja 2027 välillä. Samaan aikaan yläikäraja, johon asti työssäkäyntiä voi jatkaa, nousee 68 vuodesta 70 vuoteen. Näiden muutosten odotetaan vähentävän väestön ikääntymisen voimakasta vaikutusta vuoteen 2030 mennessä. Väestön ikääntymistä käsittelevä talouspoliittisen komitean työryhmä (EPC-AWG) on tehnyt kehitysarvioita, joiden mukaan eläkkeiden ja väestön ikääntymiseen liittyvien muiden menojen odotetaan kasvavan tasaisesti 2020-luvun lopulle saakka.

Kuvio 3.1.1: **Sote-uudistusehdotusten ja velkakestävyysanalyysin (VKA) mukaiset velkaennusteet**

(1) Uudistuksesta saatavat säästöt hallituksen esityksen mukaisesti.
Lähde: Euroopan komissio

Sosiaali- ja terveydenhuoltopalveluiden uudistus (sote) ja hallintouudistus

Suomen sosiaali- ja terveydenhuoltojärjestelmä toimii suhteellisen hyvin. Väestön terveydentila on elinajanodotteella mitattuna EU:n kolmanneksi paras. Väestöstä 70 prosenttia pitää terveyttään hyvänä. Prosenttiosuus on hieman suurempi kuin EU:n keskiarvo (67 %). Järjestelmän menot olivat 9,4 prosenttia suhteessa BKT:hen vuonna 2015 eli hieman EU:n keskiarvoa (9,9 %) pienemmät,

([11]) S2 osoittaa pitkän aikavälin kestävyysvajeen ja mittaa julkisen talouden tasapainottamiseksi tarvittavaa sopeutusta prosentteina suhteessa BKT:hen.

([12]) Mekaaninen kehitysarvio, joka perustuu tämänhetkiseen perusjäämään sekä nimelliskasvu- ja korko-oletuksiin. Sen perusteella voidaan laskea tasapainoinen velkataso ja tasapainoinen korkotaso.

mutta henkeä kohti menot ovat hieman EU:n keskiarvon yläpuolella.

Hajautetusta perusterveydenhuollon palvelujen tarjonnasta ja palveluiden epätasaisesta saatavuudesta johtuvat heikkoudet ovat näkyvissä. Terveydenhuollossa on kolme rinnakkaista palveluntarjoajaa: työterveyshuolto, yksityinen terveydenhuolto ja julkinen terveydenhuolto. Suomen runsaat 300 kuntaa rahoittavat ja järjestävät perusterveydenhuollon, ja ne muodostavat 20 sairaanhoitopiiriä, jotka tarjoavat sairaalahoitoa (erikoissairaanhoito). Vaativimman hoidon tarjoavat viisi yliopistosairaalaa. Työterveydenhuolto ja yksityiset palvelut toimivat julkisten palveluiden rinnalla. Järjestelmä ei kuitenkaan näytä takaavan yhdenvertaista kohtelua. Ensinnäkin työttömillä ei ole pääsyä työterveyshuoltoon, jonka kautta perusterveydenhuolto on nopeasti saatavilla yksityisillä terveysasemilla. Sen lisäksi yksityisessä terveydenhuollossa potilaalta voidaan periä korkeita maksuja, ellei hänellä ole yksityistä sairausvakuutusta, mikä sulkee pienempituloiset kotitaloudet yksityisen terveydenhuollon ulkopuolelle. Näin ollen julkinen perusterveydenhuolto on joillekin potilaille, kuten suurimmalle osalle eläkeläisistä, ainoa vaihtoehto. Pitkien odotusaikojen vuoksi ([13]) suomalaiset, ja erityisesti pienituloiset potilaat, ovat muita eurooppalaisia useammin sitä mieltä, että heidän terveydenhuoltotarpeensa ovat jääneet täyttämättä (ks. laatikko 3.3.1).

Eduskunnan odotetaan hyväksyvän tänä keväänä sote-uudistusta ja aluehallintouudistusta koskevan lakipaketin. Uudistuksessa perustetaan uusi alueellisen julkishallinnon taso, maakunnat. Suunnitelmana on, että nämä huolehtivat sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista vuodesta 2020 alkaen. Vastuu näiden palvelujen järjestämisestä sekä julkisen terveydenhuollon tilat ja henkilöstö siirrettäisiin maakunnille. Kunnallisveroja alennettaisiin ja kuntien valtionosuuksia pienennettäisiin vastaavasti ottaen huomioon niiden vastuualueiden kaventuminen. Sen sijaan valtio keräisi enemmän veroja ja rahoittaisi maakuntia. Samaan aikaan on käynnissä päivystyksen ja erikoissairaanhoidon rakenneuudistus. Tässä yhteydessä tarkistetaan sairaaloiden työnjakoa. Uudistuksessa niiden sairaaloiden määrä, jotka tarjoavat kaikkein vaativinta erikoisalapäivystystä, vähennetään 19:stä 12:een. Yliopistosairaaloiden profiileja tarkistetaan ja joitakin erikoisaloja keskitetään.

Uudistusten päätavoite on parantaa julkisen talouden kestävyyttä lisäämällä palvelujen kustannustehokkuutta. Uudistuksessa yhdistetään resursseja, joita voidaan tulevaisuudessa käyttää maakuntatasolla tehokkaammin. Perusterveydenhuollon ja erikoissairaanhoidon sekä sosiaali- ja terveydenhuollon integroinnin on määrä olla tuloksellisempaa laajemman järjestäjän käsissä. Myös digitaalisten ja sähköisten palvelujen käytön lisäämisellä on määrä parantaa tuottavuutta ja kustannustehokkuutta. Vuodesta 2021 sosiaali- ja perusterveydenhuoltopalvelut saisi maakunnan tai yksityisen palveluntarjoajan sote-keskuksesta. Tämä lisäisi potilaiden vapautta valita alueellaan toimivien palveluntarjoajien välillä. Palveluntarjoajien välisen kilpailun odotetaan tuovan säästöjä veronmaksajille.

Useimpien toimenpiteiden odotetaan lisäävän terveydenhuollon tuottavuutta ja mahdollisesti lyhentävän odotusaikoja. Sen varmistaminen, että tämä tavoite saavutetaan, edellyttää kuitenkin huolellista seurantaa uudistuksen toteutusvaiheessa. Mahdolliset tehokkuusedut, joita perusterveydenhuollon ja erikoisterveydenhuollon paremmasta integroinnista ja sekä sosiaali- että terveydenhuoltopalveluja sisältävien palveluketjujen integroinnista saadaan, voivat vaarantua, jos valinnanvapauden lisäämistä ei toteuteta huolellisesti. Tämä koskee erityisesti kannustimia tarjota palveluja myös syrjäseuduilla. Lisäksi on vältettävä se, että jotkin palveluntarjoajat voisivat valita oman etunsa mukaisesti potilaista ne, joiden terveydentila on parempi.

Maakuntien talousarviokehyksen tuloksellisella toteuttamisella on tarkoitus hidastaa julkisen velan kasvua. Perusskenaariossa terveydenhuoltomenojen odotetaan kasvavan reaalisesti 2,4 prosenttia vuodessa, mutta uudistus hidastaisi kasvun 0,9 prosenttiin. Menojen kasvun hidastamistavoite on kunnianhimoinen, kun otetaan huomioon Suomen aiemmat tulokset. Tällaisen reaalisen kasvuvauhdin säilyttäminen pidempään olisi myös saavutus (muihin EU-

([13]) Muut syyt voivat olla taloudellisia tai maantieteellisiä.

maihin verrattuna), mutta ei välttämättä poikkeuksellista. Suunnitellut säästöt johtaisivat nimellismääräisenä siihen, että velka suhteessa BKT:hen olisi vuoteen 2028 mennessä 3 prosenttiyksikköä pienempi kuin velkakestävyyttä tarkastelevan Debt Sustainability Monitor -julkaisun perusskenaariossa (ks. kuvio 3.1.1) (Euroopan komissio 2018b). Näin ollen uudistuksella on hyvin toteutettuna mahdollista parantaa myös julkisen talouden kestävyyttä keskipitkällä aikavälillä. Vaarana on kuitenkin, että todelliset säästöt jäävät odotuksista, sillä vaikuttaa siltä, että ne on saatu ylhäältä alas -lähestymistavalla eikä niinkään tehokkuutta lisäävillä toimilla. Jotkin syrjäiset kunnat ovat myös alkaneet pelätä, että palvelut siirtyvät tulevissa maakunnissa muutamiin keskeisiin kaupunkeihin. Tämän estämiseksi ne ovat alkaneet ulkoistaa terveyspalvelujaan yksityisille lääkäriasemille monivuotisilla palvelusopimuksilla. Nämä sopimukset voivat vaikeuttaa uudistuksen toteuttamista.

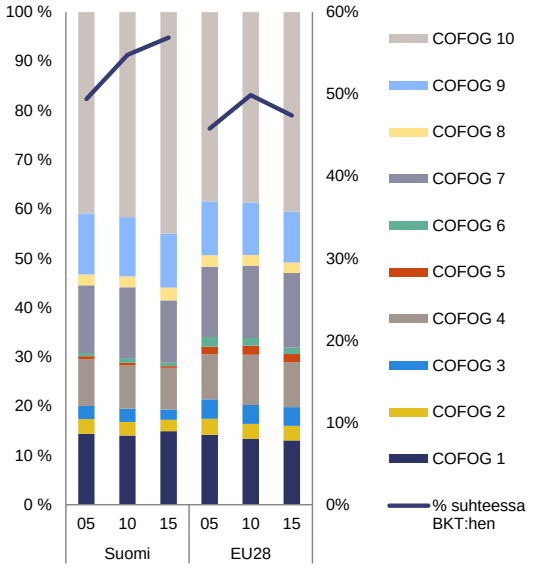
3.1.2. JULKISEN TALOUDEN LAATU JA VEROTUS

Sosiaaliturvamenojen kasvu on nostanut Suomen julkiset menot EU:n suurimpien joukkoon ja vähentänyt muihin menoihin käytettävissä olevia varoja. Vuonna 2015 julkiset kokonaismenot olivat 56,9 prosenttia suhteessa BKT:hen eli lähes 8 prosenttiyksikköä suuremmat kuin kymmenen vuotta aikaisemmin. Menojen kasvusta noin 6 prosenttiyksikköä johtuu lisääntyneistä sosiaaliturvamenoista, joihin myös vanhuuseläkkeet ([14]) kuuluvat. Vanhuuseläkkeen saajien määrä kasvoi kolmanneksella vuodesta 2005 vuoteen 2015. Riittävä eläketurva takaa kohtuullisen elämänlaadun eläkkeelle siirtymisen jälkeen ja tuo vakautta kotitalouksien käytettävissä oleviin tuloihin ja kulutukseen, jotka molemmat ovat lisääntyneet jatkuvasti vuodesta 2005 alkaen. Muiden julkisen kulutuksen kategorioiden suhteelliset osuudet ovat pysyneet pitkälti vakaina. Vuonna 2016 verorasitus oli 44,3 prosenttia suhteessa BKT:hen eli 1,8 prosenttiyksikköä suurempi kuin vuonna 2005. Vuodesta 2009 lähtien julkisessa taloudessa on ollut perusalijäämä. Tämän seurauksena Suomen bruttovelkasuhde on kasvanut vuosien 2005 ja 2015 välillä 40 prosentista 63,6 prosenttiin.

Suomi käyttää valtiontukeen 50 prosenttia enemmän kuin EU-maat keskimäärin. Komission valtiontukiseurannan mukaan Suomen vuonna 2015 valtiontukeen osoittamat varat olivat noin prosentti suhteessa BKT:hen, kun keskiverto EU:n jäsenvaltio käytti valtiontukeen 0,7 prosenttia suhteessa BKT:hen. Työ- ja elinkeinoministeriön tuoreessa selvityksessä (Rothovius, 2017) on arvioitu yritystukiin käytettävän vuosittain 4 miljardia euroa (noin 2 % suhteessa BKT:hen). Näistä tuista noin 2,9 miljardia myönnetään verojärjestelmän kautta tietyille toimialoille ja polttoaineille myönnettävän verovapauden ja alennettujen verokantojen muodossa. Tuet, jotka on tarkoitettu yksinomaan ei-innovatiivisten, vakiintuneiden yritysrakenteiden ja liiketoimintamallien kustannuskilpailukyvyn tukemiseen, ovat pitkän aikavälin tuottavuuden kasvun tukemisessa erityisen tehottomia. Ne eivät myöskään edistä talouden uudistumista ja pyrkivät vääristämään resurssien (investoinnit, rahoitus ja työvoima) kohdentamista (Maliranta ym., 2016, Rauhanen ym., 2015).

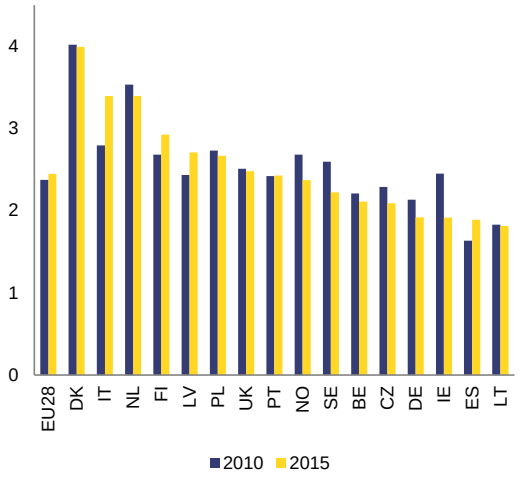
([14]) Vuonna 2005 julkiset eläkemenot olivat bruttomääräisenä yhteensä 10,7 prosenttia ja vuonna 2015 13,1 prosenttia suhteessa BKT:hen. Yksistään vanhuuseläkemenot kasvoivat tänä aikana 6,7 prosentista 10,1 prosenttiin suhteessa BKT:hen. Väestön ikääntymiseen liittyvät sosiaaliturvamenot kokonaisuudessaan ovat lisääntyneet vuosien 2005 ja 2015 välisenä aikana 8,3 prosentista 12,4 prosenttiin suhteessa BKT:hen.

Kuvio 3.1.2: **Julkinen kulutus suhteessa BKT:hen ja tehtäväluokittain, 2005, 2010, 2015, Suomi ja EU**

(1) Julkisen sektorin tehtäväluokat (COFOG) ovat 1 Yleinen julkishallinto, 2 Puolustus, 3 Yleinen järjestys ja turvallisuus, 4 Elinkeinoelämään liittyvät asiat, 5 Ympäristönsuojelu, 6 Asuminen ja yhdyskuntapalvelut, 7 Terveydenhuolto, 8 Virkistys- ja kulttuuritoiminta sekä uskonnollinen toiminta, 9 Koulutus ja 10 Sosiaaliturva.
(2)Oikeanpuoleinen asteikko suhteessa BKT:hen.
Lähde: Euroopan komissio

Kuvio 3.1.3: **Verotulot ympäristöveroista, 2010 ja 2015**

(1) Energiaveroja ovat sekä liikenteessä että muualla käytettävistä energiatuotteista kannettavat verot. (2) Liikenneveroja ovat moottoriajoneuvojen omistukseen ja käyttöön liittyvät verot. Niitä ovat myös muihin liikennevälineisiin, kuten lentokoneisiin ja lentoliikenteen tukipalveluihin liittyvät verot. (3) Päästöveroja ovat verot, joita kannetaan mitatuista tai arvioiduista päästöistä ilmaan (hiilidioksidipäästöistä kannettavia veroja lukuun ottamatta) ja veteen sekä jäteverot ja meluhaittaverot. (4) Luonnonvaraveroja ovat luonnonvarojen käyttöön liittyvät verot.
Lähde: Euroopan komissio

Suomi on edelleen maa, jossa verorasitus on suhteellisen suuri. Vuonna 2016 kokonaisverorasitus oli 44,3 prosenttia suhteessa BKT:hen. Ansiotuloverotuksen asteittainen keventäminen ja välillisten verojen korottaminen on siirtänyt verotuksen painopistettä työn verottamisesta muihin veropohjiin. Tämän ansiosta verorakenne tukee paremmin kasvua. Ansiotuloveroaste (13,3 %) on kuitenkin edelleen EU:n korkeimpia. Korkean ansiotuloveroasteen lisäksi tulevat (lähinnä työnantajien maksamat) sosiaaliturvamaksut, jotka vuonna 2015 olivat lähes 13 prosenttia suhteessa BKT:hen. Sosiaaliturvamaksut ovat äskettäin nousseet eläkemaksujen korotusten vuoksi. Suomen hallituksen esittäessä tuoreimman eläkeuudistuksen, joka tuli voimaan vuonna 2017, todettiin, että maksuja ei tarvitsisi enää korottaa työeläkejärjestelmän kestävyyden turvaamiseksi. EPC-AWG:n vahvistamissa tuoreimmissa kehitysarvioissa eläkevakuutusmaksujen ennustetaan nousevan tulevaisuudessa, jotta eläkejärjestelmän rahoitus voidaan taata. Tämä lisäisi verorasitusta.

Suomen haasteena on tukea investointeja, jotka täyttävät talouden pitkän aikavälin tarpeet. Vaikka investointien taso onkin Suomessa hieman EU:n keskiarvon yläpuolella, investoinnit ovat vähentyneet viime vuosina. Yksityisten investointien osuus on pienempi kuin EU:ssa keskimäärin (Euroopan komissio 2017a). Verojärjestelmän rakenne voi auttaa edistämään tuotannollisia investointeja. Valtiovarainministeriön perustama asiantuntijaryhmä, jonka tehtävänä oli tarkastella yritysverotuksen tasoa ja mallia, totesi kuitenkin alkuvuodesta 2017, että yritysverojärjestelmä on sellaisenaan kansainvälisesti kilpailukykyinen. Merkittävää uudistusta ei näin ollen ole suunnitteilla. Asiantuntijaryhmä ehdotti eräitä muutoksia (listaamattomien yhtiöiden) osinkojen verotukseen ja ansiotuloverotukseen. Näillä muutoksilla pyritään lisäämään verotuksen tehokkuutta ja neutraaliutta, mikä parantaa tuottavuutta ja talouskasvua (Järvikare ym., 2017).

Kiinteistöverotuksen taso on Suomessa muihin EU-maihin verrattuna matala, mutta ympäristöverotuksen korkea ja edelleen

nousussa. Vuonna 2015 tulot kiinteistöverosta, joka kuuluu talouskasvua vähiten vääristäviin veroihin, olivat 0,8 prosenttia suhteessa BKT:hen eli huomattavasti alle EU:n keskiarvon (1,7 %). Sen sijaan ympäristöverotulot olivat 2,9 prosenttia suhteessa BKT:hen ja ylittivät näin EU:n keskiarvon (2,4 %) (ks. kuvio 3.1.3). Myös ympäristöverojen osuus verotuloista on vähitellen kasvanut, mutta niiden koostumus on muuttunut: lämmitys-, voimalaitos- ja työkonepolttoaineiden hiilidioksidiveroa sekä jäteveroa on vähitellen nostettu.

Julkisen talouden kehys

Suomi on ainoa euroalueen maa, jossa julkisen talouden suunnittelun taustalla olevat makrotaloudelliset ennusteet laatii valtiovarainministeriö. Ministeriön kansantalousosasto on hallinnollisesti erillään budjettiosastosta, ja keväällä 2015 hyväksytyn lain mukaan kansantalousosasto on ennustetoiminnassaan riippumaton. Vuoden 2017 vakausohjelmassa makrotalouden kehitysarviot vuosiksi 2018–2020 perustuivat kuitenkin ”hallitusohjelman tavoitteiden mukaiseen kehitykseen”. Näin ollen vaikuttaa siltä, että sen sijaan, että ehdotetaan konkreettisia toimenpiteitä, joilla hallitus voisi saavuttaa julkisen talouden tavoitteensa, vakausohjelman perustana oleva makrotalouden skenaario on kalibroitu siten, että julkisen talouden tavoitteet saavutetaan. Tämä herättää kysymyksen, onko makrotalouden skenaario realistinen ja puolueeton ja onko julkisen talouden keskipitkän aikavälin suunnitelmat laadittu riippumattomien makrotalouden ennusteiden pohjalta budjettikuripaketin asetusta ([15]) noudattaen.

([15]) Toukokuussa 2013 budjettikuripaketin (two-pack) asetuksilla otettiin käyttöön euroalueen jäsenvaltioiden yhteiset julkisen talouden säännöt, joilla vahvistetaan julkisen talouden valvontaa ja parannetaan edelleen talouden ohjausta euroalueella.

3.2. RAHOITUSALA

3.2.1. PANKKISEKTORI

Rahoitusvakausindikaattorit osoittavat, että pankkisektori on kokonaisuudessaan hyvässä kunnossa. Suomalaisten luotonantajien pääomapohja on edelleen erittäin vahva, ja niiden tappionsietokyky on hyvä. Ensisijaisen pääoman (Tier 1) osuus ([16]) oli vuoden 2016 lopussa keskimäärin 23,1 prosenttia eli EU:n korkeimpia (taulukko 3.2.1), ja Tier 1 -instrumentit muodostivat pääosan pääomasta. Suurimpien pankkien tulokset Euroopan pankkiviranomaisen vuonna 2016 tekemissä stressitesteissä olivat hyvät, ja pääomataso oli kestävä sekä perus- että stressiskenaariossa. Lisäksi järjestämättömien luottojen osuus luottojen bruttomäärästä oli edelleen pieni ([17]). Myös pankkisektorin kannattavuus on yleisesti ottaen hyvä. Oman pääoman tuotto sektorilla on noin 9 prosenttia, joskin pankkien välillä on jonkin verran eroa. ([18]) Korkokate laski nykyisessä matalan korkotason ympäristössä noin 4 prosenttia, ja liiketoiminnan kulut, erityisesti investoinnit tietotekniikkaan, lisääntyivät. Sektorin kulujen ja tuottojen suhde pysyi kuitenkin melko vakaana ja selvästi alle EU:n keskiarvon ([19]). Pankkisektori on laaja (yhteensä 10 pankkia) mutta melko keskittynyt, sillä kolmella suurimmalla pankilla on hallussaan 72,2 prosenttia antolainauksesta ja 77,7 ottolainauksesta.

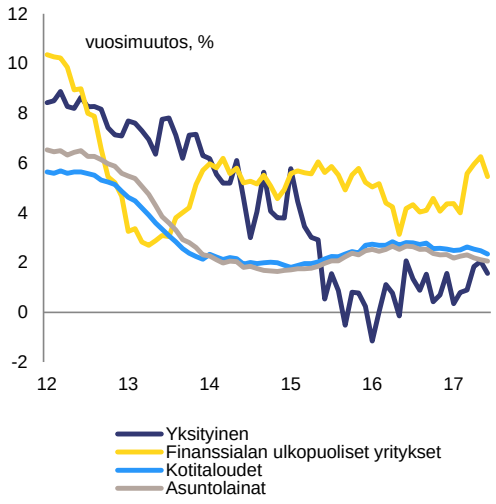
Taulukko 3.2.1: **Rahoitusvakausindikaattorit, kaikki Suomessa toimivat pankit**

(%)	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Järjestämättömät lainat	0,8	0,8	0,7	1,4	1,3	1,3
Maksuvalmius	-	-	-	36,0	37,9	36,3
Lainat suhteessa talletuksiin(*)	142,3	139,9	139,2	139,6	136,7	139,1
Tier 1 -suhde	13,7	16,3	15,5	16,6	22,4	23,1
Vakavaraisuussuhde	14,4	17,2	16,3	17,5	23,8	24,6
Oman pääoman tuotto	7,6	8,9	8,1	9,1	8,3	8,7
Kokonaispääoman tuotto	0,3	0,3	0,4	0,4	0,5	0,5

(*) Euroopan keskuspankin kokonaistase: lainat lukuun ottamatta lainoja julkisyhteisöille ja rahalaitoksille / talletukset lukuun ottamatta talletuksia julkisyhteisöiltä ja rahalaitoksilta.
Lähde: EKP, konsolidoidut pankkitiedot

Finanssivalvonta on äskettäin puuttunut pankkien voimakkaaseen riippuvuuteen tukkuvarainhankinnasta, mutta jälleenrahoitusriskit eivät ole poistuneet. Yksityisen sektorin talletusten osuus on kotimaisessa pankkijärjestelmässä edelleen pieni ([20]). Sen sijaan Suomen pankit tukeutuvat voimakkaasti ottolainaukseen liikepankeilta eli ns. tukkuvarainhankintaan, joka pitkälti toteutetaan katettuina joukkolainoina, joiden keskimääräinen erääntymisaika on yli vuoden. Siksi lainojen suhde talletuksiin on pankkijärjestelmässä suhteellisen suuri, lähes 140 prosenttia (2016). Koska korkotaso on matala ja suomalaisten kotitalouksien vähäisen säästöaste alhainen, talletuskannan laajentamiseen ei ole juurikaan mahdollisuuksia. Näin ollen pankeilla on käytettävissään suuri määrä likvidejä varoja, jotka voidaan hätätilanteessa myydä käteisen saamiseksi. Koska tukkuvarainhankinta on edelleen epävakaa rahoituslähde, Finanssivalvonta on äskettäin suosittanut, että pankit pidentävät varainhankinnan maturiteetteja, vähentävät lyhytaikaista varainhankintaa ja laativat asianmukaiset varautumissuunnitelmat. Monet lainanantajat ovat kuitenkin edelleen alttiita vakuudettoman tukkuvarainhankinnan tyrehtymiselle. Tämä voi edelleen aiheuttaa rahoitusvajeita markkinoiden vakavissa stressitilanteissa.

Kuvio 3.2.1: **Antolainaus yksityiselle sektorille — Lainakannan muutos (vuositasolla)**

Lähde: Euroopan keskuspankki

Vahvat kytkökset muihin Pohjoismaihin ja Baltian maihin muodostavat rahoitusjärjestelmän kautta heijastusvaikutusten riskin (ks. Euroopan

([16]) Tier 1 -osuus on pankin ydinpääoman ja sen yhteenlaskettujen riskipainotettujen saatavien suhdeluku.
([17]) Vuoden 2016 joulukuussa 1,3 %, kun EU:n keskiarvo oli 5 %.
([18]) Vuonna 2016 oman pääoman tuotto oli 8,7 %, kun EU:n keskiarvo oli 3,3 %.
([19]) 54 % vuonna 2016 ja 51 % vuonna 2015. EU:n keskiarvo oli 66 %.
([20]) 33 % kokonaisvastuista, kun euroalueella osuus on 54 %.

komissio, 2018a). Ruotsissa epätasapainoa aiheuttavat yksityisen velan suuri määrä ja asuntojen hintojen yliarvostus. Suuri yksityinen velkaantuneisuus, erityisesti kotitalouksilla, altistaa talouden makrotalouden häiriöille. Jos asuntomarkkinoille tulisi laaja hallitsematon taantuma, vaarana on, että siitä aiheutuisi rahoitusjärjestelmän kautta kielteisiä heijastusvaikutuksia muihin Pohjoismaihin, kuten Suomeen.

Nordean hallitus teki syyskuussa 2017 päätöksen siirtää pääkonttorinsa Ruotsista Suomeen vuoden 2018 loppuun mennessä. Pankin osakkeenomistajien on vielä vahvistettava päätös. Vaikka Nordean toiminnan Suomessa ei odoteta merkittävästi muuttuvan pankin koon ja sidosten osalta, siirrolla on vaikutuksia valvonta- ja kriisinratkaisujärjestelmän kannalta. Siirron seurauksena Nordea, joka on Pohjoismaiden ainoa maailmanlaajuisen järjestelmän kannalta merkittävä pankki, tulee Euroopan keskuspankin (EKP) ja yhteisen valvontamekanismin (YVM) valvontaan ja saa tasapuoliset toimintaedellytykset muiden siihen verrattavien pankkien kanssa. ([21]) Suomelle Nordean pääkonttorin vastaanottaminen luo pankin koon takia sekä mahdollisuuksia että riskejä. Siirron seurauksena Suomen pankkisektorin kokonaisvarojen odotetaan kasvavan 420 prosenttiin suhteessa BKT:hen, ja Nordeasta tulee varoilla mitattuna suurin Suomessa toimiva yritys. Jos Nordean pääkonttorin siirtäminen Suomeen toteutuu, maailmanlaajuisen järjestelmän kannalta merkittävien laitosten (G-SII) puskurivaatimusta sovelletaan automaattisesti. Järjestelmäriskipuskuri on lisätty myös Suomen sääntelyviranomaisen keinovalikoimaan.

3.2.2. RAHOITUKSEN SAATAVUUS

Luottoekspansio on jatkunut Suomessa maltillisena. Talouden luototus on vakaalla kasvu-uralla, yhdessä BKT:n kanssa. Syyskuussa 2017 yritysten luototus (lainakanta — vuotuinen liukuva keskiarvo) oli kasvanut 5,4 prosenttia edellisvuodesta, kun taas asuntolainasegmentti oli edelleen kasvanut 2,0 prosenttia vuositasolla (kuvio 3.2.1). Muutokset kotitalouksien luototuksessa olivat vieläkin suurempia (6,9 % syyskuussa 2017 — vuotuinen liukuva keskiarvo), mikä viittaa kasvun nopeutumiseen. Kehitys kertoo matalasta korkotasosta ja kuluttajien luottamuksen paranemisesta, ja erityisesti siitä, että kuluttajien näkemys henkilökohtaisesta taloudestaan on yhä myönteisempi.

Pankeilla on keskeinen rooli talouden rahoittamisessa. Yleisesti ottaen yrityksillä ja yksityisasiakkailla on varaa pankkilainoihin, koska pankkijärjestelmä siirtää ennätyksellisen alhaiset korot nopeasti reaalitalouteen. Suuret yritykset voivat saada rahoitusta oman ja vieraan pääoman liikkeeseenlaskun avulla, kun taas pankkilainat ovat pienten ja keskisuurten yritysten pääasiallinen rahoituksen lähde.

Pk-yritykset ovat edelleen saaneet rahoitusta helposti useimpiin muihin EU-maihin verrattuna. Vuonna 2016 pk-yritykset eivät kohdanneet Suomessa rajoituksia pankkirahoituksen saatavuuden suhteen ja rahoituksen esteet vaikuttivat vähäisiltä. Pankit olivat halukkaampia antamaan lainaa, erityisesti koska yleiset talousnäkymät kohenivat. On kuitenkin todettava, että lainanoton kustannukset olivat kasvussa ja useimmiten vaadittiin vakuus. Näin ollen pankkirahoitus oli pk-yrityksille vähemmän houkuttelevaa kuin muut rahoitusmuodot, kuten joukkorahoitus, vertaislainat ja bisnesenkeleiltä saatava rahoitus (EKP, 2017), mutta pankkirahoitusta oli helpommin saatavilla. Vuonna 2015 suomalaisyritysten saamien pääomasijoitusten kokonaismäärä pysyi vakaana 0,05 prosentissa suhteessa BKT:hen ja oli EU:n toiseksi suurin Luxemburgin jälkeen (0,08 %).

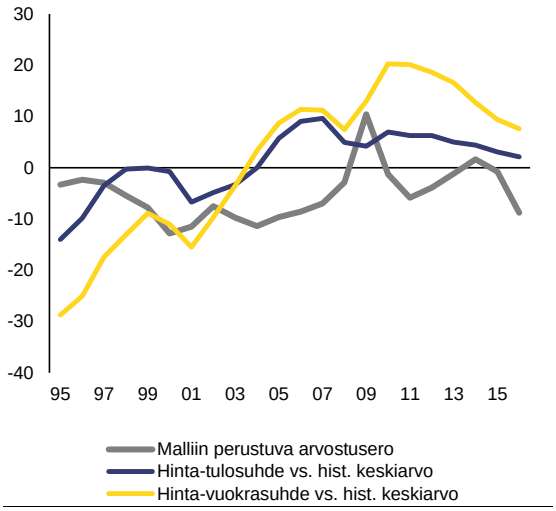
3.2.3. ASUNTOMARKKINAT

Asuntojen reaalihinnat ovat tasaantuneet. Asuntojen reaalihinnat nousivat hieman vuoden 2017 ensimmäisellä puoliskolla (+0,8 %) vuosien 2015–2016 negatiivisen kasvun ja vuosina 2013–2014 koetun jossain määrin nopeamman hintojen laskun jälkeen. Myös arvostusero näyttää poistuneen (ks. kuvio 3.2.2), vaikkakin hinnat pääkaupunkiseudulla nousevat edelleen. Koko

([21]) Yhdistyneen kuningaskunnan pankit ovat euroalueen ulkopuolella, ja niitä valvoo vuonna 2012 perustettu vakavaraisuussääntelyviranomainen, joka on Englannin keskuspankin kokonaan omistama osakeyhtiö.

maan tasolla ei ole näkyvissä viitteitä yleisestä yliarvostuksesta.

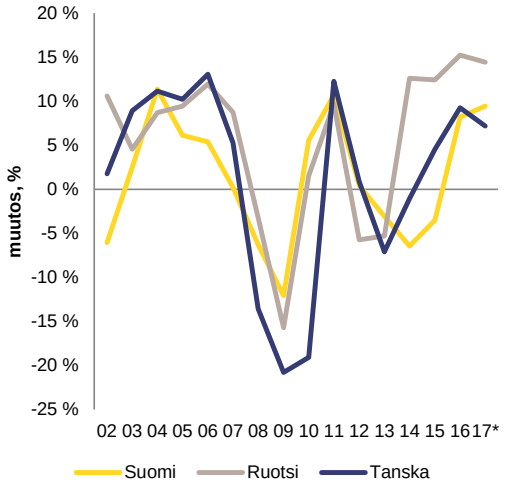
Kuvio 3.2.2: **Positiivinen arvostusero hinta-tulosuhteen, hinta-vuokrasuhteen ja perusmallin arvostuserojen perusteella – Suomi**

Positiivinen arvostusero on arvioitu hinta-tulosuhteen, hinta-vuokrasuhteen ja perusmallin arvostuserojen keskiarvona. Menetelmien osalta, ks. Philiponnet ja Turini (2017).
Lähde: Euroopan komission laskelmat

Alueelliset erot ovat Suomen asuntomarkkinoilla erittäin suuria. Pääkaupunkiseudulla keskimääräinen hinta neliömetriä kohti oli vuonna 2017 kaksinkertainen muuhun maahan verrattuna. Useimmat uudet työpaikat syntyvät pääkaupunkiseudulla. Muutto maaseudulta kaupunkeihin jatkuu. Näin ollen asuntojen kysyntä on pääkaupunkiseudulla suurta, eikä asuntojen tarjonta Suomessa aina vastaa kasvavaa kysyntää (Marrez ym., 2013). Tämän seurauksena asuntojen hinnat nousevat nopeammin kuin tulot. Monilla muilla alueilla hinnat ovat tosiasiallisesti laskeneet suhteessa tuloihin ja markkinavuokriin, kun väestö vähenee ja muuttaa kasvukeskuksiin (Nordea, 2017). Tämä on este työvoiman liikkuvuudelle, ja erityisesti matalan osaamistason työntekijöiden ja pienituloisten perheiden liikkuvuudelle.

Kuvio 3.2.3: **Asuntorakentamisen osuus BKT:sta – vuotuinen muutos, %**

Lähde: Euroopan komissio

Asuntorakentaminen on ollut kasvussa vuodesta 2015. Asuntojen rakentaminen on kolmessa Pohjoismaassa (Suomi, Ruotsi ja Tanska) voimakkaasti suhdannekehitykseen liittyvää. Se on tiiviisti yhteydessä korkoihin, ja näin ollen EKP:n rahapolitiikkaa koskevat päätökset ja EU:n suhdannekierto ([22]) vaikuttavat rakentamisen kehitykseen. Suhdannekierron aikana asuntorakentamisen osuus BKT:sta on vaihdellut Suomessa 5 prosentin ja 6,7 prosentin välillä ([23]). Vuonna 2017 rakentamisen kasvu näytti olevan taittumassa ja asuntorakentamisen osuus maan BKT:sta lähestymässä huippuaan (ks. kuvio 3.2.3). Vuoden 2017 kolmella ensimmäisellä neljänneksellä asuntojen rakennuslupia myönnettiin kuitenkin vielä enemmän (hyötypinta-ala neliömetreinä), minkä seurauksena uusien asuntojen tarjonnan odotetaan lisääntyvän vuonna 2018. Samaan aikaan ollaan asteittain poistamassa tekijöitä, jotka saavat kotitaloudet suosimaan omistusasumista. Näistä merkittävimpiä ovat asuntolainoihin liittyvät verokannustimet (ks. jakso 3.2.1). Myös EKP:n rahapolitiikan odotetaan vuodesta 2018 alkaen vähitellen muuttuvan vähemmän elvyttäväksi. Tämän odotetaan vaikuttavan negatiivisesti kotitalouksien

([22]) Suhdannekierron ja alueellisen muuttoliikkeen vaikutusta asuntojen kysyntään ja hintoihin Suomen kasvukeskuksissa tarkastellaan yksityiskohtaisemmin erillisessä julkaisussa.
([23]) Ruotsissa osuus on vaihdellut 2,5 prosentin ja 6 prosentin välillä, ja viimeisten suhdannekiertojen aikana (2001–2017) on ollut nähtävissä selkeä kasvusuuntaus.

investointeihin ja sitä kautta asuntorakentamiseen niin Suomessa kuin muuallakin.

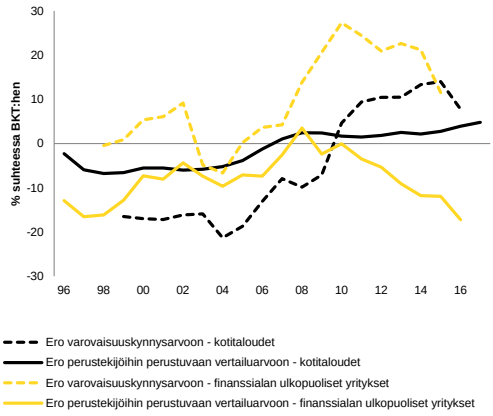
3.2.4. YKSITYISEN SEKTORIN VELKA

Yksityinen velkataakka kokonaisuudessaan on kevenemässä, mutta saattaa olla, että kotitalouksien velka on hitaasti kasvamassa. Vuonna 2016 yksityinen konsolidoitu velkakanta supistui Suomessa 3,6 prosenttiyksikköä. Se oli 149,3 prosenttia suhteessa BKT:hen, eli se ylitti edelleen merkittävästi suurempi kuin makrotalouden epätasapainoa koskevan menettelyn (MIP) ohjeellinen kynnysarvo, joka on 133 prosenttia. Toisaalta luotonanto yksityiselle sektorille hidastui 2,2 prosenttiin suhteessa BKT:hen, eli se on selvästi 14 prosentin MIP-kynnysarvon alapuolella. Kotitalouksien velan hidasta kasvua on kuitenkin syytä seurata tarkemmin (ks. jakso 3.2.6).

3.2.5. FINANSSIALAN ULKOPUOLISTEN YRITYSTEN VELKA JA RAHOITUS

Finanssialan ulkopuolisten yritysten velkaan liittyvät riskit näyttävät olevan vähäisiä ja pieneneviä. Vuonna 2016 niiden konsolidoitu velka oli 82,1 prosenttia suhteessa BKT:hen eli melko suuri, mutta määrältään vakaa ja jopa hiljalleen supistumassa. LIME-työryhmän ([24]) laatimien uusien vertailuarvojen osalta (Euroopan komissio 2017b, Philiponnet ym., 2017) voidaan todeta, että finanssialan ulkopuolisten yritysten velka oli hieman varovaisuuskynnysarvoa (75 % suhteessa BKT:hen) suurempi mutta selvästi perustekijöihin perustuvaa vertailuarvoa ([25]) (99,4 % suhteessa BKT:hen) pienempi. Lisäksi viime vuosina positiivinen ero varovaisuuskynnysarvoon on nopeasti pienentynyt, kun taas negatiivinen ero perustekijöihin perustuvaan vertailuarvoon on kasvanut (ks. kuvio 3.2.4).

Kuvio 3.2.4: **Erot varovaisuuskynnysarvoihin ja perustekijöihin perustuviin vertailuarvoihin finanssialan ulkopuolisten yritysten ja kotitalouksien osalta**

Lähde: Euroopan komissio

3.2.6. KOTITALOUKSIEN VELKA

Suomen kotitalouksien velan määrä oli vuonna 2016 suuri (67,1 % suhteessa BKT:hen) ja hieman kasvussa ([26]) (ks. kuvio 3.2.5). Kun tarkastellaan velkaa suhteessa käytettävissä oleviin bruttotuloihin vuoden 2017 ensimmäisellä neljänneksellä (kolmen vuoden keskiarvo) Suomi oli 28 EU-maan joukossa kahdeksas ([27]). Myös kotitalouksien varojen määrä oli mittava. Rahoitusvarat olivat 138 prosenttia suhteessa BKT:hen ja muut varat (lähinnä kiinteistöomaisuutta) 205 prosenttia suhteessa BKT:hen. Vuonna 2017 kotitalouksien velkakanta kasvoi vain hieman (2,5 %).

Kotitalouksien säästämisaste on alhainen, eikä velkaa vähennetä aktiivisesti. Viime vuosina kulutus on kasvanut nopeammin kuin käytettävissä olevat tulot. Tätä ovat tukeneet kuluttajien luottamuksen lisääntyminen ja matala korkotaso. Tämän kehityksen seurauksena kulutusluotot lisääntyvät nopeasti ja monet asuntovelalliset ovat erittäin velkaantuneita. On kuitenkin todettava, että järjestämättömien luottojen osuus oli vuonna 2016 edelleen EU:n alhaisimpia, vaikkakin hieman nousussa. Kotitalouksien bruttosäästämisaste on vain noin 6 prosenttia eli puolet euroalueen tasosta.

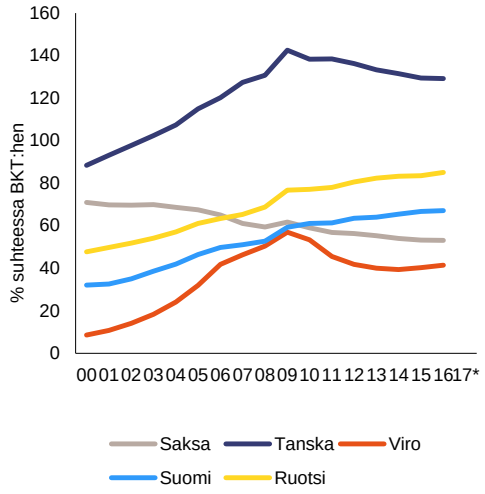
([24]) LIME-työryhmä on talouspoliittisen komitean alainen Lissabonin strategiaan liittyvien rakenneuudistusten arviointimenetelmiä käsittelevä työryhmä.

([25]) Perustekijöihin perustuvat vertailuarvot saadaan regressiomalleilla, jotka kattavat keskeiset luotonannon kasvua määrittävät tekijät ja joissa on lähtötasona tietty velkakanta. Varovaisuuskynnysarvot ovat velan raja-arvoja, joiden ylittyessä pankkikriisin todennäköisyys on suuri. Niissä on minimoitu väärät hälytykset ja mahdollisuus, että kriisi jää huomaamatta.

([26]) Muiden vertailukelpoisten Pohjoismaiden eli Ruotsin ja Tanskan vastaavat luvut olivat suhteellisesti suuremmat.

([27]) Tanskan, Alankomaiden, Kyproksen, Ruotsin, Irlannin, Luxemburgin ja Yhdistyneen kuningaskunnan jälkeen.

Kuvio 3.2.5: **Kotitalouksien velkaantuneisuus (kotitalouksien velkakanta suhteessa BKT:hen)([1])**

([1]) EKT 2010
Lähde: Euroopan komissio

Kotitaloudet näyttävät hitaasti etääntyvän perustekijöihin liittyvästä velan vertailuarvostaan. Yksityisen velan arvioinnissa käytettävien vertailuarvojen mukaan Suomen kotitalouksien velka näyttää olevan hieman sekä varovaisuuskynnysarvon (59,1 % suhteessa BKT:hen vuonna 2016) että perustekijöihin perustuvien vertailuarvojen (63,1 % suhteessa BKT:hen vuonna 2016) yläpuolella. Vuonna 2016 positiivinen ero varovaisuuskynnysarvoon oli nopeasti kaventumassa, kun taas positiivinen ero perustekijöihin perustuvaan vertailuarvoon näytti olevan kasvamassa (ks. kuvio 3.2.4). Lisäksi keskipitkän ja pitkän aikavälin velkakestävyysindikaattorien (S1 ja S2) ([28]) melko korkeat arvot osoittavat, että kotitalouksien liiallinen velkaantuneisuus johtuu alhaisesta säästämisasteesta (S1) ja että se voi pahentua pitkällä aikavälillä väestörakenteen muutosten vuoksi ja muiden pitkän aikavälin tekijöiden vuoksi (S2).

Vaihtuvakorkoiset asuntolainat kotitalouksille ovat Suomessa pääasiallinen luottokategoria. Asuntolainojen osuus kotitalouksille suunnatun luotonannon kokonaismäärästä oli 75,3 prosenttia. Uusista asuntolainoista vaihtuvakorkoisten osuus oli hyvin suuri (97 %). Kesäkuussa 2017 asuntolainojen keskimääräinen korko oli alhainen, 1,54 prosenttia, ja uusien asuntolainojen korko oli keskimäärin 1,07 prosenttia. Korkojen voidaan kuitenkin odottaa nousevan keskipitkällä aikavälillä. Näin ollen korkojen nousu on kotitalouksille ja pankeille edelleen riski, erityisesti siksi, että vain 27 prosenttia uusista vaihtuvakorkoisista asuntolainoista on tasaerälyhenteisiä ja muiden kuukausierät nousisivat.

Kotitalouksien suureen ja kasvavaan velkaantuneisuuteen liittyvien riskien hillitsemiseksi on otettu käyttöön useita toimenpiteitä. Marraskuussa 2016 Euroopan järjestelmäriskikomitea julkaisi varoituksia asuntokiinteistösektorin keskipitkän aikavälin haavoittuvuustekijöistä. Varoitukset koskivat kahdeksaa jäsenvaltiota, joista yksi oli Suomi. Keskeisiä haavoittuvuustekijöitä ovat asuntolainoihin liittyvien riskien epätasainen jakautuminen kotitalouksien kesken, korkea luototusaste ja asuntolainojen alhainen riskipaino pankkien taseissa ([29]). Suomen hallitus on asteittain poistamassa asuntolainojen korkojen verovähennysoikeuden. Korkojen vähennysoikeus on rajoitettu vuoden 2018 osalta 35 prosenttiin ja vuoden 2019 osalta 25 prosenttiin. Heinäkuusta 2016 alkaen on lisäksi sovellettu uusia säännöksiä, joiden mukaan pankkien on sovellettava uusiin asuntolainoihin 90 prosentin enimmäisluototusastetta (ensiasunnon ostajilla 95 %). Lisäksi niiden luottolaitosten myöntämiin asuntolainoihin, jotka ovat ottaneet käyttöön ns. sisäisten luottoluokitusten menetelmän, sovelletaan tammikuusta 2018 alkaen laitoskohtaista 15 prosentin keskimääräistä vähimmäisriskipainoa. Korkojen pysytellessä alhaisina ei kuitenkaan ole todennäköistä, että kotitalouksien velkaantuneisuus tulevina vuosina merkittävästi vähenisi. Kulutusluottokäytännöt huolestuttavat. Kasvavan osan kulutusluotoista myöntävät pankit tai yritykset, joita ei ole rekisteröity Suomessa pankeiksi (ulkomailla rekisteröidyt pankit, finanssialan ulkopuoliset esim. kulutustavaroita myyvät yritykset, vertaislainoitus ja joukkorahoitus). Koska ei ole kattavaa

([28]) Velkakestävyysindikaattorit kertovat, miten paljon säästämisastetta olisi pysyvästi sopeutettava, jotta i) perustekijöihin perustuva vertailuarvo saavutetaan 15 vuoden kuluessa (S1) ja ii) voidaan varmistaa, että nettomääräiset rahoitusvelat maksetaan lopulta takaisin (S2).

([29]) Tämän seurauksena omavaraisuusaste oli OECD:n alhaisimpia (OECD, 2016a).

luottorekisteriä, johon kerättäisiin velallisista sekä myönteiset että kielteiset tiedot, pankit eivät välttämättä saa selkeää yleiskuvaa kotitalouksien todellisesta velkaantuneisuudesta (IMF, 2017a).

3.3. TYÖMARKKINAT, KOULUTUS JA SOSIAALIPOLITIIKKA

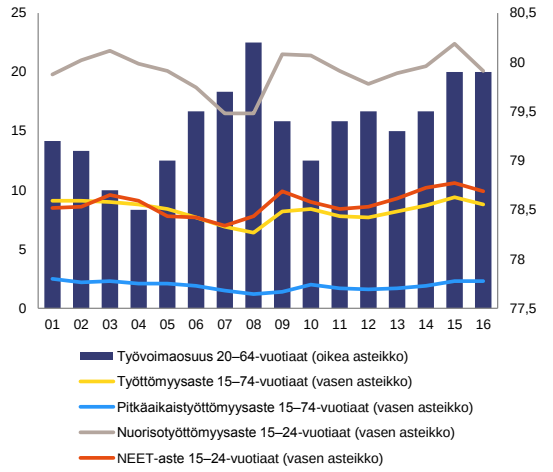
3.3.1. TYÖMARKKINAT

Työmarkkinat

Työmarkkinatilanne on kohentunut vuodesta 2016 lähtien. Työllisten määrä kasvoi 0,5 prosenttia sekä vuonna 2016 että vuonna 2017. Kasvun odotetaan jatkuvan myös vuosina 2018 ja 2019 (kuvio 3.3.1). Luottamus talouden laajenemiseen on lisääntynyt työvoimaan kuulumattomien keskuudessa, ja yhä useampi työvoiman ulkopuolella olevista on tämän seurauksena alkanut etsiä töitä ja siirtynyt takaisin työvoimaan. Tämä kehitys selittää työttömyysasteen hitaan laskun 8,8 prosentista 8,7 prosenttiin vuosien 2016 ja 2017 välisenä aikana. Työllisyysaste on vuosien 2015 ja 2017 välisenä aikana vähitellen noussut 68,5 prosentista lähes 70 prosenttiin, mutta se on edelleen alhaisempi kuin muissa Pohjoismaissa. Suurin osa kasvusta on seurausta ikääntyneiden työntekijöiden työllisyysasteen kasvusta. ([30]) Nuorisotyöttömyys väheni vuonna 2016 merkittävästi 2,3 prosenttiyksiköllä 20,1 prosenttiin. Se lähenee näin EU:n keskiarvoa, joka on 18,8 prosenttia. Myös työelämän ja koulutuksen ulkopuolella olevien 15–24-vuotiaiden nuorten osuus, joka vuonna 2015 oli 10,6 prosenttia, supistui 9,9 prosenttiin vuonna 2016.

([30]) Ikääntyneiden työntekijöiden (55–64-vuotiaat) työllisyysaste on viime vuosina kasvanut. Vuoden 2017 toisella neljänneksellä se oli 74,0 prosenttia.

Kuvio 3.3.1: **Työmarkkinaindikaattorit**

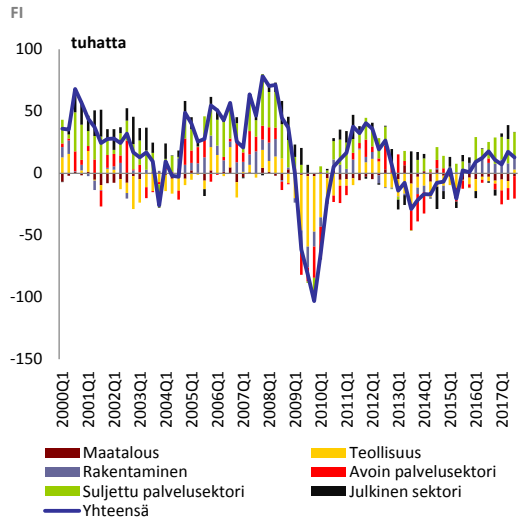

Lähde: Euroopan komissio

Kehityssuuntaukset ja kohtaanto työmarkkinoilla

Vuodesta 2016 alkanut uusien työpaikkojen määrän maltillinen kasvu eriytyy yhä enemmän alueittain ja aloittain. Työllisyyden vuosikasvu on viime aikoina ollut suurinta tehdasteollisuudessa ja suljetulla palvelusektorilla, mm. yrityspalvelujen ja rakentamisen aloilla (kuvio 3.3.2), kun taas avoimen palvelusektorin työpaikat ovat jonkin verran vähentyneet. Kasvualueisiin kuuluu muun muassa Lounais-Suomi, jossa tilanne on tällä hetkellä erityisen hyvä laivanrakennuksen ja autonvalmistuksen ansiosta. Lounais-Suomessa olevaa erityisosaajien vajetta pyritään vähentämään jokin aika sitten yliopistojen ja elinkeinoelämän yhteistyöhankkeena perustetulla Tekniikan alan yhteistyöyliopistolla (FITech, Finnish Institute of Technology), joka tarjoaa alueen teollisuuden kasvuhaasteisiin räätälöityä tukea. Lisäksi alueella tarvitaan lisää asuntoja ja liikenneyhteyksiä (Aho, 2017) (ks. myös jakso 3.2.3).

Kuvio 3.3.2: **Työllisyyden kehitys toimialoittain**

Lähde: Euroopan komissio

Avoimien työpaikkojen osuus jatkaa kasvuaan, ja viimeaikaisista tutkimuksista käy ilmi, että työvoimasta on pulaa etenkin rakennusteollisuudessa ja palvelualoilla. Yritykset hakevat aiempaa enemmän uusia työntekijöitä, kuten julkisiin työ- ja elinkeinopalveluihin kuuluvien TE-toimistojen ilmoittamien avoimien työpaikkojen määrän kasvu osoittaa (kuvio 3.3.3). Avoimien työpaikkojen osuuden kasvu jatkui vuonna 2017, jolloin se nousi 1,8 prosenttiin. Se oli näin hieman alle EU:n keskiarvon, joka on 2 prosenttia. Kilpailu työpaikoista on vähentynyt, sillä viimeaikaisten tietojen mukaan yhtä avointa työpaikkaa kohden oli 7 työtöntä työnhakijaa, kun kaksi vuotta sitten hakijoita oli 10.

Laatikko 3.3.1: Tulosten seuraaminen Euroopan sosiaalisten oikeuksien pilarin näkökulmasta

Euroopan parlamentin, neuvoston ja Euroopan komission 17. marraskuuta 2017 hyväksymässä Euroopan sosiaalisten oikeuksien pilarissa esitetään 20 keskeistä periaatetta ja oikeutta EU:n kansalaisten hyväksi. Pilarin on tarkoitus antaa suuntaa uudelle työ- ja elinoloja parantavalle lähentymisprosessille tilanteessa, jossa joudutaan ratkaisemaan talouskriisin jälkimaininkien sekä väestön ikääntymisestä, teknologisesta muutoksesta ja uusista työtavoista johtuvien yhteiskunnallisten muutosten asettamia haasteita.

SUOMI		
Yhtäläiset mahdollisuudet ja pääsy työmarkkinoille	Varhain koulunkäynnin lopettaneet (% 18–24-vuotiaista)	Keskitasoa
	Sukupuolten välinen työllisyysero	Hyvä mutta vaatii seurantaa
	Ylimmän ja alimman tuloviidenneksen tulo-osuuksien suhde (S80/S20)	Parhaimpien joukossa
	Köyhyys- ja syrjäytymisriskiaste (%)	Parhaimpien joukossa
	Työelämän ja koulutuksen ulkopuolella olevat nuoret (% 15–24-vuotiaista)	Keskitasoa
Dynaamiset työmarkkinat ja oikeudenmukaiset työolot	Työllisyysaste (% 20–64-vuotiaista)	Keskitasoa
	Työttömyysaste (% 15–74-vuotiaista)	Keskitasoa
	Kotitalouksien käytettävissä olevien bruttotulojen kasvu henkeä kohti	Keskitasoa
Sosiaalinen suojelu ja sosiaalinen osallisuus	Sosiaalisten tulonsiirtojen (pl. eläkkeet) vaikutus köyhyyden vähentämiseen	Parhaimpien joukossa
	Virallisen varhaiskasvatuksen piirissä olevat alle 3-vuotiaat lapset	Keskitasoa
	Vaille tarvitsemaansa terveydenhoitoa jääneet, asianomaisen oma ilmoitus	Vaatii seurantaa
	Henkilöiden digitaalisen osaamisen taso	Parhaimpien joukossa

Sosiaali-indikaattoreiden tulostauluun sisältyviin pääindikaattoreihin liittyvät jäsenvaltioiden tulokset luokitellaan käyttämällä työllisyyskomitean ja sosiaalisen suojelun komitean kanssa sovittuja tilastomenetelmiä. Menetelmissä tarkastellaan samaan aikaan indikaattoreiden arvoja ja niissä tapahtuneita muutoksia suhteessa vastaaviin EU:n keskiarvoihin ja luokitellaan jäsenvaltiot tulosten perusteella seitsemään ryhmään (parhaiten suoriutuvista kriittisessä tilanteessa oleviin). Jäsenvaltion voidaan esimerkiksi katsoa suoriutuneen keskimääräistä paremmin, jos indikaattorin arvo on lähellä EU:n keskiarvoa mutta paranee nopeasti. Lisätietoja menetelmistä on komission ja neuvoston yhteisessä työllisyysraportissa vuodelta 2018, COM (2017) 674 final.

Suomi suoriutuu suhteellisen hyvin sosiaali-indikaattoreiden tulostaulussa ([1]), jolla mitataan sosiaalisten oikeuksien pilarin periaatteiden toteutumista. Suomen väestöstä 76 prosentilla on perustason tai sen ylittävän tason digitaaliset taidot, ja tulonsiirroilla pystytään Suomessa puuttumaan köyhyyteen.

Haasteita näyttäisi liittyvän terveydenhuollon saatavuuteen, sillä monet ilmoittavat jääneensä vaille tarvitsemiaan terveydenhoitopalveluja. Terveydenhuollon palvelujen saatavuudessa on tällä hetkellä eroja, ja niiden osuus, jotka ilmoittavat, että heidän terveydenhuoltotarpeensa ovat pitkän odotusajan vuoksi jääneet täyttämättä, on melko suuri (4 prosenttia). Terveydenhuollossa on tällä hetkellä voimakas kahtiajako: työterveyshuoltoon pääsee nopeasti, mutta julkisessa terveydenhuollossa odotusajat ovat pitkiä. Samaan aikaan sosiaali- ja terveydenhuoltopalvelujen tarve kasvaa väestön ikääntyessä. Tulevalla sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksella (sote-uudistus, ks. jakso 3.1.3) pyritään puuttumaan joihinkin niistä syistä, joiden vuoksi terveydenhuollon palvelujen saatavuudessa on eroja.

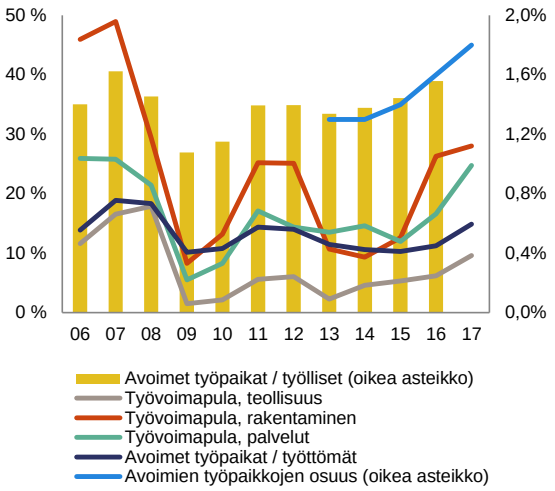
Suomessa on yleisesti ottaen tuloksekas koulutusjärjestelmä. Suomen koulutusjärjestelmän laadukkuudesta kertovat erityisen hyvät koulutustulokset, vaikka luonnontieteiden ja matematiikan tulokset ovat jonkin verran heikentyneet (OECD, 2016b). Koulutusjärjestelmä on hyvin tasa-arvoinen, koska sosioekonominen tausta vaikuttaa koulutustuloksiin keskimääräistä vähemmän. Järjestelmän perustana ovat korkeasti koulutetut ja motivoituneet opettajat sekä tiivis kaikki sidosryhmät kattava yhteistyö.

[1] Sosiaaliseen tulostauluun sisältyy 14 pääindikaattoria, joista 12:ta käytetään nykyisin jäsenvaltioiden tulosten vertailuun. Indikaattoreita ”aktiivisen työmarkkinapolitiikan toimiin osallistuvat sataa työhalukasta kohti” ja ”palkansaajakorvaus tehtyä työtuntia kohti, euroina” ei käytetä vertailuun, koska jäsenvaltiot katsovat, että niihin liittyy teknisiä ongelma. Näille vaihtoehtoisista indikaattoreista on tarkoitus keskustella asianomaisissa komiteoissa.

Tästä huolimatta peräti yksi neljästä rakennus- tai palvelualalla toimivasta yrityksestä ilmoitti vuonna 2017, että työvoimapula rajoitti niiden tuotantoa. Työvoimapula lisääntyy myös

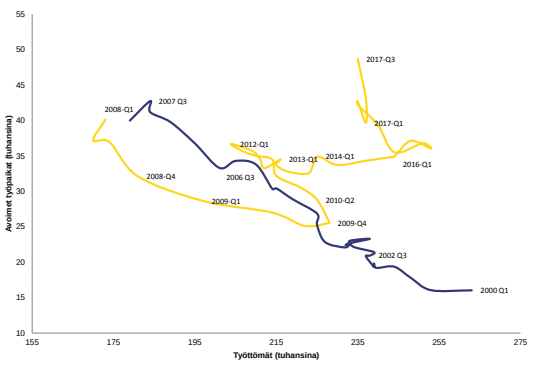
tehdasteollisuudessa, joskin se on tällä hetkellä edelleen melko vähäistä. Lisäksi työttömyyden vähentyminen on ollut lähes pysähdyksissä vuoden 2016 loppupuolelta lähtien, vaikka avoimien työpaikkojen määrä on lisääntynyt (kuvio 3.3.4). Tämä on merkki siitä, että avoimien työpaikkojen täyttäminen on aiempaa vaikeampaa. Beveridge-käyrä osoittaa, että kohtaanto-ongelmat lisääntyivät vuoteen 2015 asti. Sen jälkeen tilanne on pysynyt pitkälti ennallaan. Nykyinen tilanne voi johtua jossain määrin myös siitä, että aikaisemmin työvoiman ulkopuolella olleet ovat taantuman päätyttyä alkaneet etsiä töitä, minkä vuoksi työttömyyden väheneminen on hidastunut. Toinen mahdollinen selitys on se, että talouden rakenteet ovat muuttuneet, minkä vuoksi joidenkin työntekijöiden on tarpeen päivittää osaamistaan parantaakseen työllistymismahdollisuuksiaan.

Kuvio 3.3.3: **Työvoimapula**

1) avoimet työpaikat suhteessa kokoaikaisiin työntekijöihin ilmoittaa julkisiin TE-palveluihin ilmoitettujen avoimien työpaikkojen määrän suhteessa rekisteröityihin työllisiin (kokoaikavastaavana) ja avoimet työpaikat suhteessa työttömiin ilmoittaa julkisiin TE-palveluihin ilmoitettujen avoimien työpaikkojen määrän suhteessa rekisteröityihin työttömiin. Avoimet työpaikat viittaavat tavanomaisiin yritystutkimuksiin perustuvaan avoimien työpaikkojen osuuteen. Työvoimapula on sellaisten yritysten prosenttiosuus, jotka ovat ilmoittaneet työvoiman puutteen rajoittavan tuotantoaan (kausitasoitettujen neljännesvuositietojen vuosikeskiarvo).
Lähde: Laskelmat perustuvat Eurostatin tietoihin ja liiketoimintaympäristöä kuvaavien indikaattorien osalta Euroopan komission yritystutkimuksissa keräämiin tietoihin.

Kuvio 3.3.4: **Beveridge-käyrä**

1) Julkisiin TE-palveluihin ilmoitettujen avoimien työpaikkojen määrä
Lähde: Euroopan komissio

Palkkakehitys ja työehtosopimusneuvottelut

Vuotta 2018 ja sen jälkeistä aikaa koskevia palkkaneuvotteluja käydään parhaillaan, ja ensimmäiset tulokset ovat lupaavia. Tärkeimmillä vientisektoreilla (teknologia, metsäteollisuus, kemikaaliteollisuus) tähän mennessä tehtyjen työehtosopimusten perusteella palkkakehitys säilyy maltillisena vuosina 2018–2019 (ks. jakso 3.4). Tähän mennessä sovitulla palkkatasolla voitaisiin varmistaa, että kilpailukykysopimuksen ansiosta saavutettua kilpailukyvyn paranemista ei menetetä, ja samalla turvattaisiin kotitalouksien ostovoiman potentiaalinen lisääntyminen. Vielä ei kuitenkaan tiedetä, kytketäänkö palkankorotukset aloilla, joilla palkkaneuvottelut käydään vuoden 2018 alussa, vientisektoreilla neuvoteltuun tasoon.

Vuoden 2017 lopulla ja vuoden 2018 alussa tehdyissä työehtosopimuksissa joillekin aloille annetaan mahdollisuus sopia työehtosopimusten mukaisista palkankorotuksista paikallisesti. Tärkeimpien vientisektoreiden työehtosopimuksissa palkankorotus muodostuu alan kaikkien työntekijöiden saamasta yleiskorotuksesta ja paikallisesti sovittavasta yrityskohtaisesta korotuksesta ([31]). Paikallisesti sovittava osuus korotuksesta vaihtelee teollisuudenaloittain. ([32]) Se on ollut käytössä joillakin aloilla jo jokin aikaa

([31]) Jos paikallisesta palkkaratkaisusta ei päästä sopimukseen, useimmissa tapauksissa voidaan turvautua järjestelyyn, jossa koko palkankorotus maksetaan yleiskorotuksena.
([32]) Nämä osuudet sisältyvät tähän mennessä tehtyihin työehtosopimuksiin, ja ne ovat erityisen merkittäviä teknologia-alalla.

(Tulo- ja kustannuskehityksen selvitystoimikunta, 2014). Myös vuoden 2016 kilpailukykysopimus tarjosi eräitä mahdollisuuksia paikalliseen sopimiseen (Euroopan komissio, 2017c).

Työnantajaliittoon kuulumattomat yritykset eivät voi hyödyntää eräitä paikalliseen sopimiseen liittyviä mahdollisuuksia. Näiden työnantajien (jotka ovat pääasiassa pk-yrityksiä) on noudatettava alakohtaisia työehtosopimuksia. Tällä hetkellä noin 75 prosenttia työntekijöistä on työnantajaliittoon kuuluvan työnantajan palveluksessa, ja 89 prosenttia työntekijöistä kuuluu työehtosopimusten piiriin (Ahtiainen, 2016). Työnantajaliittoon kuulumattomat yritykset eivät tällä hetkellä saa hyödyntää eräitä työehtosopimuksiin sisältyviä mahdollisuuksia paikalliseen sopimiseen (esimerkiksi työajan osalta). Näiden yritysten voi sen vuoksi olla vaikeampi varmistaa, että reaalisten työvoimakustannusten kasvu on oikeassa suhteessa tuottavuuden kasvuun. Yleisesti voidaan todeta, että työnantajien ja työntekijöiden valmiuksien parantaminen näyttäisi olevan edellytyksenä paikallisen sopimisen onnistumiselle etenkin työnantajaliittoon kuulumattomissa yrityksissä.

Työvoiman tarjonta

Työvoiman väheneminen ja parhaassa työiässä olevan väestön (30–44-vuotiaat) työvoimaosuuden supistuminen asettavat haasteita Suomen työmarkkinapolitiikalle. Työikäisen väestön (15–64-vuotiaat) osuus on pienentynyt vuodesta 2010 lähtien. Tämä yhdistettynä tilanteeseen, jossa työvoimaan kuulumattomien osuus parhaassa työiässä olevan väestön (30–44-vuotiaat) keskuudessa on kasvanut nopeammin kuin muualla EU:ssa, voi olla uhka Suomen hyvinvointiyhteiskunnan kestävyydelle.

Vaikka yleinen, 20–64-vuotiaiden työvoimaosuus on kasvanut, on ikäryhmiä, joissa työvoimaosuus on supistunut. Tämä ilmiö ei koske ainoastaan Suomea, sillä parhaassa työiässä olevien (30–44-vuotiaat) työvoimaosuus on EU:n tasolla supistunut vuosien 2008 ja 2016 välisenä aikana 94,1 prosentista 93,3 prosenttiin. Suomessa tämä osuus on kuitenkin supistunut edellä mainitulla jaksolla EU:n keskiarvoa enemmän (93,6 prosentista 90,8 prosenttiin), ja se supistui edelleen vuonna 2017 (90,3 prosenttiin) tasolle, joka on neljänneksi alhaisin EU:ssa. Korkean osaamistason työntekijöiden työvoimaosuus näyttäisi säilyneen ennallaan, mutta matalaa ja keskitason osaamista edustavien työntekijöiden työvoimaosuudet ovat supistuneet merkittävästi. ([33]) Tämän vuoksi riskinä on huoltosuhteen heikkeneminen keskipitkällä ja pitkällä aikavälillä.

Työvoiman ulkopuolella olevien osuuden kasvu parhaassa työiässä olevassa väestöryhmässä johtuu useista syistä (ks. taulukko 3.3.1). Tärkeimpänä syynä näyttäisi olevan koulutus, etenkin keskitason osaamista edustavassa ryhmässä. Muita syitä ovat työkyvyttömyys ja sairaudet. Lisäksi työnhausta luopuneiden määrä on kasvanut vuosien 2008 ja 2016 välisenä aikana.

Naisia on siirtynyt työllisistä työvoiman ulkopuolelle enemmän kuin miehiä. Syynä naisten poistumiseen työvoimasta ovat useimmiten olleet perheen asettamat velvoitteet ja hoitovastuut. Samalla ajanjaksolla kuitenkin myös koulutus oli entistä useammin syynä työntekijän siirtymiselle pois työvoimasta. ([34]) Naisten työvoimaosuus on Suomessa yleisesti ottaen suurempi kuin muissa EU-maissa ([35]), koska naiset yleensä palaavat työelämään oltuaan poissa työvoimasta perheeseen liittyvistä syistä. Naisten työvoimaosuus on viime aikoina kuitenkin supistunut aiempaa jyrkemmin. Tämä selittää naisten ja miesten työllisyysasteissa olevan kasvaneen eron (ks. laatikko 3.3.1).

Taulukko 3.3.1: **Työvoiman ulkopuolella olevien osuudet Suomessa ja EU:ssa vuosina 2008 ja 2016 – prosentteina kaikista 25–49-vuotiaista**

	Suomi						EU28	
	Miehet		Naiset		Yhteensä		Yhteensä	
	2008	2016	2008	2016	2008	2016	2008	2016
Koulutus	1,6	2,9	2,9	3,9	2,3	3,4	1,3	1,5
Oma sairaus, työkyvyttömyys	3,2	3	2,3	3	2,8	3	2,4	2,7
Lastenhoito	:	0,3	6,2	6,6	3,1	3,4	3,6	3,9
Työtä ei saatavilla	0,3	0,7	0,3	0,5	0,3	0,6	0,8	1,1
Muut syyt	1,8	2,5	8,4	9,6	5,2	6	9,7	9,5
Yhteensä	7,6	10,2	14,7	18,3	11,1	14,4	14,4	14

Lähde: Euroopan komissio

EU:n ulkopuolella syntyneiden työmarkkinatulokset ovat EU:ssa syntyneiden tuloksia heikommat. Näiden kahden ryhmän

([33]) Matalan ja keskiluokan osaamistason työntekijöiden yhteenlaskettu työvoimaosuus supistui vuosien 2008 ja 2016 välisenä aikana 58,7 prosentista 51,9 prosenttiin.

([34]) Ikäryhmässä 30–44-vuotiaat naiset 16,22 prosentista 20,03 prosenttiin vuosien 2008 ja 2016 välisenä aikana.

([35]) Työvoimaosuus (20–64-vuotiaat) vuonna 2016: Suomi 77,7 prosenttia, EU:n keskiarvo 71,4 prosenttia.

työllisyysasteiden välillä oleva ero oli vuonna 2016 Suomessa EU:n suurimpia (20,9 prosenttiyksikköä). Ero oli erityisen suuri naisilla (27,6 prosenttiyksikköä), mikä johtui lähinnä siitä, että EU:n ulkopuolella syntyneiden naisten työvoimaosuus on alhainen. Näiden kahden ryhmän välillä on keskimääräistä suurempia eroja myös koulutustuloksissa, ja nämä erot vaikuttavat toisen sukupolven oppilaisiin. Näistä eroista on seurauksena, että myös köyhyys- tai syrjäytymisvaarassa olevan väestön osuudet poikkeavat näillä kahdella ryhmällä merkittävästi toisistaan. ([36])

Työn vastaanottamiseen kannustaminen ja aktivointitoimet

Vaikka Suomessa on edelleen joitakin kannustinloukkuja, Suomi on vuosina 2016 ja 2017 toteuttanut merkittäviä toimenpiteitä, joilla työnhakijoita kannustetaan työn vastaanottamiseen. Työttömyysturvaa on uudistettu vuodesta 2017 lähtien. Ansiosidonnaisen työttömyysturvan kestoa on lyhennetty ja työttömyysetuuksien myöntämisedellytyksiä on tiukennettu. Työttömyysetuudet ovat Suomessa tällä hetkellä EU:n keskiarvoa paremmat kattavuuden, riittävyyden ja keston osalta (Euroopan komissio, 2018c). Vuoden 2018 alusta Suomessa tuli voimaan aktiivimalliksi nimetty uudistettu työttömyysetuusjärjestelmä, jossa työnhakijaan kohdistetaan taloudellisia sanktioita, jos hän ei osoita aktiivisuutta kolmen kuukauden mittaisella tarkastelujaksolla. Aktiivisuusedellytys täyttyy, jos työnhakija on kyseisellä jaksolla palkkatyössä 18 tuntia tai työllistää itsensä mallin edellyttämällä tavalla tai osallistuu viiden päivän ajan työllistämistä edistävään palveluun. Lisäksi liikkuvuusavustusta on nyt laajennettu siten, että se kattaa aiempaa paremmin myös osa-aikatyön. Tarkoituksena on myös tarjota työnhakijoille mahdollisuus kehittää yrittäjyyteen tai työvoimapulasta kärsiviin aloihin liittyvää osaamistaan kuuden kuukauden ajan ilman, että he menettävät työttömyysetuutensa. Hallinnollisten loukkujen poistamisessa on sen sijaan edistytty heikommin. Nämä loukut aiheuttavat epävarmuutta sekä etuuksien tasosta että siitä, miten kauan etuuksien palauttamista normaalitasolle on odotettava. Osa hallintopuutteista saadaan todennäköisesti korjattua reaaliaikaisella tulorekisterillä, joka on tarkoitus ottaa käyttöön vuonna 2019.

Aktivointitoimenpiteillä voi olla myönteinen vaikutus, jos ne yhdistetään laadukkaisiin ja riittäviin aktivointipalveluihin. Tähän mennessä käyttöön otettuihin toimenpiteisiin ovat kuuluneet muun muassa kaikkien työttömien haastattelut vuodesta 2017 lähtien. Haastatteluilla on katsottu olleen myönteinen vaikutus, joka voi kuitenkin rajoittua tilastojen päivittämiseen, sillä niiden yhteydessä on käynyt ilmi, että monet työnhakijoiksi ilmoittautuneet työttömät eivät enää hae työtä. Lisäksi osaa työnhakijoista ei ole vielä lainkaan haastateltu, eikä tavoitetta kolmen kuukauden välein tehtävistä haastatteluista ole saavutettu. Aktiivimalli saattaa myös viedä julkisten työvoimapalvelujen resursseja sieltä, missä niitä tarvitaan palvelujen tuottamiseksi niitä eniten tarvitseville. TE-toimistoilla ei tällä hetkellä vaikuta olevan tarpeeksi henkilökuntaa, jotta ne voisivat tarjota riittävästi aktivointipalveluja kaikille työttömille. Vaatimuksella aktiivisuuden osoittamisesta pyritään siihen, että työnhakija hakee aktiivisesti työtä koko työttömyysturvajakson ajan, mutta se saattaa myös johtaa siihen, että työnhakija ottaa vastaan hyvin lyhytaikaista työtä tai koulutusta. Aktiivista työvoimapolitiikkaa varten varattuja määrärahoja on tarkoitus lisätä noin 10 miljardilla eurolla aktiivimallin toteuttamiseksi. On kuitenkin epäselvää, riittääkö tämä lisäys varmistamaan, että kaikki aktivointitoimenpiteitä tarvitsevat pääsevät niiden piiriin. Näin ollen seurauksena saattaa olla, että leikkaukset kohdistuvat kaikkein heikoimmassa asemassa olevien työnhakijoiden tuloihin alueilla, joilla ei ole tarjolla työtä eikä aktivointitoimenpiteitä.

Koska työllisyys kasvaa, on tärkeää, että työmarkkinoiden ulkopuolella oleville ja työttömille tarjotaan integroituja palveluja. Monet tällä hetkellä tarjottavat integroidut palvelut on suunnattu vain tietyille kohderyhmille, kuten nuorille tai pitkäaikaistyöttömille. Integroidut palvelut voitaisiin yhdistää työttömien työllistettävyyttä parantaviin toimenpiteisiin siten, että samalla kiinnitetään erityishuomiota muita heikommassa asemassa oleviin ryhmiin (mm. tarjoamalla kuntoutusta). Palveluvalikoima on tarkoituksenmukainen, mutta palvelujen tarjonta on hajautettu usealle eri taholle eikä sitä ole

([36]) 27,4 prosenttiyksikköä; ero on EU:n viidenneksi suurin.

koordinoitu riittävän hyvin, jotta voitaisiin varmistaa saumaton palveluketju. Muita heikommassa asemassa olevat asiakkaat jäävät tämän vuoksi väliinputoajiksi. Tiettyjen kohderyhmien (nuoret, pitkäaikaistyöttömät) palvelut vaikuttavat riittäviltä.

Tietyillä viimeaikaisilla työvoimapoliittisilla päätöksillä saattaa olla kielteisiä vaikutuksia naisten tuloihin. Naisten ja miesten tuloerot ovat Suomessa suuremmat kuin EU:ssa keskimäärin: vuonna 2015 naisten ja miesten välinen palkkakuilu oli Suomessa 17,3 prosenttia, kun se oli EU:ssa keskimäärin 16,3 prosenttia. Tuloerojen taustalla ovat muun muassa pitkät perhevapaat, joita hyödyntävät yleensä naiset, sekä sukupuolen mukaan eriytyneet työmarkkinat. Suunnitteilla olleella perhevapaauudistuksella oli tarkoitus kasvattaa naisten työvoimaosuutta ja edistää naisten ja miesten tasa-arvoa (Euroopan komissio, 2017), mutta uudistuksen ei odoteta toteutuvan tällä vaalikaudella. Lisäksi vuonna 2017 voimaan tullut kilpailukykysopimus sisältää toimenpiteitä, jotka todennäköisesti kasvattavat palkkakuilua entisestään. Esimerkkinä näistä voidaan mainita naisvaltaisen julkisen sektorin lomarahojen leikkaus 30 prosentilla.

Maahanmuuttajat voisivat auttaa parantamaan taloudellista huoltosuhdetta pitkällä aikavälillä, jos he integroituvat hyvin työmarkkinoille. Turvapaikanhakijoiden määrä on vähentynyt vuoden 2015 huippulukemista, ja tällä hetkellä tärkeimpänä haasteena on varmistaa paitsi turvapaikanhakijoiden myös muiden maahanmuuttajien pitkäaikainen integroituminen suomalaisille työmarkkinoille ja suomalaiseen yhteiskuntaan. Aikaisemmin kotouttamisessa keskityttiin kielenopetukseen, ja varhainen integroituminen työmarkkinoille jäi vähäiselle huomiolle. Suomi on pyrkinyt kokonaisvaltaisempaan kotouttamiseen muun muassa tarjoamalla nopeita ja joustavia koulutusväyliä ja nopeaa ja joustavaa pätevyyden tunnustamista. Maahanmuuttajan siirtyminen työmarkkinoille kestää tästä huolimatta käytännössä usein vuosia maahan saapumisesta. Tulosperusteinen rahoitussopimusmalli ja Stadin osaamiskeskus ovat hyviä esimerkkejä kokonaisvaltaisempaa kotouttamista tukevista pilottihankkeista. Tällaista kotouttamista voitaisiin tukea myös sellaisilla integroiduilla palveluilla, jotka mahdollistavat tarvittavan yleissivistävän tai ammatillisen koulutuksen ja kielen oppimisen muiden opintojen rinnalla. Hallitus pyrkii lisäksi houkuttelemaan korkeamman osaamistason maahanmuuttajia ja hyödyntämään paremmin jo maassa olevien maahanmuuttajien osaamista Talent Boost -ohjelmallaan.

Itsenäiset ammatinharjoittajat ja sosiaalinen suojelu

Yrittäjien ja itsenäisten ammatinharjoittajien sosiaaliseen suojeluun liittyy eräitä puutteita, eikä yrittäjyyttä yleisesti ottaen pidetä houkuttelevana uravalintana. Itsenäisten ammatinharjoittajien osuus ja määrä olivat vuonna 2016 selvästi suuremmat kuin ennen kriisiä, joskin viimeaikaisten tietojen perusteella ne ovat supistumassa (OECD, 2017a). Olosuhteiden pakosta yrittäjäksi ryhtyneiden osuus on Suomessa melko pieni (15 prosenttia kaikista yrittäjistä) samoin kuin niiden työttömien osuus, jotka ryhtyvät itsenäiseksi ammatinharjoittajaksi (Euroopan komissio, 2015). Suomessa vain 40 prosenttia väestöstä pitää yrittäjyyttä hyvänä uravalintana. Osuus on pienempiä niiden 65 maan joukossa, joista tietoja on kerätty (Global Entrepreneurship Monitor, 2016). Itsenäisten ammatinharjoittajien suhteellinen köyhyysriski on Suomessa seitsenkertainen työnantajan lukuun työtä tekevään työntekijään verrattuna. Tämä köyhyysriskiero on toiseksi suurin EU:ssa (Eurostat, 2015). Itsenäisten ammatinharjoittajien vakuutusturva vanhuuden, sairauden, työkyvyttömyyden, työtapaturmien, raskauden ja työttömyyden varalta on joissakin tapauksissa riittämätön (Suomen Yrittäjät, 2016).

Suomen hallitus on ottanut käyttöön uusia yrittäjyyttä tukevia osallistavia toimenpiteitä kannustaakseen työttömiä ryhtymään yrittäjiksi. Vuoden 2018 alusta työttömät voivat saada työttömyyskorvausta neljän ensimmäisen kuukauden aikana yritystoiminnan aloittamisesta. Tämä järjestely on todennäköisimmin tuloksekas, jos se yhdistetään koulukseen ja valmennukseen (EEPO, 2014), mutta sen lyhytkestoisuus saattaa rajoittaa sillä aikaan saatavia vaikutuksia. Lisäksi jokin aika sitten perustettu työryhmä on arvioinut mahdollisuuksia ottaa yhdistelmävakuutus osaksi työttömyysvakuutusta. Yhdistelmävakuutus kattaisi henkilöt, jotka ovat samaan aikaan sekä osa-aikaisia palkansaajia että osa-aikaisia yrittäjiä. Sen ansiosta sekä palkansaajana että yrittäjänä

ansaitut tulot otettaisiin huomioon työttömyysetuuksia määritettäessä. Lisäksi suunnitteilla on konkurssilain muutos, joka tarjoaisi konkurssiin joutuneille yrittäjille mahdollisuuden uuteen alkuun.

3.3.2. SOSIAALIPOLITIIKKA

Tuloerot

Yleisesti ottaen voidaan todeta, että Suomessa sosiaaliset turvaverkot auttavat vähentämään köyhyyttä ja takaamaan riittävän sosiaalisen suojelun kaikille. Suomessa perustuslaki muodostaa tässä vahvan sääntelypohjan. Perustuslain mukaan jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. Suomen tulonsiirtojärjestelmä koostuu kolmesta osasta, jotka ovat ansiosidonnaiset sosiaaliturvaetuudet, Kelan hallinnoima perustoimeentulotuki sekä kuntien myöntämä täydentävä ja ehkäisevä toimeentulotuki. Ennen toimentulotuen hakemista hakijan on haettava kaikkia muita tarjolla olevia sosiaalietuuksia. Köyhyysriski on jatkuvasti asteittain vähentynyt vuodesta 2011, jolloin luvut olivat suurimmillaan. Köyhyysriski ja sosiaalisen syrjäytymisen riski on Suomessa EU:n pienimpiä, ja Suomen tuloerot (ylimmän ja alimman tuloviidenneksen tulo-osuuksien suhteena mitattuna) kuuluvat niin ikään EU:n pienimpiin. Eurooppa 2020 -strategiaan perustuvaa Suomen tavoitetta, joka mukaan köyhyysriski ja sosiaalisen syrjäytymisen riski koskisi enintään 770 000:ta henkilöä, ei kuitenkaan todennäköisesti saavuteta. Vuonna 2016 tällaisia henkilöitä oli Suomessa 896 000. Tämä on 14 000 henkilöä vähemmän kuin vuonna 2008. Viimeaikaiset poliittiset päätökset tiettyjen etuuksien jäädyttämisestä saattavat heikentää Suomen erittäin hyviä tuloksia. Valtion talousarviosuunnitelman ja eräiden etuuksien jäädyttämisen odotetaan heikentävän tasa-arvotilannetta tulevina vuosina (2017–2019) (Mukkila ym., 2017).

Kannustinloukut ja sosiaalietuudet

Merkittävät kannustinloukut haittaavat työvoiman hyödyntämistä. Lähes puolet kannustinloukusta muodostuu toimeentulotuesta ja merkittävän sosiaalietuuden muodostavasta asumistuesta. Vaikka toimeentulotuki on tarkoitettu tilapäiseksi viimesijaiseksi tukimuodoksi, yhä suurempi osuus väestöstä turvautuu siihen säännöllisesti. Sellaisten toimeentulotukea saavien henkilöiden määrä, joilla ei ole muita tuloja (asumistukea lukuun ottamatta) lähes kaksinkertaistui vuoden 2017 alkupuoliskolla (Kela, 2017). Tähän on todennäköisesti vaikuttanut kaksi viimeaikaista päätöstä: i) toimeentulotuen hallinnoinnin siirto kuntien sosiaalitoimistoilta Kansaneläkelaitokseen (Kela), mikä vähensi tukeen liittyvää leimautumista, ja ii) useimpien muiden sosiaalietuuksien leikkaukset tai jäädyttäminen, minkä seurauksena näiden etuuksien saajat joutuvat hakemaan toimeentulotukea tulojensa täydentämiseksi. Tällä hetkellä ongelmia aiheuttaa etenkin toimeentulotuen asteittainen lakkauttaminen, sillä tuki on erittäin tarveharkintainen ja se poistuu kokonaan muiden tulojen kasvaessa.

Laatikko 3.3.2: **Hanke-esimerkki: Ohjaamo – pilottihankkeesta nuoria tukevaksi rakenneuudistukseksi**

Muutama vuosi sitten Vantaan kaupungin työllisyyspalvelut käynnisti Euroopan sosiaalirahaston (ESR) tuella pilottihankkeen työllisyys-, koulutus-, sosiaali- ja terveyspalveluiden kokoamiseksi yhteen palvelupisteeseen auttaakseen 17–24-vuotiaita nuoria löytämään työ- tai opiskelupaikan ja tarjotakseen heille apua terveys- ja sosiaalipalvelujen saannissa. Hankkeella tuettiin yli 4 000:ta nuorta, joista noin 1 800 löysi työ-, oppisopimuskoulutus- tai opiskelupaikan. Lukuisia nuoria ohjattiin terveys-, mielenterveys- ja sosiaalipalvelujen piiriin. Pilottihankkeella luotiin perusta koko maan laajuiselle hankkeelle, jonka tarkoituksena oli vastaavanlaisten keskitettyjen neuvontapisteiden eli Ohjaamojen perustaminen eri puolille Suomea. Ohjaamoja on nykyisin nelisenkymmentä, ja ne sijaitsevat eri puolilla Suomea. Suurin osa niistä sai tukea ESR:sta helmikuun 2018 loppuun. Kaikkien Ohjaamojen asiakkaiden valtakunnallisesta yhteismäärästä ei tällä hetkellä ole saatavissa tietoja. Helsingissä sijaitseva Ohjaamo palveli vuonna 2016 yhteensä lähes 4 000:ta asiakasta, joista 75 prosenttia löysi työ- tai opiskelupaikan tai pääsi muiden palvelujen piiriin. Hallitus päätti vuonna 2017 myöntää Ohjaamoille kansallista rahoitusta, jolla turvataan niiden toiminnan jatkuminen ja varmistetaan, että niistä tulee osa nuorisotakuun pysyvää toteuttamisrakennetta Suomessa. Ohjaamoiden kaltaisia palveluita voitaisiin tarjota myös muille työnhakijoille osana integroituja palveluketjuja, koska niillä on päästy hyviin tuloksiin.

Suunnitteilla on uudistuksia, joilla on tarkoitus puuttua kannustinloukkuihin. Vuodeksi 2018 suunnitellaan asumistukiuudistusta, jolla on tarkoitus muuttaa enimmäisasumismenoa ja asumistuen indeksiin sitomista. Lisäksi vuonna 2018 tulevat voimaan pieni- ja keskituloisten alennetut päivähoitomaksut. Muutos poistaa päivähoitomaksut kokonaan yli 6 000 perheeltä. Näiden sosiaalietuuksia koskevien uudistusten on kuitenkin tarkoitus olla vasta alkua kattavammalle sosiaaliturvauudistukselle (valtiovarainministeriö, 2017). Vuosina 2017–2018 toteutettavasta perustulokokeilusta odotetaan saatavan ensimmäiset tulokset vuonna 2019. Näitä tuloksia voitaisiin hyödyntää sosiaaliturvajärjestelmää uudistettaessa (Euroopan komissio, 2017c).

3.3.3. KOULUTUS

Suomessa on yleisesti ottaen hyviä tuloksia tuottava koulutusjärjestelmä, vaikka jotkin tulokset ovat jonkin verran heikentyneet ja ryhmien väliset erot kasvaneet. Koulunkäynnin keskeyttäneiden osuus on laskenut vuosien 2012 ja 2016 välisenä aikana noin 9 prosentista 7,9 prosenttiin, mutta osuus on huomattavasti suurempi ulkomaalaistaustaisilla nuorilla (15,1 prosenttia) kuin suomalaistaustaisilla nuorilla (7,6 prosenttia). Tämän lisäksi toisen sukupolven maahanmuuttajataustaisten oppilaiden tulokset ovat heikentyneet. ([37]) Tämä kehitys on osoitus kotoutumiseen liittyvistä vakavista haasteista, jotka todennäköisesti vaikuttavat myös työmarkkinoille integroitumiseen. Samaan aikaan alueiden ja koulujen väliset erot ovat hitaasti lisääntymässä. Tämänkaltaisen koulutuksen eriarvoistumisen syyt eivät vielä ole täysin selvillä (Euroopan komissio, 2017c).

Suomen koulutustulokset kuuluvat edelleen EU:n parhaimpiin, mutta ne ovat hieman heikentyneet luonnontieteissä ja matematiikassa. Kansainvälinen IEA-PIRLS-lukutaitotesti on vahvistanut, että poikien ja tyttöjen tulosten välillä on merkittävä ero (IEA, 2017). Vuonna 2015 OECD:n kansainvälisen oppimistulosten arviointiohjelman (Pisa) testeissä heikosti perustaidoissa menestyvien osuus oli Suomessa yksi testien pienimmistä. Heikosti menestyvien osuus kasvoi ja huipputuloksia saaneiden osuus kuitenkin supistui luonnontieteissä (Euroopan komissio, 2017c). Vuonna tehdyn kansainvälisen aikuistutkimuksen (PIAAC) mukaan Suomi kuuluu aikuisten luku- ja numerotaitojen osalta osallistujamaiden parhaimpiin. Osalla tutkimukseen osallistuneista

([37]) OECD:n vuoden 2015 Pisa-tutkimuksen mukaan heikosti luonnontieteissä menestyvien 15-vuotiaiden suomalaistaustaisten oppilaiden osuus oli 10,2 prosenttia, kun vastaava osuus maahanmuuttajataustaisilla oppilailla oli 40,2 prosenttia ja toisen sukupolven maahanmuuttajataustaisilla oppilailla 31,4 prosenttia. Maahanmuuttajataustaisten henkilöiden osuus on kuitenkin hyvin pieni joten tulokset eivät ole tilastollisesti merkitseviä (OECD, 2016a).

suomalaisista tulokset olivat kuitenkin merkittävästi keskimääräistä heikommat. ([38])

Julkisia koulutusmenoja on leikattu merkittävästi, mutta hallitus toteuttaa toimenpiteitä yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Hallitus päätti jokin aika sitten kasvattaa vuosien 2017–2019 koulutus- ja tutkimusmäärärahoja 105 miljoonalla eurolla. Nämä lisämäärärahat eivät kuitenkaan käytännössä riittäneet kääntämään pitkään jatkunutta rahoituksen vähenemissuuntausta (Euroopan komissio, 2017c). Koulutusmäärärahojen jatkuva supistuminen uhkaa heikentää kilpailukykyä, tasa-arvoa ja koulutustuloksia. Oppilaitosten ja etenkin ammattioppilaitosten määrän vähentäminen saattaa Suomen kokoisessa maassa vaikeuttaa koulutukseen pääsyä ja aiheuttaa jopa tilanteen, jossa koulutusta ei pystytä tarjoamaan kaikille.

Suomalaisten korkeakoulujen tulokset ovat muiden Pohjoismaiden tasoa esimerkiksi kun tarkastellaan tutkinnon suorittaneiden osuuksia (OECD, 2016c), **korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osaamista** (Kivinen ym., 2016a) **ja opiskelijoiden tyytyväisyyttä** (Eurostudent, 2017). Vastavalmistuneiden työllisyysaste on viime vuosina ollut EU:n keskiarvoa alhaisempi, mikä saattaa johtua epäsuotuisasta taloustilanteesta. Suomalaisyliopistoissa olevien tutkijoiden kansainvälisten julkaisujen määrä on maan kokoon suhteutettuna merkittävä ([39]) mutta ei kuitenkaan suurempi kuin muissa hyviä tuloksia saavuttaneissa Pohjoismaissa (Suomen Akatemia, 2016; Kivinen ym., 2016b). Yritysten ja yliopistojen innovaatioyhteistyön osalta Suomi sijoittuu OECD-maiden kärkijoukkoon (OECD, 2015). Suomalaisyliopistoista on viime vuosina tullut entistä kansainvälisempiä (Vipunen, 2017). Uudessa korkeakoulutuksen ja tutkimuksen visiossa 2030 tavoitteena on, että puolet nuorista hankkii korkeakoulututkinnon.

Hallituksen vuodesta 2017 käyttämä uusi rahoitusmalli kannustaa korkeakouluja lisäämään tuottavuuttaan ja kansainvälistymään. Vuodesta 2015 tehtyjen rahoitusleikkausten aiheuttamilla säästöpaineilla oli alkuvaiheessa myönteinen vaikutus, sillä ne saivat korkeakoulut profiloitumaan entistä vahvemmin tutkimuksessa ja opetuksessa ja lisäämään keskinäistä yhteistyötään. Joidenkin yliopistojen oli kuitenkin vähennettävä henkilöstöään ([40]), minkä seurauksena ne joutuivat supistamaan opetustarjontaansa. Tällä on saattanut olla merkittävä vaikutus opintonsa keskeyttäneiden määrään ja opetuksen laatuun. Kandidaatintutkintoon johtavista opinnoista tehdään yleisempiä, jolloin ne soveltuvat useamman uravaihtoehdon pohjaksi, ja erikoistuminen tapahtuu yhä useammin maisteriopintojen tasolla. Helsingin yliopistossa toteutettava ”Iso pyörä” -uudistus on esimerkki tällaisesta rakenneuudistuksesta.

Suomi toteuttaa parhaillaan kattavaa ammatillisen koulutuksen uudistusta, joka tulee voimaan vuoden 2018 alusta. Tällä uudistuksella on ratkaiseva merkitys pyrittäessä täyttämään uusia osaamistarpeita ja kehittämään elinikäistä oppimista. Sillä voidaan auttaa korjaamaan eräillä aloilla tällä hetkellä olevaa osaamisvajetta. Nuorten ja aikuisten ammatillinen koulutus yhdistetään yhdeksi kokonaisuudeksi, jolla on oma ohjaus-, säätely- ja rahoitusjärjestelmä. Ammatillisesta koulutuksesta tulee osaamisperusteista ja asiakaslähtöistä: jokaiselle opiskelijalle tarjotaan mahdollisuus yksilölliseen opintopolkuun, jonka tarkoituksena on ammattitutkinnon suorittaminen tai puuttuvan osaamisen hankkiminen tai jo hankitun osaamisen päivittäminen. Virtuaalisessa ympäristössä ja työpaikalla opiskelua lisätään. Uudella rahoitusmallilla kannustetaan ammatillisen koulutuksen järjestäjiä tehostamaan opetusta ja parantamaan sen laatua. Jos uudistus toteutetaan onnistuneesti, sillä voidaan helpottaa osaamisen kohtaanto-ongelmaa ja nostaa työllisyysastetta.

Koulutuksen saatavuuden takaaminen ammattikoulutusuudistuksella on ratkaisevan tärkeää. Se on tärkeää etenkin, koska työvoimaan kuulumattoman työikäisen väestön osuus on melko suuri ja matalan osaamistason työntekijöiden työllisyysaste on melko alhainen. Jälkimmäinen ryhmä onkin neuvoston antaman taitojen

([38]) Yli 55-vuotiaat, jotka eivät ole käyneet 1970-luvulla uudistettua peruskoulua, ja ammattioppilaitoksissa opiskelevat.

([39]) Vipunen (2017) – Suomen koulutustilastojen mukaan yliopistojen henkilökuntaa vähennettiin vuosien 2015 ja 2016 välisenä aikana 4 prosenttia. Tämä on kasvattanut opiskelijoiden määrää ja opetus- ja tutkimushenkilöstön jäsentä kohti.

parantamista koskevan suosituksen kohderyhmänä. On erityisen tärkeää varmistaa, että jokaiselle ikäluokalle on tarjolla riittävästi ammatillisen koulutuksen koulutuspaikkoja ja kouluttautumismahdollisuuksia. Uudistuksen onnistunut toteuttaminen saattaa kuitenkin osoittautua haastavaksi, koska ammatillisen koulutuksen määrärahoja on supistettu merkittävästi. Tämän vuoksi on välttämätöntä, että uudistuksen toteuttamista seurataan ja että sen osatekijöitä voidaan myöhemmin tarvittaessa muuttaa ([41]). Uudistusta varten on varattu yhteensä 60 miljoonan euron lisärahoitus vuosiksi 2017–2020.

([41]) Nämä osatekijät ovat opintolinjojen lopettaminen, koulutuksen alueellinen saatavuus ja kielinäkökohdat, oppisopimus- ja koulutussopimuspaikkojen lisääminen ja koulutussopimuspaikkojen laatu.

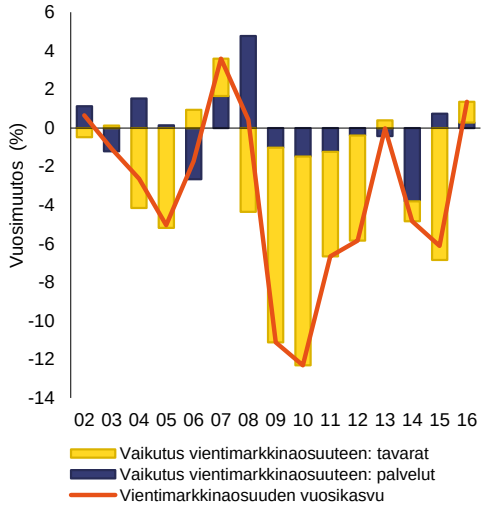
3.4. INVESTOINNIT

3.4.1. KILPAILUKYKYKEHITYS

Markkinaosuuksien kehittyminen

Tavaroiden ja palvelujen vientimarkkinaosuudet supistuivat Suomessa jyrkästi vuosina 2008–2015 (kuvio 3.4.1). Suomeen kohdistui maailmantalouden kasvun hidastumisen lisäksi useita vakavia ulkoisia häiriöitä, joihin kuului muun muassa elektroniikkaviennin ja paperin kysynnän väheneminen. Myös vienti Venäjälle romahti, koska Venäjän ruplan arvo laski jyrkästi ja pakotteet ja vastapakotteet haittasivat EU:n ja Venäjän välistä kauppaa. Suomen tavaravienti supistui jyrkästi, kun taas palveluvienti kehittyi tavaravientiä suotuisammin, vaikka sekin kärsi edellä kuvatuista häiriöistä. Lisäksi vuodesta 2007 lähtien toteutetut, laaja-alaisten työehtosopimusten edellyttämät huonosti ajoitetut palkankorotukset estivät yrityksiä mukautumasta tilanteeseen nopeasti samalla kun niiden tuottavuus heikkeni. Tässä tilanteessa sekä kustannuskilpailukyky että reaalinen kilpailukyky heikkenivät (ks. kuvio 3.4.2). Tämän seurauksena Suomen tavara- ja palveluviennin markkinaosuus maailmankaupassa on viimeksi kuluneiden 10 vuoden aikana supistunut kumulatiivisesti yhteensä 40 prosenttia.

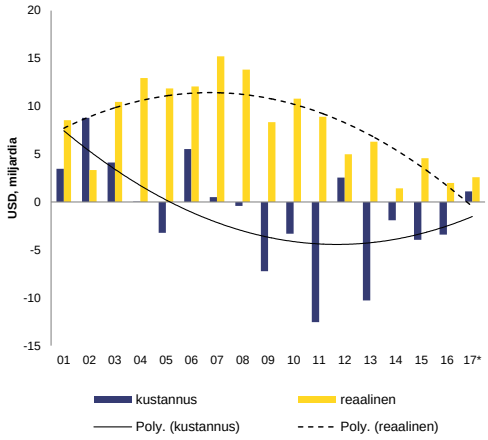
Kuvio 3.4.1: **Vientimarkkinaosuuksien kasvu (tavarat ja palvelut)**

Lähde: Euroopan komissio

Pitkäaikainen vientimarkkinaosuuksien supistuminen näyttäisi päättyneen vuonna 2016. Tämä on ollut pitkälti kustannuskilpailukykyolosuhteiden vähittäisen paranemisen ansiota ([42]) (kuvio 3.4.2). Tilanne parani melko paljon koneiden ja laitteiden sekä tekstiilien viennin osalta. Jos huomioon ei oteta polttoaineiden kauppavirtoja ([43]), koska polttoaineiden hinnoissa on yleensä runsaasti vaihtelua ja niiden painoarvo kaupassa on melko suuri, kustannuskilpailukyvyn paranemisesta johtunut kauppataseen koheneminen on nähtävissä entistäkin selvemmin. Suomen kauppataseen odotetaan kääntyvän positiiviseksi vuonna 2017, etenkin koska yksikkötyökustannukset ovat maltillisen palkkakehityksen ja tuottavuuden viimeaikaisen kasvun seurauksena supistuneet.

Kuvio 3.4.2: **Tavarakaupan tase (ml. polttoaineet) 2001–2017 – reaalisen kilpailukyvyn ja kustannuskilpailukyvyn vaikutus**

(1) Vuoden 2017 luvut perustuvat vuoden viiteen ensimmäiseen kuukauteen, ja ne on mukautettu vuositasolle ((summa/5)*12)
(2) Mukana ovat ainoastaan tavarat, joiden tuontia, vientiä ja volyymia koskevat tiedot ovat saatavilla.
Lähde: Euroopan komission laskelmat

Ongelmana on kuitenkin edelleen reaalinen kilpailukyky. Reaalisen kilpailukyvyn tuottama

([42]) Kustannuskilpailukyky ja reaalinen kilpailukyky on tässä raportissa määritelty vertaamalla viennin (UVX) ja tuonnin (UVM) yksikköarvoja ja kunkin tavararyhmän (nelinumerotaso) kauppatasetta. Jos UVX > UVM ja kyseisen tavararyhmän kauppatase TB > 0, kyseessä on reaalinen kilpailukyky. Jos UVX < UVM ja TB < 0, kyseessä on niin ikään reaalinen kilpailukyky. Jos UVX < UVM ja TB > 0 tai jos UVX > UVM ja TB < 0), kyseessä on kustannuskilpailukyky. Jos jonkin tavararyhmän reaalinen kilpailukyky on hyvä, kauppatase on ylijäämäinen, ja jos se on heikko, kauppatase on alijäämäinen. Sama pätee kustannuskilpailukykyyn (EKP, 2012).

([43]) Suomi jalostaa Venäjältä peräisin olevaa öljyä ja vie jalostamiaan öljytuotteita.

kauppataseen ylijäämä on supistunut nopeasti vuodesta 2009 alkaen (ks. kuvio 3.4.2) ja on nyt lähellä nollaa. Tämä on seurausta siitä, että tuottavuuden kasvu on viime vuosikymmenen aikana ollut negatiivista tai polkenut paikallaan, ja se on myös samalla syynä tähän. Suomen suurimpana kilpailukykyhaasteena on näin ollen edelleen heikko tuottavuuskehitys (ks. jäljempänä).

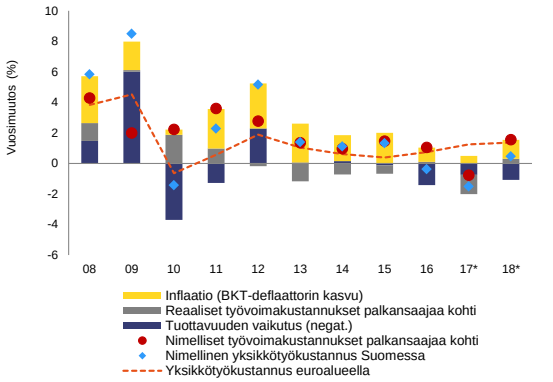
Palkkakehitys ja kustannuskilpailukyky

Kustannuskilpailukyvystä on tullut Suomelle erityisen tärkeä. Suomessa on elektroniikka-alan heikkenemisen myötä erikoistuttu yhä enemmän välituotteisiin (Ali-Yrkkö ym., 2016). Koska välituotteiden viejät yleensä kilpailevat pääasiassa hinnoilla, suomalaisilla yrityksillä on oltava aiempaa kilpailukykyisemmät kustannusrakenteet, jotta ne säilyttävät paikkansa globaaleissa arvoketjuissa ja osuutensa arvonlisäyksestä (Ali-Yrkkö ym., 2016). Lisäksi ongelmia voi aiheuttaa se, että palvelujen hinnat nousevat nopeammin kuin muulla euroalueella (Suomen Pankki, 2015).

Kustannuskilpailukyky heikkeni 2000-luvun lopulla useina vuosina toteutettujen suurten palkankorotusten vuoksi. Palkkakehitys jatkui vuonna 2008 alkaneen maailmanlaajuisen kriisin jälkeen tasaisena siitä huolimatta, että tuottavuus heikkeni jyrkästi (ks. kuvio 3.4.3). Tämän seurauksena yksikkötyökustannukset kasvoivat Suomessa huomattavasti nopeammin kuin euroalueella ja huomattavasti enemmän kuin esimerkiksi Tanskassa, Saksassa ja Ruotsissa (ks. kuvio 1.5). Tämän seurauksena Suomen kustannuskilpailukyky heikkeni jyrkästi, millä oli puolestaan selkeä kauppatasetta heikentävä vaikutus (ks. kuvio 3.4.2).

Viimeaikaisilla palkkasopimuksilla ja työmarkkinatoimenpiteillä on kuitenkin onnistuttu vähitellen kääntämään tämä suuntaus. Vuonna 2013 tehdystä palkkasopimuksesta oli seurauksena, että työntekijää kohden laskettujen reaalisten työvoimakustannusten kasvu kääntyi negatiiviseksi (ks. kuvio 3.4.3). Maltillinen palkkakehitys jatkui myös tämän jälkeen: kesällä 2016 hallitus ja työmarkkinaosapuolet allekirjoittivat kilpailukykysopimuksen, jolla on tarkoitus parantaa Suomen talouden kustannuskilpailukykyä ([44]). Lisäksi työehtosopimuksilla on jatkossa tarkoitus lisätä mahdollisuuksia paikalliseen sopimiseen. Palkkaneuvottelujen tämänhetkinen tilanne viittaa siihen, että tulokset ovat vaikutuksiltaan neutraaleja. Merkittäviä sopimuksia on jo tehty teknologia-aloilla, metsäteollisuudessa ja kemianteollisuudessa (1,6 prosentin vuosikorotus vuosina 2018–2019) (ks. jakso 3.3).

Kuvio 3.4.3: **Nimellisten yksikkötyökustannusten muutoksen osatekijät Suomessa: inflaation, työntekijää kohti laskettujen reaalisten työvoimakustannusten ja tuottavuuden muutosten vaikutus, nimellisten yksikkötyökustannusten muutos: euroalue ja Suomi**

Lähde: Euroopan komissio

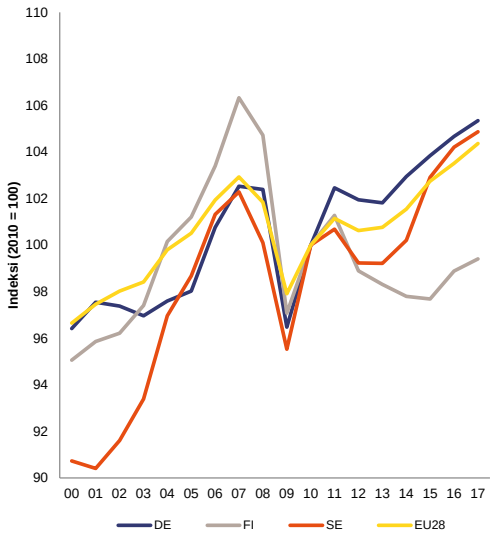
Tuottavuus

Kokonaistuottavuuden kasvu on vuosien heikkenemisen jälkeen vihdoin kääntynyt positiiviseksi. Tuottavuuden kasvu tasoittaa osaltaan yksikkötyökustannusten kasvua, mutta Suomessa tuottavuuden kasvu on viime vuosina ollut hidasta ja jopa negatiivista. Vientivolyymien supistumisen lisäksi viennin painopisteen siirtyminen korkean teknologian tuotteista keskitason teknologian tuotteisiin heikensi markkinavoimaa ja vähensi voittolisiä. Tämä puolestaan vaikutti arvonlisäykseen ja sen kautta tuottavuuteen. Laskuun vaikuttivat lisäksi maltillinen palkkakehitys sekä se, että matalamman teknologian tuotteisiin oli upotettu

([44]) Tulo- ja kustannuskehityksen selvitystoimikunta seuraa kilpailukykysopimuksen täytäntöönpanoa ja vaikutuksia. Se laatii säännöllisesti raportteja työmarkkinoista, palkanmuodostuksesta, kuluttajahinnoista, tuottavuudesta ja yksikkötyökustannuksista. Sen viimeisen raportti julkaistiin tammikuussa 2018 (Valtioneuvoston kanslia, 2018).

matalamman tason teknologiaa. Vuonna 2015 Suomi kuului edelleen niihin EU-maihin, joissa tehdasteollisuuden työn tuottavuus on parhaimpia ([45]). Suomi oli kuitenkin vasta yhdeksännellä sijalla, kun se vuonna 2008 oli sijoittunut viidenneksi. Etenkin kokonaistuottavuus on heikentynyt merkittävästi, mutta heikkeneminen päättyi vuonna 2015 (ks. kuvio 3.4.4).

Kuvio 3.4.4: **Kokonaistuottavuus (koko talous) — EU28, Saksa, Suomi ja Ruotsi**

Lähde: Euroopan komissio

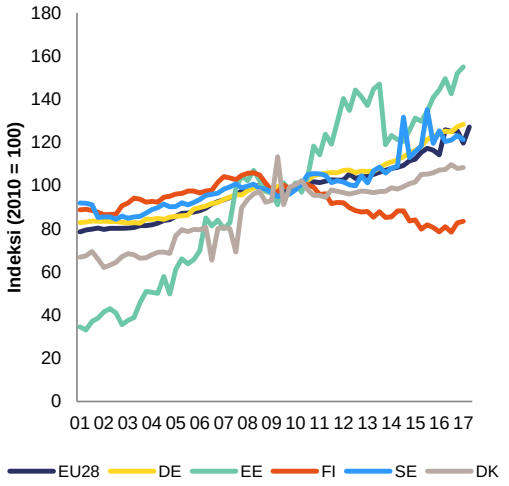
Tuottavuuden kasvu on polarisoitunut yhä enemmän, ja yritysten välillä on suuria eroja tuottavuuden kehityksessä. Tuottavuudeltaan parhaimpiin kuuluneet yritykset ja vähemmässä määrin myös tuottavuudeltaan heikoimpiin kuuluneet yritykset kävivät ennen kriisiä läpi elpymisprosessin, jonka tuloksena työn tuottavuus niissä parani merkittävästi, etenkin tehdasteollisuudessa. Kriisin puhjettua valtaosalla niistä yrityksistä, joiden tuottavuus oli keskitasoa, tuottavuuden kasvu on ollut vaatimatonta ja palvelualoilla jopa negatiivista (Criscuolo, 2018). Työn tuottavuuden kehitys suomalaisyrityksissä on näin yhä polarisoituneempaa. Tämä puolestaan on osoitus rakennemuutoksia vauhdittavien politiikkatoimien puutteesta. Tällaisiin kuuluvat muun muassa toimet innovaatioiden levittämiseksi, kuten toimet, joiden tavoitteena on lisätä julkisia investointeja tutkimukseen ja kehittämiseen ja muihin aineettomiin hyödykkeisiin sekä vahvistaa tiede- ja yritysmaailman välisiä yhteyksiä. Tällaisilla politiikkatoimilla varmistetaan yritysten nykyistä laajempi osallistuminen innovointiin ja jatkuva ylöspäin suuntautuva lähentyminen kohti tuottavampia toimintoja (ks. myös jakso 3.5.1).

Investoinnit

Kokonaisinvestointien määrä oli Suomessa suurempi kuin EU:ssa keskimäärin, mutta valtaosa investoinneista tehtiin rakentamiseen. Kokonaisinvestoinnit olivat Suomessa vuoden 2017 kolmella ensimmäisellä neljänneksellä noin 23 prosenttia suhteessa BKT:hen. Määrä kuului edelleen EU:n suurimpiin, ja se oli kasvamassa. Kaikista investoinneista kuitenkin 56,4 prosenttia tehtiin rakentamiseen. Nämä investoinnit olivat BKT:hen suhteutettuna 12,8 prosenttia. Osuus oli EU:n suurin, ja se on kasvamassa entisestään. Etenkin asuntorakentamisen osuus oli merkittävä. Asuntorakentamisella on kuitenkin hyvin vähäinen vaikutus kokonaistuottavuuteen. Kone- ja laiteinvestointien (brutto) osuus oli Suomessa noin 25,3 prosenttia kokonaisinvestoinneista eli noin 5,7 prosenttia suhteessa BKT:hen. Osuus kuului edelleen EU:n pienimpiin, ja se oli huomattavasti pienempi kuin teollisuuden ja tärkeimpien markkinapalvelujen (vähittäiskauppa, liikenne, majoitus- ja ravitsemispalvelut, tieto- ja viestintätekniikka) osuus maan BKT:sta. Kone- ja laiteinvestoinnit lähtivät kuitenkin kasvuun yritysten kapasiteetin käyttöasteen noustessa. Ne lähestyivät EU:n keskiarvoa, ja niillä odotetaan olevan rakennusalan investointeja suurempi vaikutus kokonaistuottavuuteen.

([45]) Tuhansina euroina työllistä kohti (luvuissa ei ole otettu huomioon eroja ostovoimassa): Suomi (74), Alankomaat (93,1), Belgia (103,5), Itävalta (82,6), Ruotsi (90,1), Saksa (73,6), Tanska (89,3), Yhdistynyt kuningaskunta (89).

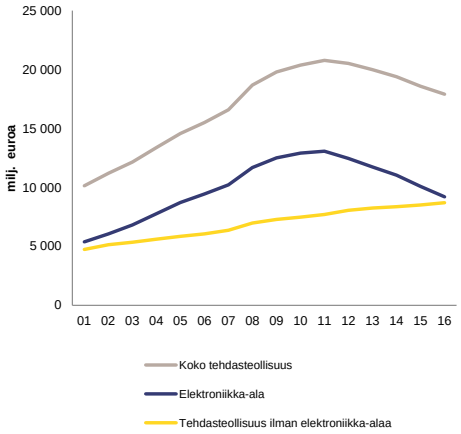
Kuvio 3.4.5: **Investoinnit (volyymi) henkisiin omaisuustuotteisiin — EU (28), Ruotsi, Saksa, Suomi, Tanska ja Viro**

Lähde: Euroopan komissio

Suomen teollis- ja tekijänoikeusinvestoinnit ([46]) heijastavat lisääntyvää erikoistumista alhaisen arvonlisäyksen teollisuudenaloihin. Teollis- ja tekijänoikeusinvestoinnit olivat Suomessa vuoden 2017 kolmella ensimmäisellä neljänneksellä noin 4,2 prosenttia suhteessa BKT:hen, joten niiden lasku on päättymässä. Osuus oli hieman EU:n keskiarvoa (3,8 prosenttia suhteessa BKT:hen) suurempi. Finanssialan ulkopuolisten yritysten investoinnit teollis- ja tekijänoikeuksiin kasvoivat EU:ssa vuosina 2009–2016 lähes 25 prosenttia. Kasvu oli merkittävää etenkin Virossa, Ruotsissa ja Saksassa (ks. kuvio 3.4.5). Näiden investointien negatiivinen kasvu Suomessa johtui lähes yksinomaan Nokian elektroniikka- ja puhelinliiketoimintaan liittyneistä suurista vaikeuksista, joiden vuoksi kyseisen liiketoiminnan T&K-pääomakanta supistui jyrkästi edellä mainitulla jaksolla (ks. kuvio 3.4.6). Yritysten T&K-investoinnit vähenivät vuosien 2009 ja 2016 välisenä aikana 2,7 prosentista 1,8 prosenttiin suhteessa BKT:hen. Julkiset T&K-investoinnit ([47]), jotka olivat 2000-luvun alkuvuosien ja vuoden 2010 välisenä aikana kasvaneet 5 prosentin vuosivauhtia, olivat suurimmillaan vuonna 2010, 1,11 prosenttia suhteessa BKT:hen. Tämän jälkeen myös ne vähenivät lähes 1 prosenttia vuosittain (ks. jakso 3.5.1). Havaittavissa on kuitenkin alustavia merkkejä siitä, että tämä laskusuuntaus saattaisi olla kääntymässä sekä julkisella että yksityisellä sektorilla (ks. myös jakso 3.5).

Kuvio 3.4.6: **Bruttopääomanmuodostus tutkimuksen ja kehittämisen alalla — vuotuinen nettopääomakanta teollisuudenaloittain**

Lähde: Euroopan komissio

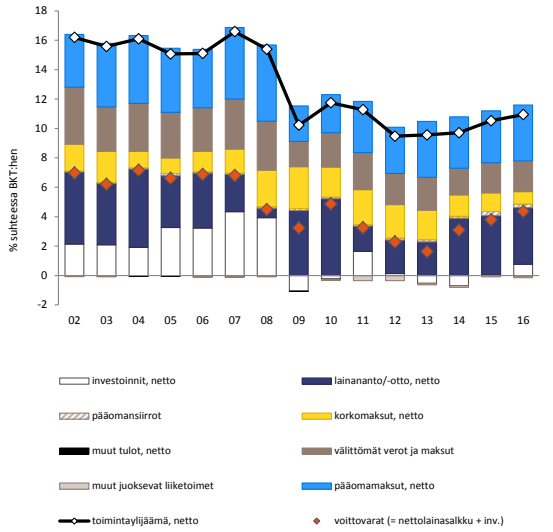
Finanssialan ulkopuolisten yritysten mahdollisuudet kone- ja laiteinvestointien ja teollis- ja tekijänoikeusinvestointien tekemiseen ovat viime vuosina vähentyneet niiden voittovarojen supistuessa. Finanssialan ulkopuolisten yritysten toimintaylijäämä supistui vuosien 2007 ja 2009 välisenä aikana lähes 40 prosentilla, ja se on vasta hitaasti palautumassa (se kasvaa keskimäärin 1 prosentin vuosivauhtia). Maksetut osingot ovat vähentyneet tätäkin enemmän (–50 prosenttia), ja niiden määrä on edelleen 20 prosenttia pienempi kuin vuonna 2007. Finanssialan ulkopuolisten yritysten voittovarat olivat vuosina 2009–2016 vain puolet vuosien 2001–2008 tasosta. Tämä vähensi investointien nettomäärää kyseisellä jaksolla (ks. kuvio 3.4.7). Samaan aikaan yrityksissä jatkettiin mittavien rahoituspuskureiden muodostamista tulevaisuuden varalle. Tämä käytäntö näyttäisi olevan peräisin 1990-luvun alkupuolella koetun finanssikriisin ajoilta. Viime aikoina yritysten toimintaa on enenevässä määrin ohjannut vuosina 2009–2010

([46]) Henkiset omaisuustuotteet ovat kansantalouden tilinpidon käsite (AN117), joka kattaa seuraavat luokat: tutkimus- ja kehittämistoiminta (AN1171), mineraalien etsintä ja arviointi (porauskustannukset, ilma- ja muut kartoitukset, kuljetukset jne.) (AN1172), tietokoneohjelmistot ja tietokannat (AN1173) ja viihde-, kirjallisuus- ja taidealan käsikirjoitusten, mallien, filmien, äänitysten ym. alkuperäiskappaleet (AN1174).

([47]) Julkisyhteisöjen sektori, yksityinen voittoa tavoittelematon sektori ja korkeakoulusektori.

koetun kriisin jälkeinen heikko ulkoinen kysyntä ja epävarma ulkoinen ympäristö.

Kuvio 3.4.7: **Finanssialan ulkopuolisten yritysten ylijäämän uudelleenjako — Suomi**

Lähde: Euroopan komissio

Elektroniikka-alan toistuvilla tappioilla oli suuri vaikutus yritysten kokonaisvoittoihin ja T&K-investointeihin. Tämä osoittaa, että Suomessa elektroniikka-ala on ollut yksi merkittävimmästä talouden muutoksiin vaikuttaneista tekijöistä. Vuonna 2016 tietokone-, elektroniikka- ja optiikkatuotteiden valmistuksen alalla päästiin kuitenkin ensimmäistä kertaa vuoden 2009 jälkeen positiiviseen liiketulokseen huolimatta pitkälle kehitettyjen televiestintäverkkojen laajentamiseen ja kehittämiseen liittyneistä viiveistä ([48]). Yritysten liikevoitto on tärkeä tekijä, joka vaikuttaa aineettomiin hyödykkeisiin tehtäviin investointeihin, ja elektroniikka-ala on yksi näiden investointien kannalta tärkeimmistä aloista (ks. kuvio 3.4.6). Pankit ovat usein haluttomia rahoittamaan T&K- ja innovaatiotoimintaa, koska tällaisia investointeja pidetään yleisesti riskipitoisina.

Suorat ulkomaiset sijoitukset

Suomeen suuntautuvien suorien ulkomaisten sijoitusten kanta on edelleen melko pieni, mutta uusperustantainvestoinnit ([49]) lisääntyvät hyvin nopeasti. Suomen yleisesti ottaen suotuisasta investointiympäristöstä huolimatta Suomen ulkomaisten suorien sijoitusten kanta on vuodesta 2011 lähtien ollut pieni ja vakaa (vuonna 2015 se oli noin 40 prosenttia suhteessa BKT:hen). Tämä saattaa rajoittaa kasvuhankkeiden rahoituslähteitä ja vähentää teknologian siirtoa. Tästä huolimatta on todettava, että Suomeen suuntautuviin suoriin ulkomaisiin sijoituksiin sisältyvät uusperustantainvestoinnit lisääntyivät 50 prosenttia vuonna 2016 yhteensä 4 miljardiin euroon, ja valtaosa (54 prosenttia) niistä tehtiin tehdasteollisuudessa (etenkin metsäteollisuudessa) ([50]). Tämä johtuu pitkälti siitä, että kauppa Kiinan kanssa on lisääntynyt. Se saattaa olla seurausta myös Suomessa viime vuosina saavutetuista kustannuskilpailukyvyn parannuksista. Hankkeet saattavat kuitenkin viivästyä, koska ennen niiden toteuttamista on varmistettava ympäristölainsäädännön vaatimusten täyttyminen.

Reaalisen kilpailukyvyn kehitys

Suomen on yhä vaikeampi säilyttää asemansa niiden EU-maiden kärkijoukossa, joilla tuotteiden laatu on parhaasta päästä. Suomen elektroniikka-alan (ja etenkin matkapuhelinteollisuuden) romahdus on supistanut voimakkaasti maan huipputeknologiatuotteiden viennin volyymia. Suomi kuuluu tuottavuudeltaan EU-maiden kärkijoukkoon (ks. edellä), mutta sen huipputeknologiatuotteiden viennin osuus on tällä hetkellä tämän kärkijoukon pienin. Tilannetta on kuitenkin jonkin verran tasoittanut samaan aikaan tapahtunut keskitason ja korkean keskitason teknologian viennin huomattava kasvu (ks. kuvio 3.4.8). Lisäksi Suomen viennin kehittyneisyyttä kuvaava indeksi näyttää parantuneen samalla jaksolla päin vastoin kuin viennin laatua kuvaavat indeksit (viennin kehittyneisyyden astetta mittaava Hausmannin indeksi) (IMF, 2017b). Tämä vähentää osaltaan huolta reaalisen kilpailukyvyn menetyksistä.

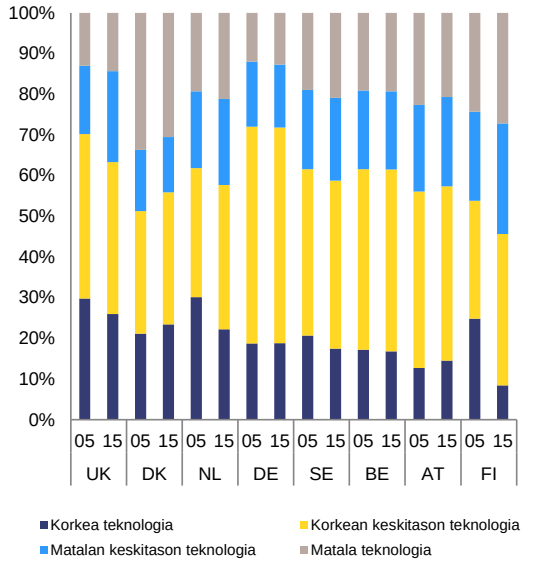
([48]) 4G- ja 3G-matkaviestinverkko tai langaton teknologia. Kaupallisena tavoitteena näyttäisi edelleen olevan 5G-verkon tarjoaminen kaikille vuoteen 2020 mennessä.

([49]) Uusperustantainvestointi on sellainen suora ulkomainen investointi, jossa emoyhtiö luo täysin uutta toimintaa kohdemaassa.

([50]) Yhteensä 17 hanketta, jotka ovat lähtöisin Japanista, Kanadasta, Kiinasta, Ruotsista, Saksasta, Sveitsistä, Venäjältä, Yhdistyneestä kuningaskunnasta, Yhdistyneistä arabiemiirikunnista ja Yhdysvalloista.

Suomi vie yhä enemmän ja yhä kehittyneempiä palveluja. Suomen palvelujen kauppatase on ollut alijäämäinen jo jonkin aikaa, mutta alijäämä on vähitellen poistumassa. Vuonna 2012 Suomen osuus koko EU:n tietotekniikkapalvelujen viennistä oli 4,4 prosenttia, mikä oli hieman alle Ruotsin vastaavan osuuden (6 prosenttia). Suomen osuus on merkittävä, kun otetaan huomioon, että Suomen talouden painoarvo koko EU:n taloudessa on vain noin 1,5 prosenttia (Ruotsin painoarvo on 3,1 prosenttia). Vuonna 2016 tietotekniikkapalvelujen (televiestintä-, tietojenkäsittely- ja tietopalvelut) vienti Suomesta muuhun maailmaan oli 3,1 prosenttia suhteessa maan BKT:hen, ja tietotekniikkapalveluviennin osuus oli lähes kolmannes maan koko palveluviennistä. Tietotekniikkapalvelujen tase saattaa tästä huolimatta olla hitaasti heikkenemässä, mutta tätä kehitystä kompensoi muiden liike-elämän palvelujen viennin nopea kasvu.

Kuvio 3.4.8: **Korkean, korkean keskitason, matalan keskitason ja matalan teknologian osuus tehdasteollisuuden kokonaisviennistä – Yhdistynyt kuningaskunta, Tanska, Alankomaat, Saksa, Ruotsi, Belgia, Itävalta ja Suomi**

Lähde: Euroopan komissio

Tulevaisuudennäkymät

Useiden vuosien ajan heikentyneestä reaalisesta kilpailukyvystä on tullut ongelma, sen sijaan kustannuskilpailukyky on palautunut lähes ennalleen. Suomen taloudessa on käynnissä murrosprosessi, jossa korkean teknologian tehdasteollisuuden osuus talouden koko arvonlisäyksestä on supistumassa ja tietointensiivisten korkean teknologian palvelujen osuus puolestaan kasvamassa ([51]). Kokonaistuottavuuden kasvu on kuitenkin viime vuosikymmenenä ollut negatiivista. Tämä on huolestuttavaa talouskasvun kestävyyden kannalta, ja se on merkki siitä, ettei innovaatiotoimintaa ole riittävästi. Tuottavuuden kasvu on lisäksi ratkaisevan tärkeää talouden monipuolistumisen tukemiselle (OECD, 2017b). Kustannuskilpailukyvyssä tapahtuneet jatkuvat parannukset saattavat vaarantua, jos parhaillaan käytävissä työehtosopimusneuvotteluissa asetetaan palkankorotukset työn tuottavuuden kasvun edelle aloilla, joilta sopimus vielä puuttuu (ks. jakso 3.3).

3.4.2. LIIKETOIMINTAYMPÄRISTÖ

Instituutioiden toimintaan liittyvät tulokset ovat Suomessa edelleen erinomaisia. Suomi kuuluu edelleen maailman johtaviin maihin, kun on kyse instituutioiden toiminnasta, oikeusvaltiosta, oikeuslaitoksen tehokkuudesta ja riippumattomuudesta sekä poliitikkojen nauttimasta kansalaisten luottamuksesta. Se hyötyy myös jatkossa tämän asemansa tarjoamista kilpailueduista. Maailmanpankin Worldwide Governance -indikaattorien (WGI) mukaan Suomi on maailman maiden kärjessä tai heti parhaan maan tuntumassa kaikilla indikaattorien kattamilla kuudella osa-alueella, jotka ovat väestön mahdollisuus saada äänensä kuuluville ja vastuuvelvollisuus; poliittinen vakaus ja väkivallan ja terrorismin puuttuminen; julkishallinnon tuloksellisuus; sääntelyn laatu; oikeusvaltio; ja korruption hallinta. Suomi on yleisesti ottaen säilyttänyt johtoasemansa ajan kuluessa (World Bank Group, 2017). Suomella on todettu olevan vastaavanlaisia vahvuuksia myös maailmanlaajuista kilpailukykyä koskevalla Maailman talousfoorumin indeksillä mitattuna. Indeksin perusteella Suomi sijoittuu erittäin hyvin kaikilla institutionaalisilla osa-alueilla

([51]) Korkean teknologian tehdasteollisuuden osuus kokonaisarvonlisäyksestä on pienentynyt vuosien 2008 ja 2015 välisenä aikana 6,7 prosentista 3,0 prosenttiin. Tietointensiivisten korkean teknologian palvelujen osuus puolestaan kasvoi samalla jaksolla 4,7 prosentista 5,9 prosenttiin.

sijoittajansuojaa lukuun ottamatta (World Economic Forum – WEF, 2017).

Suomessa ei ole nimenomaisia sääntöjä ja menettelyjä, joiden ansiosta yritykset voisivat suoraan siirtää kotipaikkansa Suomeen tai pois Suomesta. Yritysten on näiden sääntöjen ja menettelyjen puuttumisen vuoksi vaikeampaa ja kalliimpaa hyödyntää valtioiden rajat ylittäviä liiketoimintamahdollisuuksia. Suomen yhtiöoikeus sisältää nimenomaisia sääntöjä ainoastaan tapauksista, joissa on kyse on eurooppayhtiön kotipaikan siirtämisestä (eurooppayhtiöt ovat EU:n yhtiöoikeuden mukaan rekisteröityjä julkisia osakeyhtiöitä).

Ensisijaisena tavoitteena olisi oltava hallinnollisten ja sääntelyn aiheuttamien rasitteiden vähentäminen. Suomi on hyötynyt viimeaikaisista uudistuksista, joiden tarkoituksena on luoda uusia työpaikkoja ja vähentää sääntelyn aiheuttamia rasitteita. Esimerkkinä tällaisesta uudistuksesta on muutettu postilaki ja muutettu postiasetus, jotka tulivat voimaan vuonna 2017 (liikenne- ja viestintäministeriö, 2017a). Myös maankäyttö- ja rakennuslakia sekä rakentamismääräyksiä on uudistettu. Suomen tulokset tuotemarkkinoiden sääntelyn alalla jäävät kuitenkin alle EU:n keskitason, vaikka Suomi sijoittuukin melko hyvin 35 OECD-maan ja eräiden kehittyvien talouksien joukossa (OECD, 2017c). Yrityksiin ja etenkin pk-yrityksiin kohdistuvan byrokratian ja niille sääntelystä aiheutuvien rasitteiden vähentäminen kuuluu hallituksen ensisijaisiin tavoitteisiin. Tämä näkyy hallituksen kärkihankkeessa, jonka tavoitteena on sääntelyn purkaminen, säädösten sujuvoittaminen ja yritysten ja yrittäjien toimintaympäristön parantaminen (valtioneuvoston kanslia, 2017). Edistymistä seurataan säännöllisissä puolivuotiskatsauksissa (liikenne- ja viestintäministeriö, 2018). Vuonna 2016 perustettiin lainsäädännön vaikutusarviointielin, jonka tehtävänä on varmistaa lainsäädäntöehdotusten vaikutusarviointien laatu.

Suomesta on elektroniikkateollisuuden romahduksesta huolimatta tullut yksi maailman johtavista maista digitalisaation alalla. Suomi on Tanskan jälkeen EU:n digitalisoitunein maa, ja se kuuluu pisimmälle digitalisoituneihin maihin maailmassa (Euroopan komissio, 2017d). Vaikka useilla tieto- ja viestintätekniikan erikoisaloilla on puutetta niillä tarvittavasta erityisosaamisesta, Suomi on saavuttanut erittäin hyviä tuloksia digiosaamisen, digitaalisten julkisten palvelujen ja digitaaliteknologian käyttöönoton aloilla. Vahvalla e-johtajuudella ja siihen yhdistetyllä pitkälle kehitetyllä digitaalisella infrastruktuurilla varmistetaan, että digitalisaatio juurtuu vahvasti osaksi kaikkien yritysten toimintaympäristöä (Euroopan komissio, 2017d-e). Vaikka digitalisaatioon liittyvä kahtiajako kaupunki- ja maaseutualueiden välillä on edelleen ongelma, Suomessa on tehty periaatepäätös maaseudun digitalisaation edistämisestä. Päätöksellä on tarkoitus parantaa palvelujen tarjontaa ja helpottaa yrittäjänä toimimista maaseudulla (liikenne- ja viestintäministeriö, 2017c).

3.4.3. INFRASTRUKTUURI-INVESTOINNIT

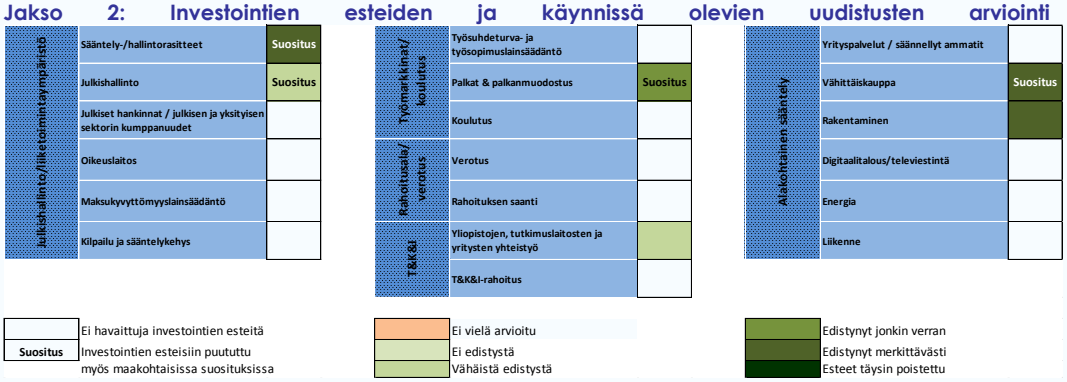
Infrastruktuuri-investointien laatu on heikentynyt. Tiet, rautatieverkosto, satamat, lentoasemat ja energiaverkot ovat hyvässä kunnossa EU:n vaatimuksilla mitattuina (WEF, 2017). Tämä tuki aikaisemmin Suomen yritysten kilpailukykyä, myös maaseutualueilla ja syrjäisillä alueilla. Julkisen rahoituksen saanti on kuitenkin taantuman myötä vaikeutunut. Tämä on johtanut siihen, että infrastruktuurin säännöllisiä ylläpito- ja parannustöitä on jouduttu karsimaan ja lykkäämään etenkin tie- ja rautatieverkoston osalta. Infrastruktuurin laatu on tämän seurauksena vähitellen heikentynyt muihin EU-maihin verrattuna.

Laatikko 3.4.1: **Investointeihin liittyvät haasteet ja uudistukset Suomessa**

Jakso 1: Makrotaloudellinen näkökulma

Kokonaisinvestoinnit olivat Suomessa vuoden 2017 kolmella ensimmäisellä neljänneksellä noin 23 prosenttia suhteessa BKT:hen. Niiden määrä oli näin edelleen suurempi kuin EU:ssa keskimäärin. Rakennusalan investoinnit, jotka ovat kaikista investoinneista vähiten tuottavia, olivat 13 prosenttia suhteessa BKT:hen. Osuus oli EU:n suurin, ja se on kasvamassa. Kone- ja laiteinvestointien osuus oli pienempi kuin EU:ssa keskimäärin, mutta se on lähentynyt EU:n keskiarvoa. Teollis- ja tekijänoikeusinvestoinnit ovat vähentyneet jatkuvasti vuodesta 2009 lähtien Suomen elektroniikkateollisuuden romahdettua. Lasku on kuitenkin pysähtynyt vuoden 2017 kolmen ensimmäisen neljänneksen aikana, jolloin näiden investointien osuus suhteessa BKT:hen oli 4,2 prosenttia eli hieman suurempi kuin EU:ssa keskimäärin (3,8 prosenttia suhteessa BKT:hen).

Jakso 2: Investointien esteiden ja käynnissä olevien uudistusten arviointi

Yritysten toimintaympäristö on säilynyt Suomessa hyvänä, ja Suomen kustannuskilpailukyky on selkeästi parantunut. Työmarkkinaosapuolet neuvottelevat parhaillaan kilpailukykysopimuksen mukaisista uusista palkanmuodostuskäytännöistä (ks. jakso 3.3). Hallitus pyrkii parantamaan yritysten toimintaympäristöä entisestään.

Investointien suurimmat esteet ja käynnissä olevat ensisijaiset toimet

1/ Investointien suurimpana esteenä ovat kustannuskilpailukyvyn kumulatiiviset menetykset ja reaaliseen kilpailukykyyn liittyvät jatkuvat haasteet. Palkkoja on muutaman viime vuoden aikana jäädytetty ja jopa leikattu, ja seuraaviksi kahdeksi vuodeksi tähän mennessä tehdyt palkkasopimukset ovat melko maltillisia (ks. jakso 3.4). Kustannuskilpailukyvyn kumulatiivisia menetyksiä ei kuitenkaan ole vielä pystytty täysin kompensoimaan. Lisäksi vielä ei ole täysin varmaa, että palkat, joista on sovittu vientivetoisilla aloilla, määräävät palkkakehityssuuntauksen myös muilla aloilla tänä vuonna ja tulevaisuudessa. Alakohtaisten palkkaneuvottelujen aikataululla on tässä jonkin verran merkitystä. Lisäksi eräät esteet haittaavat paikallista sopimista, kun on kyse työnantajaliittoon kuulumattomista työnantajista, jotka ovat useimmiten pk-yrityksiä tai startup-yrityksiä (ks. jakso 3.3). Reaalisesta kilpailukyvystä – yhdistettynä paikallaan polkevaan tuottavuuden kasvuun – on kuitenkin tullut kustannuskilpailukykyä tärkeämpi este. Talouden toimeliaisuus on lähtenyt uuteen kasvuun tärkeimmillä vientimarkkinoilla, ja kapasiteetin korkeampi käyttöaste tukee kone- ja laiteinvestointien kääntymistä kasvuun. Elektroniikka-alan taantumisen myötä erikoistumisen painopiste on Suomessa kuitenkin siirtynyt välituotteisiin ja huipputeknologiateollisuudesta keskitason teknologian teollisuuteen. Viime vuosikymmenen aikana tapahtunut kokonaistuottavuuden lasku on tästä näkökulmasta huolestuttavaa: se osoittaa, että T&K- ja innovointi-investointien määrä ei ole riittävä, jotta niiden avulla voitaisiin saada kasvu jälleen vauhtiin ja monipuolistaa vientiä painopisteen siirtämiseksi korkeamman teknologian tuotteisiin. Yhteistyötä tiedemaailman ja elinkeinoelämän välillä voitaisiin edelleen lisätä investointien kannustamiseksi (ks. jakso 3.5).

2/ Sääntely-ympäristö paranee entisestään, sillä yrityksiin ja etenkin pk-yrityksiin kohdistuvan byrokratian ja niille sääntelystä aiheutuvien rasitteiden vähentäminen kuuluvat edelleen hallituksen ensisijaisiin tavoitteisiin. Suomen institutionaalisiin heikkouksiin kuuluu kuitenkin se, ettei Suomessa ole sääntöjä ja menettelyjä, joiden ansiosta yritykset voisivat suoraan siirtää kotipaikkansa Suomeen tai pois Suomesta (ks. jakso 3.4).

3.5. TOIMIALAKOHTAISET POLITIIKAT

3.5.1. INNOVAATIO- JA T&K-POLITIIKKA

Suomen innovaatiojohtajuus on uhattuna. Suomi kuuluu Euroopan innovaatioiden tulostaulussa innovaatiojohtajiin. Sen tulokset ovat kuitenkin heikentyneet vuosien 2010 ja 2014 välisenä aikana ja polkeneet tämän jälkeen paikallaan. Suomen vahvuuksiin kuuluvat innovaatioita tukevat olosuhteet, kuten korkealuokkaiset henkilöresurssit, houkuttelevat T&K-järjestelmät, innovaatiomyönteinen toimintaympäristö, julkinen ja yksityinen T&K- ja innovaatiorahoitus sekä aineeton omaisuus. Investoinnit vähenivät Suomessa kuitenkin jyrkästi talouskriisin puhjettua vuonna 2009. Tämän seurauksena BKT supistui merkittävästi, myös tutkimuksen ja kehittämisen, tuottavuuden ja kilpailukyvyn osalta.

Yritysten T&K-intensiteetti väheni jyrkästi vuosien 2009 ja 2015 välisenä aikana. Yhtenä syynä tähän on teknologian alalla tapahtunut murros, joka vaikutti Nokiaan. Nokia puolestaan oli Suomen ehdottomasti suurin yksityinen T&K-investoija (ks. myös investointeja käsittelevä jakso 3.4). Yritysten T&K-menot vähenivät vuosien 2009 ja 2016 välisellä jaksolla 2,7 prosentista 1,8 prosenttiin. Pudotus oli EU:n suurin (ks. jakso 3.4). Myös julkinen T&K-intensiteetti supistui samalla jaksolla jyrkästi 1,1 prosentista 0,9 prosenttiin. Suomen parantuneet talousnäkymät tarjoavat kuitenkin finanssipoliittista liikkumavaraa, jota voidaan käyttää investointien, myös T&K-investointien, lisäämiseen. Tutkimus- ja innovaatiotoimintaan osoitettavien avustusten ja lainojen määrää onkin vuoden 2018 budjettiesityksessä lisätty yli 10 prosenttia.

Vaikka tieteen taso on Suomessa yleisesti ottaen hyvä, se ei vielä kaikilla aloilla vastaa alalle ohjattua merkittävää julkista rahoitusta. Myönteistä on, että kansainvälinen tutkimusyhteistyö on Suomessa lisääntynyt ([52]), mikä on puolestaan lisännyt avoimuutta ja kansainvälistymistä tieteen alalla. Toimenpiteet tutkimusjärjestelmään sisältyvien taloudellisten kannustimien parantamiseksi aloitettiin vuonna 2013 ja niitä jatketaan edelleen muun muassa osana yliopistojen uutta rahoitusmallia. Vaikka Suomi sijoittuu julkisen T&K-intensiteetin osalta jäsenvaltioista kolmanneksi, se on vasta 11. sijalla, kun tarkastellaan, miten suuri osuus kaikista Suomessa julkaistuista tieteellisistä artikkeleista on sellaisia, jotka kuuluvat koko maailman tasolla arvioituna eniten siteerattuun 10 prosenttiin. Tämä osuus on Suomessa 10,7 prosenttia (tulos vuodelta 2014; EU:n keskiarvo 11,1 prosenttia) **([53])**. Perustutkimus, myös ohjelmat, joilla pyritään ratkaisemaan merkittäviä sosiaalisia haasteita (Reale, 2017), saa edelleen runsaasti rahoitusta valtiolta, ja soveltavaa tutkimusta varten osoitetun rahoituksen määrän odotetaan kasvavan vuonna 2018. Tekesin ja Finpron ([54]) yhdistymisen seurauksena syntynyt uusi organisaatio Business Finland, jonka tarkoituksena on rahoittaa innovaatioita ja tukea yritysten kansainvälistymistä, onkin saanut toimintaansa varten edeltäjiään enemmän rahoitusta ([55]).

Nopeasti kasvavien innovatiivisten yritysten osuus on pienempi kuin EU:ssa keskimäärin ([56]). Startup-yrityksiä tukevista toimenpiteistä ([57]) huolimatta näiden yritysten osuus on säilynyt melko pienenä. Kohdennettuja politiikkatoimia voitaisiin sen vuoksi toteuttaa nykyistä enemmän. Samaan aikaan politiikkatoimien painopiste on Suomessa siirtymässä yritysten innovointia tukevan toimintaympäristön luomiseen ja maan talouden monipuolistamiseen ja sen kilpailukyvyn parantamiseen. Viimeaikaisiin toimiin kuuluu mm. ensisijaisten kohdealojen määrittäminen (puhdas teknologia, biotalous, digitaalinen tieto- ja viestintätekniikka sekä digitaaliset terveyspalvelut)

([52]) Kansainvälisten yhteisjulkaisujen osuus kaikista tieteellisistä julkaisuista kasvoi vuosien 2007 ja 2016 välisenä aikana 48,5 prosentista 64,2 prosenttiin.

([53]) Paljon siteerattujen julkaisujen osuus suhteessa julkiseen T&K-intensiteettiin antaa kuvan Suomen tutkimus- ja innovointijärjestelmän tehokkuudesta.

([54]) Tekes toimi innovaatiorahoituskeskuksena ja Finpro puolestaan tuki suomalaisten pk-yritysten kansainvälistymistä. Business Finlandista annettu laki tuli voimaan 1. tammikuuta 2018.

([55]) Business Finlandin vuoden 2018 avustusvaltuudeksi on ehdotettu 271 miljoonaa euroa (+12,4 prosenttia vuoteen 2017 verrattuna) ja lainavaltuudeksi 157 miljoonaa euroa (+6,8 prosenttia vuoteen 2017 verrattuna). Kärkihankerahoituksen määrä on vuonna 2018 yhteensä 49 miljoonaa euroa (+12,2 prosenttia), Lisäksi VTT:n budjettiin on tarkoitus osoittaa 2 miljoonaa euroa lisärahoitusta, jolla tuetaan pk-yrityksiä ja autetaan yrityksiä pääsemään kasvaville vientimarkkinoille.

([56]) Kasvuyritysten työllistämien henkilöiden osuus oli 10,1 prosenttia vuonna 2015, ja Suomi sijoittui tällä osuudellaan EU-maiden joukossa 17. sijalle. Osuus oli pienempi kuin vuonna 2013, jolloin se oli 11,7 prosenttia.

([57]) Tällaisiin kuuluu mm. Aalto-yliopiston Startup Sauna -hanke.

investointien keskittämiseksi teknologiaintensiivisille kasvualoille.

Vaikka hyvin toimivan innovaatioekosysteemin luomista pidetään Suomessa yhä tärkeämpänä, julkinen tuki on edelleen vähäistä. Yritysten T&K-toimintaan osoitetun julkisen rahoituksen osuus oli vuonna 2015 vain 0,08 prosenttia suhteessa BKT:hen. Osuus on vaatimaton, kun sitä verrataan muiden innovaatiojohtajien osuuksiin, ja sen kasvu on ollut pysähdyksissä vuodesta 2011. Myös julkisen sektorin tutkimustoimintaan osoitetun yksityisen osarahoituksen osuus on pienempi kuin EU:ssa keskimäärin (2015, Suomi: 0,047 prosenttia suhteessa BKT:hen; EU: 0,049 prosenttia suhteessa BKT:hen). Tämä osarahoitus muodostaa tärkeän perustan osaamisen siirrolle, ja se kuvastaa myös korkeakoulujen ja elinkeinoelämän välisen yhteistyön määrää. Osaamisen siirtoa voitaisiin Suomessa edelleen lisätä nykyisestä (OECD, 2017b). Keväällä 2017 julkaisemassaan kansallisessa uudistusohjelmassa Suomen hallitus ilmoitti yhdeksi kärkihankkeekseen korkeakoulujen ja elinkeinoelämän yhteistyön vahvistamisen. Hankkeella on tarkoitus kannustaa yrittäjyyteen ja tukea tutkimustulosten kaupallistamista. Ohjelmassa ei kuitenkaan suoraan käsitellä seuraavia seikkoja: i) investoinnit tutkimukseen ja kehittämiseen ja muihin aineettomiin hyödykkeisiin; ii) esteet, jotka haittaavat innovaatioiden ja teknologian levitystä yritysten keskuudessa ja iii) radikaalit ja epäjatkuvat innovaatiot.

Tutkimus- ja innovaationeuvosto, jonka puheenjohtajana toimii pääministeri, on julkaissut vuoteen 2030 ulottuvan vision, jonka tavoitteena on tehdä Suomesta vetovoimaisin ja osaavin kokeilu- ja innovaatioympäristö (Valtioneuvosto, 2017). Visio sisältää tavoitteen, jonka mukaan Suomen T&K-intensiteetti nostetaan 4 prosenttiin suhteessa BKT:hen vuoteen 2020 mennessä. Hallitus harkitsee lisäksi uusien T&K-rahoitusohjelmien toteuttamista. Näillä uusilla ohjelmilla on tarkoitus tukea osaamisen kehittämistä ja koulutusta, ja niistä voidaan mainita erityisesti suunnitelma, jonka tavoitteena on lisätä luonnontieteiden alan tutkinnon ja insinöörityötkinnon suorittaneiden määrää.

3.5.2. ILMASTO JA ENERGIA

Ennusteiden mukaan Suomi pääsee hyvin lähelle kasvihuonekaasupäästöjen vähentämistä koskevaa vuodeksi 2020 asetettua tavoitetta päästökauppajärjestelmään kuulumattomilla aloilla. Suomen odotetaan jäävän tästä tavoitteesta vain alle 1 prosenttiyksikön. Alustavien arvioiden mukaan Suomi on kuitenkin jäänyt vuodeksi 2016 asettamastaan välitavoitteesta 3 prosenttiyksikköä. Suomen on hyödynnettävä joustomekanismeja pystyäkseen noudattamaan taakanjakopäätöstä ([58]). Vuosina 2013–2015 tavoitteiden ylittymisen vuoksi kertyneiden ylimääräisten päästöoikeuksien pitäisi riittää kattamaan vajeet jakson myöhempinä vuosina, jos niitä ei synny vuosittain. Maankäyttö, maankäytön muutokset ja metsätalous (LULUCF) -sektorilla hiilidioksidipäästöt ([59]) ovat Suomessa vähäiset (keskimäärin +0,7 miljoonaa hiilidioksidiekvivalenttitonnia (CO2-ekv.) vuosina 2013–2015) sen metsämaan alasta huolimatta ([60]). Vertailun vuoksi voidaan todeta, että EU28-maiden vuotuisten poistumien keskiarvo oli –119,0 miljoonaa hiilidioksidiekvivalenttitonnia.

Uusiutuvan energian osuus energian kokonaisloppukulutuksesta oli 38,7 prosenttia vuonna 2016, eli osuus ylittää jo vuoden 2020 tavoitteen, joka on 38 prosenttia. Tämän osuuden viimeaikainen lasku olisi suhteutettava pitkän aikavälin kehitykseen, jolle on ominaista jatkuva kasvu. Lisäksi osuuden kehitykseen vaikuttaa vuosittainen vaihtelu, joka johtuu siitä, että jakelijat voivat täyttää biovelvoitetta joustavasti etukäteen. Uusiutuvan energian osuus on yli 50 prosenttia lämmitys- ja jäähdytysalalla ja noin kolmannes kaikesta sähköntuotannosta. Suomi antoi jokin aika sitten ehdotuksen preemiojärjestelmästä, jonka avulla pyritään löytämään kustannustehokkaita vaihtoehtoja uusiutuvan sähkön tuotantokapasiteetin lisäämiseksi. Tarkoituksena on kilpailuttaa yhteensä 2 terawattituntia (TWh) sähkön vuosituotantoa. Suomen aikomuksena on avata kilpailulle uusiutuvan energian eri tuotantomuodot,

([58]) Taakanjakosopimuksessa asetetaan jäsenvaltioille sitovat vuotuiset kasvihuonekaasupäästötavoitteet vuoksiksi 2013–2020. Nämä tavoitteet kattavat suurimman osan EU:n päästökaupan piiriin kuulumattomista aloista, joita ovat muun muassa liikenne, rakennukset, maatalous ja jätehuolto.

joskin järjestelmän yksityiskohdista keskustellaan vielä.

Primäärienergian kulutuksen ja energian loppukulutuksen määrät olivat Suomessa vuonna 2016 jo pienemmät kuin vuodeksi 2020 asetetut tavoitemäärät. Talouden energiaintensiteetti on Suomessa korkea, ja se on EU:n keskiarvoa suurempi. Tämän johtuu osaltaan ilmasto- ja rakennetekijöistä: energiaintensiivinen sellu- ja paperiteollisuus kuluttaa yksinään neljänneksen kaikesta Suomessa kulutetusta energiasta. Tilannetta ei muuta se, että Suomen teollisuudenalat ovat edistyksellisiä kansainvälisiin kilpailijoihinsa verrattuna. Vapaaehtoisilla energiatehokkuussopimuksilla kannustetaan säästämään energiaa useilla eri toimialoilla ja kunta-alalla. Uudet vuosia 2017–2025 koskevat sopimukset on allekirjoitettu, ja niillä on tarkoitus kattaa noin puolet EU:n energiatehokkuusdirektiivin mukaisesta Suomea sitovasta energiansäästötavoitteesta.

Suomen teollisuudella on vahva johtoasema, kun kyse on puhtaaseen energiaan liittyvistä innovaatioista, kuten sivutuotteita hyödyntävästä bioenergiatuotannosta, ja yksityisestä T&K-rahoituksesta. Suomi investoi lisäksi EU-maista eniten julkiseen tutkimukseen ja kehittämiseen aloilla, jotka liittyvät energiaunioniin. Hallitus on kuitenkin leikannut energiaan liittyviä T&K-menoja jyrkästi, minkä seurauksena ne ovat vuosien 2010 ja 2017 välisenä aikana supistuneet 270 miljoonasta eurosta 153 miljoonaan euroon. Myös energiaunioniin liittyvien patenttien määrä miljoonaa asukasta kohti on huomattavasti suurempi kuin EU:ssa keskimäärin. Kestävällä metsänhoidolla on Suomessa pitkät perinteet, joiden pohjalta Suomi pyrkii kehittämään biotalouttaan. Sen on kuitenkin otettava tässä huomioon tulevan EU-lainsäädännön mahdolliset vaikutukset vuoden 2020 jälkeiseen ilmastopolitiikkaan.

Sähkömarkkinoilla on runsaasti kilpailua. Suomen sähköverkkojen yhteenliitäntäaste oli 29 prosenttia vuonna 2017 eli huomattavasti yli vuodeksi 2020 asetetun 10 prosentin tavoitteen. Suomen sähkömarkkinat ovat erittäin dynaamiset. Älymittarit ovat käytössä laajalti, ja sähköntoimittajaa vaihtaneiden kuluttajien vuotuinen osuus on suuri. Sähkön tukkuhinnat ovat Suomessa kuitenkin edelleen korkeammat kuin muissa Pohjoismaissa, koska siirtokapasiteetti ei riitä kulutushuippujen aikana. Suunnitteilla on uusi sähkönsiirtoyhteys Suomen ja Ruotsin välille. Euroopan komissio katsoi hankkeen yhteistä etua koskevaksi hankkeeksi marraskuussa 2017. Olkiluodon kolmannen reaktorin valmistuminen on viivästynyt merkittävästi, mutta sähköntuotannon on tarkoitus alkaa vuonna 2019.

Suomi toi viime aikoihin asti kaiken maakaasunsa Venäjältä kaasuputkea pitkin. Vuonna 2016 Porissa avattiin uusi nesteytetyn maakaasun (LNG) tuontiterminaali, ja rakenteilla on kaksi lisäterminaalia teollisuuskäyttöä varten. Kolmas LNG-terminaali on tarkoitus kytkeä maakaasun jakeluverkkoon. Käynnissä on lisäksi Baltic Connector -infrastruktuurihanke Suomen ja Baltian maiden kaasuverkkojen yhdistämiseksi. Hankkeella monipuolistetaan maakaasun toimituslähteitä. Kun tämä infrastruktuuri on toiminnassa, maakaasumarkkinat avataan kilpailulle (vuoteen 2020 mennessä). Tätä ennen tarvitaan kuitenkin lisätoimenpiteitä alueellisten maakaasumarkkinoiden luomiseksi Baltian maiden kanssa ja todellisen kilpailun varmistamiseksi.

Suomi on hyväksynyt konkreettisia toimia ja tavoitteita, joiden avulla on tarkoitus tukea EU:ssa sovittujen keskipitkän ja pitkän aikavälin energia- ja ilmastotavoitteiden saavuttamista. Hallitus hyväksyi vuonna 2016 kansallisen energia- ja ilmastostrategian vuoteen 2030, joka annettiin selontekona eduskunnalle, ja vuonna 2017 keskipitkän aikavälin ilmastosuunnitelman. Suomi suunnittelee toteuttavansa muun muassa seuraavat toimet: i) kivihiilen energiakäytöstä luovutaan asteittain vuoteen 2030 mennessä; ii) uusiutuvan energian osuus loppukulutuksesta nostetaan yli 50 prosenttiin vuoteen 2030 mennessä; ja iii) biopolttoaineiden osuus kaikesta tieliikenteeseen myydystä polttoaineesta nostetaan 30 prosenttiin vuoteen 2030 mennessä. Suomessa suunnitellaan parhaillaan toimenpiteitä, joiden avulla nämä tavoitteet voidaan saavuttaa. Erityistä huomiota kiinnitetään liikenteeseen, jotta Suomi saavuttaa vuodeksi 2030 asetetut kasvihuonekaasupäästöjen vähentämistavoitteensa päästökauppajärjestelmän ulkopuolisilla aloilla.

3.5.3. KILPAILU PALVELUALOILLA

Vähittäiskaupan sääntely on edelleen parantunut viimeaikaisten uudistusten ansiosta. Maankäyttö- ja rakennuslakiin tehdyt muutokset tulivat voimaan toukokuussa 2017. ([61]) Muutosten seurauksena muun muassa vähittäiskaupan suuryksiköiden, joita sijoitettaessa on täytettävä eräitä lisävaatimuksia, vähimmäiskoko on nostettu 2 000 kerrosneliömetristä 4 000 kerrosneliömetriin. Lisäksi vähittäiskauppaan sovellettavat kaavoitussäännökset ovat aiempaa yleisluonteisempia. Vähittäismyymälät voivat tämän vuoksi jatkossa kehittää konseptejaan aiempaa vapaammin sijaintirajoitusten poistuttua. Hallitus aikoo lisäksi julkaista uudet maankäytön suuntaviivat, jotka perustuvat uudistettuun maankäyttö- ja rakennuslakiin. Suuntaviivat sallisivat vähittäiskaupan suuryksikköjen sijoittamisen keskusta-alueiden ulkopuolelle. Pitemmällä aikavälillä suunnitteilla on kaavoituksen ja maankäyttölain kokonaisuudistus.

Suomessa on käynnissä alkoholilain kokonaisuudistus. Eduskunta hyväksyi uuden alkoholilain joulukuussa 2017. Suurin osa uusista säännöksistä tulee voimaan 1. maaliskuuta 2018 ja jotkin säännökset jo 1. tammikuuta 2018. Uudistuksella sääntelyn painopistettä siirrettiin jonkin verran alkoholihaittojen vähentämisestä elinkeinotoiminnan etujen huomioon ottamiseen. Sillä myös saatettiin säännökset nykyajan vaatimuksia vastaaviksi ja purettiin tarpeettomat, vanhentuneet tai kankeat normit.

Uudistuspaineet kasvavat apteekkialalla. Apteekkitoiminnan aloittamista ja harjoittamista ja apteekkien omistuksen siirtoa koskevat säännökset ovat Suomessa EU:n näkökulmasta melko tiukat (Ecorys 2007). Lisäksi Suomen Kilpailu- ja kuluttajavirasto (KKV) on saanut useita alaa koskevia valituksia, muun muassa lääkkeiden hinnoittelusta, ja tehnyt alaa koskevia selvityksiä (Kilpailu- ja kuluttajavirasto, 2012). Hallitusohjelman puolivälin tarkistuksessaan hallitus ilmoitti aikovansa uudistaa apteekkijärjestelmää ja lääkehuoltoa kautensa jälkipuoliskolla (valtioneuvoston kanslia, 2017).

Lääketukkujen sääntely on vähemmän tiukkaa. Suomessa on kolme lääketukkua, joilta kaikki yksityiset apteekit hankkivat lääkkeensä. Kaikki kolme ovat yksikanavajakelijoita, joilla on yksinoikeussopimus kunkin asiakkaana olevan apteekin kanssa. Tämä tarkoittaa, että kukin yksityinen apteekki ostaa kaikki lääkkeensä samalta lääketukulta. Yksikanavajakelu on käytössä myös eräissä muissa maissa, mutta se on EU:ssa monikanavajakelua harvinaisempi järjestely. Yksikanavajakelun etuna on se, että lääkeväärennösten päätyminen jakelujärjestelmään on epätodennäköistä, ja sillä edistetään lisäksi rinnakkaisvalmisteiden käyttöä (OECD, 2014). Sen haittana puolestaan on alttius toimintaongelmien aiheuttamille jakelukatkoksille, kuten vuonna 2017 havaittiin. Kun toimintaongelmat estävät toista kahdesta lääketukusta toimittamasta lääkkeitä asiakasapteekeilleen, kyseiset apteekit eivät voi hankkia näitä lääkkeitä toisesta tukusta (KKV, 2017).

Taksipalvelu-uudistus tulee voimaan vuonna 2018. Suomessa on parhaillaan käynnissä maankäyttöä, vesialaa ja lentoliikennettä koskevan lainsäädännön perusteellinen uudistus osana hallituksen kärkihankkeita (valtioneuvoston kanslia, 2017). Tarkoituksena on koota uudistettu liikennepalvelujen lakitasoinen sääntely yhteen lakiin, liikennekaareen, kolmessa vaiheessa. Ensimmäisessä vaiheessa korvataan taksiliikennelaki ja valtioneuvoston asetus taksinkuljettajien ammattipätevyydestä uudella liikennepalvelulailla. Taksialan uusi sääntely tulee voimaan 1. heinäkuuta 2018 (tie- ja liikenneministeriö, 2017e).

3.5.4. JAKAMISTALOUS

Jakamistalous on vielä pieni mutta nopeasti kasvava talouden osa-alue. Arvioiden mukaan Suomen jakamistalousmarkkinoiden ostotapahtumien kokonaisarvo oli vuonna 2016 hieman yli 100 miljoonaa euroa. Jakamistalouden odotetaan kasvavan yli kymmenkertaiseksi vuoteen 2020 mennessä (työ- ja elinkeinoministeriö, 2017d). Joukkorahoituksen osuus (ks. myös jakso 3.2) oli noin 65 prosenttia vertaistoiminnan (ns. peer-to-peer) koko arvosta vuonna 2016, ja sen odotetaan säilyvän tärkeimpänä jakamistalouden muotona.

([61]) Laki 230/2017, jolla muutetaan maankäyttö- ja rakennuslakia 132/1999.

Odotuksena on, että nopeimmin jakamistalouden osa-alueista kasvavat vertaisliikenne ja autonjako (työ- ja elinkeinoministeriö, 2017).

Suomi on yleisesti ottaen halukas edistämään jakamistalouden tarjoamia yrittäjyyteen ja innovointiin liittyviä mahdollisuuksia. Uuden liikennepalvelulain valmistelu ja antaminen (ks. jakso 3.5.3) herätti kuitenkin kiivasta poliittista keskustelua. Hallitus pyrkii tämän uuden lain avulla uudistamaan liikennepalvelujen tarjontaa ja mahdollistamaan uusia liiketoimintamalleja (liikenne- ja viestintäministeriö, 2017e). Laajojen keskustelujen ja poliittisen vastustuksen seurauksena laista poistettiin eräitä keskeisiä vertaisliikennepalvelujen edistämiseen tarkoitettuja näkökohtia. Lakiin on kuitenkin kilpailun ja uusien liiketoimintamallien tukemiseksi sisällytetty sääntöjä, jotka koskevat liikenteeseen liittyvien rekisterien ja tietojen avaamista sekä lippu- ja maksujärjestelmien yhteentoimivuutta.

Korkein oikeus antoi jokin aika sitten ennakkopäätöksen tapauksista, joissa henkilökuljetuksia välitetään mobiilisovelluksen kautta. Vuonna 2017 korkein oikeus piti voimassa hovioikeuden tuomion siltä osin, kuin siinä katsottiin, että henkilökuljetuksia mobiilisovelluksen kautta ammattimaisesti tarjoavilla kuljettajilla on oltava taksilupa (korkein oikeus, 2017).

Säännökset tukevat vertaismajoituksen tarjontaa. Vertaismajoitusta käytetään Suomessa runsaasti, koska lainsäädäntö tarjoaa kansalaisille mahdollisuuden antaa asuntojaan vuokralle lyhytaikaisesti. Kaikki tällaisesta vuokrauksesta saatu tulo on veronalaista pääomatuloa. Tuloista voidaan kuitenkin vähentää niihin kohdistuvat menot, lukuun ottamatta oman työn osuutta, joka ei ole vähennyskelpoinen (Vero, 2015, työ- ja elinkeinoministeriö, 2016).

LIITE A: YHTEENVETOTAULUKKO

Sitoumukset	**Tiivistetty arviointi ([62])**
Vuoden 2017 maakohtaiset suositukset	
Suositus 1: harjoittaa finanssipolitiikkaansa vakaus- ja kasvusopimuksen ennaltaehkäisevän osion vaatimusten mukaisesti, mikä tarkoittaa julkisen talouden keskipitkän aikavälin tavoitteen saavuttamista vuonna 2018, kun otetaan huomioon sallitut poikkeuksellisiin tapahtumiin liittyvät poikkeamat, rakenneuudistusten toteuttaminen ja investoinnit, joiden perusteella on myönnetty tilapäinen poikkeama; varmistaa, että hallintouudistus sosiaali- ja terveyspalveluiden kustannustehokkuuden parantamiseksi hyväksytään ja toteutetaan oikea-aikaisesti.	Suomi on **edistynyt vain vähän** suosituksen 1 noudattamisessa. Tässä suosituksen 1 kokonaisarvioinnissa ei tarkastella vakaus- ja kasvusopimuksen noudattamista.
• harjoittaa finanssipolitiikkaansa vakaus- ja kasvusopimuksen ennaltaehkäisevän osion vaatimusten mukaisesti, mikä tarkoittaa julkisen talouden keskipitkän aikavälin tavoitteen saavuttamista vuonna 2018, kun otetaan huomioon sallitut poikkeuksellisiin tapahtumiin	• **Vakaus- ja kasvusopimuksen noudattamista arvioidaan keväällä, kun vuotta 2017 koskevat lopulliset tiedot ovat saatavilla.**

([62]) Edistymistä vuoden 2017 maakohtaisten suositusten noudattamisessa on arvioitu seuraavasti:

Ei ole edistynyt: Jäsenvaltio ei ole ilmoittanut eikä toteuttanut mitään toimenpiteitä maakohtaisen suosituksen noudattamiseksi. Tähän luokkaan kuuluvat useat tyypilliset tilanteet, joita on arvioitava tapauskohtaisesti maakohtaiset olosuhteet huomioiden. Näitä ovat muun muassa seuraavat:
lainsäädännöllisistä, hallinnollisista tai julkisen talouden toimenpiteistä ei ole ilmoitettu
kansallisessa uudistusohjelmassa
tai muissa virallisissa tiedonannoissa kansalliselle parlamentille/asianomaisille parlamentin valiokunnille tai Euroopan komissiolle
tai niistä ei ole ilmoitettu julkisuudessa (esim. julkaisemalla lehdistötiedote tai tiedottamalla asiasta hallituksen verkkosivuilla);
hallinto- tai lainsäädäntöelin ei ole esittänyt myöskään ei-lainsäätämisjärjestyksessä hyväksyttäviä säädöksiä;
jäsenvaltio on ottanut alustavia askelia maakohtaisten suositusten noudattamiseksi, kuten teettänyt selvityksen tai perustanut selvitysryhmän analysoimaan mahdollisesti tarvittavia toimenpiteitä (ellei maakohtaisissa suosituksissa erikseen pyydetä alustavien toimintalinjojen tai kartoitusten laatimista). Jäsenvaltio ei ole kuitenkaan ehdottanut selkeästi määriteltyjä toimenpiteitä maakohtaisten suositusten noudattamiseksi.

Edistynyt vain vähän: Jäsenvaltio on:
ilmoittanut joistakin toimenpiteistä, mutta niiden avulla maakohtaisten suositusten noudattaminen jää vähäiseksi; ja/tai
tehnyt lainsäädäntöesityksiä hallinto- tai lainsäädäntöelimessä, mutta niitä ei ole vielä hyväksytty ja merkittävä määrä muuta kuin lainsäädäntötyötä on vielä tarpeen ennen kuin maakohtainen suositus on toteutettu;
esittänyt muita kuin lainsäätämisjärjestyksessä hyväksyttäviä säädöksiä, mutta sellaisia täytäntöönpanon jatkotoimia ei ole kuitenkaan toteutettu, joita tarvitaan maakohtaisen suosituksen noudattamiseksi.

Edistynyt jonkin verran: Jäsenvaltio on hyväksynyt toimenpiteitä,
joilla maakohtaisen suosituksen noudattaminen toteutuu osittain ja/tai
joilla noudatetaan maakohtaista suositusta, mutta kohtalainen määrä työtä on vielä tarpeen maakohtaisen suosituksen noudattamiseksi kokonaisuudessaan, sillä vasta muutama toimenpide on toteutettu. Esimerkiksi: toimenpide/toimenpiteet on hyväksytty kansallisessa parlamentissa tai ministeriön päätöksellä, mutta toteuttamispäätöksiä ei ole tehty.

Edistynyt merkittävästi: Jäsenvaltio on hyväksynyt toimenpiteitä, joilla maakohtaista suositusta noudatetaan lähes kokonaisuudessaan ja joista suurin osa on toteutettu.

Kokonaisuudessaan toteutettu: Jäsenvaltio on toteuttanut kaikki toimenpiteet, joita maakohtaisen suosituksen asianmukainen noudattaminen edellyttää.

liittyvät poikkeamat, rakenneuudistusten toteuttaminen ja investoinnit, joiden perusteella on myönnetty tilapäinen poikkeama;	
• varmistaa, että hallintouudistus sosiaali- ja terveyspalveluiden kustannustehokkuuden parantamiseksi hyväksytään ja toteutetaan oikea-aikaisesti.	• Suomi on **edistynyt vain vähän** sosiaali- ja terveydenhuoltopalveluja koskevan uudistuksen hyväksymisessä ja toteuttamisessa. Hallitus on antanut parlamentille suuren osan sosiaali- ja terveydenhuoltopalvelujen uudistamista koskevista lakiesityksistä. Uudistusta ei ole kuitenkaan vielä hyväksytty virallisesti, ja sen täytäntöönpano on lykkääntynyt vuodella (tammikuuhun 2020). Kansalaisten valinnanvapautta koskevasta lainsäädännöstä järjestettiin toinen lausuntokierros, joka saatiin päätökseen vuoden 2017 lopussa. Hallituksen lakiesitys on tarkoitus antaa eduskunnalle vuoden 2018 alkupuoliskolla.
Suositus 2: edistää edelleen palkkojen kytkemistä tuottavuuden kehitykseen, kaikilta osin työmarkkinaosapuolten roolia kunnioittaen; toteuttaa kohdennettuja aktiivisen työmarkkinapolitiikan toimenpiteitä puuttuakseen työllisyys- ja sosiaalipoliittisiin haasteisiin, tarjoaa kannustimia työn vastaanottamiseen ja edistää yrittäjyyttä;	Suomi on **edistynyt jonkin verran** suosituksen 2 noudattamisessa.
• edistää edelleen palkkojen kytkemistä tuottavuuden kehitykseen, kaikilta osin työmarkkinaosapuolten roolia kunnioittaen;	• Suomi on **edistynyt jonkin verran**, kun kustannuskilpailukyvyn säilyttämisen merkitys on tunnustettu yleisesti. Työehtosopimusneuvottelujen ensimmäiset tulokset ovat lupaavia, koska näyttää siltä, että ehdotetut palkankorotukset parantavat ostovoimaa jonkin verran vaarantamatta kuitenkaan kustannuskilpailukykyä. Nähtäväksi jää, saadaanko aikaan koordinoitu palkanmuodostusmalli, joka varmistaisi suotuisat työllisyystulokset.
• toteuttaa kohdennettuja aktiivisen työmarkkinapolitiikan toimenpiteitä puuttuakseen työllisyys- ja sosiaalipoliittisiin haasteisiin;	• Tiettyjen aktivointitoimien käyttöönoton myötä Suomi on **edistynyt jonkin verran**. Esimerkkinä voidaan mainita kaikkien rekisteröityjen työttömien työnhakijoiden haastatteleminen kolmen kuukauden välein. Julkisten työvoimapalvelujen rahoitusta on lisätty vuonna 2018.
• tarjoaa kannustimia työn vastaanottamiseen;	• Suomi on **edistynyt jonkin verran** työnteon kannustimien lisäämisessä. Työttömyysetuuksien aktiivimallin odotetaan lisäävän kannustimia työpaikan

	vastaanottamiseen. Erityisesti pieni- ja keskituloisten perheiden päivähoitomaksujen alentamisen pitäisi kannustaa työntekoon. Nämä toimet tulivat voimaan vuoden 2018 alussa.
• ja edistää yrittäjyyttä.	• Suomi on **edistynyt jonkin verran** ottamalla käyttöön toimenpiteitä, joilla parannetaan työttömien mahdollisuutta perustaa yritys: työttömät voivat saada työttömyyskorvausta neljän kuukauden ajan yrityksen perustamisesta. Tämä muutos toteutettiin vuonna 2018.
Suositus 3: jatkaa sääntelykehyksen parantamista ja vähentää hallinnollista taakkaa lisätäkseen kilpailua palvelualoilla ja edistääkseen investointeja.	Suomi on **edistynyt merkittävästi** suosituksen 3 noudattamisessa:
• jatkaa sääntelykehyksen parantamista ja vähentää hallinnollista taakkaa lisätäkseen kilpailua palvelualoilla	• Suomi on **edistynyt merkittävästi** sääntelykehyksen parantamisessa ja hallinnollisen taakan vähentämisessä. Muutettu maankäyttö- ja rakennuslaki on tullut voimaan. Uusi alkoholilaki ja uuden liikennekaaren ensimmäinen vaihe hyväksyttiin vuoden 2017 lopulla. Nämä uudistukset yksinkertaistavat aiempaa sääntelyä. Suomi on edistynyt myös yhteistyötalouden palveluntarjoajia koskevan sääntelykehyksen osalta.
• ja edistääkseen investointeja.	• Suomi on **edistynyt jonkin verran** parantamalla pk-yritysten mahdollisuuksia saada lainoja ja vientitakuita. Lisäksi on perustettu vientiä, innovointia ja ulkomaisia suoria sijoituksia edistävä uusi valtion virasto Business Finland sulauttamalla Finpro ja Tekes.
Eurooppa 2020 -strategia (kansalliset tavoitteet ja edistyminen)	
Kansallisessa uudistusohjelmassa asetettu työllisyysastetavoite: 78 %.	Suomen työllisyysaste nousi 74 prosenttiin vuonna 2017 (perustuu kolmen ensimmäisen neljänneksen keskiarvoon). Parannusta oli 0,9 prosenttiyksikköä vuodesta 2016.
Tutkimus- ja kehitystavoite: 4 % suhteessa BKT:hen.	2,75 % (2016). Suomi ei ole edistynyt tavoitteen saavuttamisessa. Julkinen T&K-intensiteetti kasvoi 0,1 % vuodessa vuosina 2007–2016, mutta yritysten T&K-menot vähenivät samalla ajanjaksolla 3,2 % vuodessa. Tämän seurauksena T&K-intensiteetti on

	kokonaisuudessaan supistunut vuosittain 2,2 % vuodesta 2007. Suomi ei saavuta vuotta 2020 koskevaa kansallista tavoitettaan, jollei yritysten T&K-menojen trendiä saada kääntymään nousuun.
Kasvihuonekaasupäästötavoite vuonna 2020: Vuoden 2020 tavoite aloilla, joilla ei sovelleta päästökauppajärjestelmää: –16 % verrattuna vuoden 2005 tasoon. Vuoden 2016 välitavoite aloilla, joilla ei sovelleta päästökauppajärjestelmää: –11 % verrattuna vuoden 2005 tasoon.	**Ennustetut päästöt vuonna 2020: –15 % verrattuna vuoden 2005 tasoon.** Komissiolle toimitettujen viimeisimpien kansallisten ennusteiden mukaan ja ottaen huomioon nykyiset toimenpiteet Suomen odotetaan vähentävän päästöjään vuoden 2005 tasoon verrattuna 15 % vuoteen 2020 mennessä. Näin ollen Suomi jää tavoitteestaan yhden prosenttiyksikön. **Päästökauppajärjestelmän ulkopuolisten alojen päästöt vuonna 2016: –8 %.** Suomi jäi vuodelle 2016 asetetusta välitavoitteestaan 3 prosenttiyksikköä.
Uusiutuvaa energiaa koskeva tavoite vuonna 2020: 38 %.	Vaikka biopolttoaineiden käytön osuus liikenteessä väheni huomattavasti vuodesta 2015, uusiutuvan energian osuus energian kokonaisloppukulutuksesta oli 38,7 prosenttia vuonna 2016, mikä ylittää jo vuoden 2020 tavoitteen. Lämmityksen ja jäähdytyksen vaikutus on merkittävä, ja niiden osuus uusiutuvista energialähteistä on lähes 54 prosenttia.
Energiatehokkuus, energiankulutustavoitteet vuodeksi 2020: Primäärienergian kulutus 35,9 Mtoe. Energian kokonaisloppukulutus 26,7 Mtoe.	Primaarienergian kulutus kasvoi Suomessa 4 prosenttia. Kulutus oli 31,8 Mtoe vuonna 2015 ja 33,1 Mtoe vuonna 2016. Energian loppukulutus kasvoi 4 prosenttia. Kulutus oli 24,2 Mtoe vuonna 2015 ja 25,2 Mtoe vuonna 2016. Vaikka Suomi on jo saavuttanut primaarienergian kulutuksessa ja energian loppukulutuksessa vuodeksi 2020 asetetut ohjeelliset kansalliset tavoitteet, Suomen on jatkettava panostustaan, jotta nämä tasot voidaan säilyttää vuoteen 2020.
Koulunkäynnin keskeyttämistä koskeva tavoite: 8 %.	Suomi onnistui vähentämään koulunkäynnin keskeyttäneiden osuutta huomattavasti. Keskeyttäneitä oli 7,9 prosenttia vuonna 2016, mikä on 1,3 prosenttiyksikköä vähemmän kuin vuonna 2015.
Korkea-asteen koulutusta koskeva tavoite: 42 % 30–34 -vuotiaista.	Korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus kasvoi 0,6 prosenttiyksikköä 46,1 prosenttiin vuonna 2016.
Köyhyys- ja syrjäytymisvaarassa elävien määrän	Köyhyys- ja syrjäytymisvaarassa eläviä henkilöitä

vähennystavoite ilmaistuna henkilöiden lukumääränä: 770 000 (perusvuosi 2010: 911 000).	oli Suomessa 896 000 vuonna 2016. Tässä tilanteessa olevien henkilöiden lukumäärä on pienentynyt 14 000:lla vuodesta 2008 ja 7 000:lla vuodesta 2015.

LIITE B: MAKROTALOUDEN EPÄTASAPAINOA KOSKEVA MENETTELY: TULOSTAULU

Taulukko B.1: **Makrotalouden epätasapainoa koskevan menettelyn tulostaulu – Suomi**

			Kynnysarvot	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Ulkoinen epätasapaino ja kilpailukyky	Vaihtotase (% suhteessa BKT:hen)	kolmen vuoden keskiarvo	-4%/6%	0,5	-0,8	-1,8	-1,6	-1,3	-1,2
	Ulkomainen nettovarallisuusasema	% suhteessa BKT:hen	-35%	15,1	11,7	3,9	-3,2	-6,1	-2,3
	Reaalinen efektiivinen valuuttakurssi - 42 kauppakumppania, YKHI-deflaattori	kolmen vuoden %-muutos	±5% (euroalue) ±11% (euroalueen ulkopuoliset maat)	-2,8	-8,3	0,2	2,7	2,2	0,5
	Vientimarkkinaosuus, % maailman viennistä	viiden vuoden %-muutos	-6%	-23,6	-31	-31	-26,1	-21,1	-14,1
	Nimellinen yksikkötyökustannusindeksi (2010=100)	(kolmen vuoden muutos, %-yksikköä)	9% (euroalue) 12% (euroalueen ulkopuoliset maat)	9,4	6	9,1	7,8	3,9	2,1
Sisäinen epätasapaino	Deflatoidut asuntohinnat (2015=100)	yhden vuoden %-muutos	6%	0	-0,4	-1,3	-1,6	-0,3	-0,3
	Yksityisen sektorin luottovirta, konsolidoidut tiedot	% suhteessa BKT:hen	14%	3,6	7,4	2,8	1,5	6,9	2,2
	Yksityisen sektorin velka, konsolidoidut tiedot	% suhteessa BKT:hen	133%	145,4	148,6	147,7	149,6	152,9	149,3
	Julkisyhteisöjen bruttovelka	% suhteessa BKT:hen	60%	48,5	53,9	56,5	60,2	63,6	63,1
	Työttömyysaste	kolmen vuoden keskiarvo	10%	8,1	8	7,9	8,2	8,8	9
	Finanssialan kaikki vastuut, konsolidoimattomat tiedot	yhden vuoden %-muutos	16,5%	28,7	-1,1	-11,7	8,9	1,2	4,5
Työllisyysindikaattorit	Työssäkäyntiaste, % kaikista 15-64-vuotiaista	(kolmen vuoden muutos, %-yksikköä)	-0,2	-1,1	0,2	0,7	0,5	0,6	0,7
	Pitkäaikaistyöttömyysaste, % aktiiviväestöön kuuluvista 15-74-vuotiaista	(kolmen vuoden muutos, %-yksikköä)	0,5	0,5	0,2	-0,3	0,2	0,7	0,6
	Nuorisotyöttömyysaste, % aktiiviväestöön kuuluvista 15-24-vuotiaista	(kolmen vuoden muutos, %-yksikköä)	2	3,6	-2,5	-1,5	0,4	3,4	0,2

1) Tässä taulukossa annetaan varoitusmekanismia koskevassa vuoden 2018 kertomuksessa julkaistuja tietoja, jotka on päivätty 24. lokakuuta 2017. Tässä taulukossa annetut numerotiedot voivat poiketa tämän asiakirjan muissa osissa käytetyistä tuoreemmista tiedoista.

Lähde: Euroopan komissio 2017, Statistical Annex to the Alert Mechanism Report 2018, SWD(2017) 661.

LIITE C: VAKIOTAULUKOT

Taulukko C.1: **Rahoitusmarkkinaindikaattorit**

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Pankkisektorin kokonaisvarat (% suhteessa BKT:hen)(1)	300,5	258,3	281,9	265,3	253,8	207,4
Viiden suurimman pankin osuus varoista (% kokonaisvaroista)	79,0	84,1	79,8	75,0	66,5	-
Pankkijärjestelmän ulkomainen omistus (% kokonaisvaroista)(2)	75,2	71,2	71,6	67,5	65,5	56,2
Vakavaraisuusindikaattorit:2)						
- järjestämättömät luotot (% koko luottokannasta)(3)	0,8	0,7	1,4	1,3	1,3	1,3
- vakavaraisuussuhde (%)	17,2	16,3	17,5	23,8	24,6	22,6
- oman pääoman tuotto (%)(4)	8,9	8,1	9,1	8,3	8,7	4,6
Pankkilainat yksityiselle sektorille (vuosimuutos, %)(1)	7,1	6,3	3,8	0,2	1,6	2,5
Asuntoluototus (vuosimuutos, %)(1)	5,6	2,3	1,7	2,5	2,3	2,2
Lainat suhteessa talletuksiin(1)	139,9	139,2	139,6	136,7	139,1	135,4
Keskuspankkilikviditeetti % vastattavista	-	-	0,4	0,3	1,9	2,4
Yksityinen velka (% suhteessa BKT:hen)	148,6	147,7	149,6	152,9	149,3	-
Ulkomainen bruttovelka (% suhteessa BKT:hen)(2) - julkinen	47,8	45,9	53,9	52,0	48,7	44,8
- yksityinen	43,7	43,7	43,9	48,4	44,4	50,8
Pitkien korkojen ero suhteessa bundiin (peruspistettä)*	39,1	29,2	28,6	22,4	27,5	23,3
Valtion (5 vuoden) arvopaperien luottoriskijohdannaisten ero*	56,4	25,1	24,0	20,6	24,4	19,0

(1) Tuorein tieto vuoden 2017 kolmannelta neljännekseltä. Sisältää pankit ja muut rahalaitokset keskuspankkeja lukuun ottamatta.
2) Tuorein tieto vuoden 2017 toiselta neljännekseltä.
3) Käytetty EKP:n määritelmää järjestämättömien velkainstrumenttien bruttomääristä.
4) Neljännesvuotta koskevia tietoja ei ole esitetty vuositasolla.
* Mitataan peruspisteinä.
Lähde: Euroopan komissio (pitkät korot, yksityinen velka); Maailmanpankki (ulkomainen bruttovelka); EKP (kaikki muut indikaattorit).

Taulukko C.2: **Sosiaali-indikaattorien tulostaulun pääindikaattorit**

	2012	2013	2014	2015	2016	2017 [5]
Yhtäläiset mahdollisuudet ja pääsy työmarkkinoille						
Koulupudokkaiden osuus (% 18–24-vuotiaista)	8,9	9,3	9,5	9,2	7,9	:
Sukupuolten välinen työllisyysero (%-yksikköä)	3,0	2,8	1,9	2,1	3,3	3,5
Tuloerot mitattuna ylimmän ja alimman tuloviidenneksen tulo-osuuksien suhteena (S80/S20)	3,7	3,6	3,6	3,6	3,6	:
Köyhyys- tai syrjäytymisriskiaste[1]	17,2	16,0	17,3	16,8	16,6	:
Nuoret, jotka eivät ole työelämässä tai koulutuksessa (% 15–24-vuotiaista)	8,6	9,3	10,2	10,6	9,9	:
Dynaamiset työmarkkinat ja oikeudenmukaiset työolot†						
Työllisyysaste (20–64-vuotiaat)	74,0	73,3	73,1	72,9	73,4	74,0
Työttömyysaste (15–74-vuotiaat)	7,7	8,2	8,7	9,4	8,8	8,6
Kotitalouksien käytettävissä oleva reaalibruttotulo henkeä kohti (2008=100)	:	:	101,4	102,5	103,1	:
Julkiset tuet / sosiaalinen suojelu ja sosiaalinen osallisuus						
Sosiaalisten tulonsiirtojen (pl. eläkkeet) vaikutus köyhyyden vähenemiseen[4]	50,9	55,3	53,6	53,7	57,0	:
Virallisen varhaiskasvatuksen piirissä olevat alle 3-vuotiaat lapset	29,0	28,0	33,2	32,5	32,7	:
Vaille tarvittavaa sairaanhoitoa jääminen, asianomaisen oma ilmoitus	4,6	4,3	3,3	4,3	4,1	:
Henkilöt, joilla on digitaaliset perustaidot tai perustaitoja korkeammat taidot (% 16–74-vuotiaista)	:	:	:	74,0	73,0	76,0

† Sosiaali-indikaattorien tulostauluun sisältyy 14 pääindikaattoria, joista 12 on nykyisin käytössä jäsenvaltioiden tulosten vertailussa. Indikaattoreita "aktiivisen työvoimapolitiikan toimiin osallistuvat sataa työnhakijaa kohti" ja "palkansaajakorvaus tehtyä työtuntia kohti, euroina" ei käytetä vertailuun, koska jäsenvaltiot katsovat, että niihin liittyy teknisiä ongelmia. Näille vaihtoehtoisista indikaattoreista on tarkoitus keskustella asianomaisissa komiteoissa.
1) Köyhyyden tai sosiaalisen syrjäytymisen uhkaamat: henkilöt, joita uhkaa köyhyys ja/tai jotka kärsivät vakavasta aineellisesta puutteesta ja/tai jotka elävät kotitaloudessa, jossa työssäkäyntiaste on nolla tai hyvin alhainen.
2) Työttömiä ovat henkilöt, jotka eivät ole työssä, mutta hakevat aktiivisesti työtä ja ovat valmiita aloittamaan työn heti tai kahden viikon kuluessa.
3) Kotitalouksien käytettävissä olevat bruttotulot määritellään tasoittamattomina vuoden 2018 yhteisen työllisyysraportin luonnoksen mukaisesti.
4) Sosiaalisista tulonsiirroista johtuva köyhyysriskin väheneminen prosentteina (laskettu vertaamalla köyhyysriskiastetta ennen sosiaalisia tulonsiirtoja ja niiden jälkeen; eläkkeitä ei pidetä laskelmassa tulonsiirtoina).
5) Työllisyysasteen ja sukupuolten välisen työllisyyseron osalta vuoden 2017 kolmen ensimmäisen neljänneksen keskiarvo.
Lähde: Euroopan komissio

Taulukko C.3: **Työmarkkinoita ja koulutusta kuvaavat indikaattorit**

Työmarkkinaindikaattorit	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017** [5]
Työvoimaosuus (15–64-vuotiaat)	75,2	75,2	75,4	75,8	75,9	:
Nykyisessä työpaikassa työskentely työsuhteen keston mukaan						
0–11 kuukautta	17,0	16,5	16,1	16,0	17,6	:
12–23 kuukautta	9,7	9,6	9,1	8,4	8,6	:
24–59 kuukautta	14,7	15,3	16,7	16,4	14,9	:
yli 60 kuukautta	58,3	58,4	57,9	58,9	58,7	:
Työllisyyden kasvu* (%-muutos edellisestä vuodesta)	0,9	-0,7	-0,5	-0,1	0,3	0,5
Naisten työllisyysaste (%-osuus 20–64-vuotiaista naisista)	72,5	71,9	72,1	71,8	71,7	72,2
Miesten työllisyysaste (%-osuus 20–64-vuotiaista miehistä)	75,5	74,7	74,0	73,9	75,0	75,7
Ikääntyneiden työntekijöiden työllisyysaste* (% 55–64-vuotiaista)	58,2	58,5	59,1	60,0	61,4	62,2
Osa-aikatyöllisyys* (% kokonaistyöllisyydestä, 15–64-vuotiaat)	14,1	14,0	14,1	14,1	14,9	15,1
Määräaikainen työllisyys* (määräaikaisella työsopimuksella työskentelevien 15–64-vuotiaiden %-osuus)	15,5	15,3	15,4	15,1	15,6	16,1
Siirtyminen tilapäisestä työstä pysyvään (kolmen vuoden keskiarvo)	36,1	31,4	31,1	28,8	:	:
Pitkäaikaistyöttömyys[1] (% työvoimasta)	1,6	1,7	1,9	2,3	2,3	2,1
Nuorisotyöttömyysaste (% aktiiviväestöön kuuluvista 15–24-vuotiaista)	19,0	19,9	20,5	22,4	20,1	20,1
Sukupuolten välinen ero osa-aikatyön tekemisessä	10,3	10,6	10,1	9,0	10,2	10,7
Sukupuolten palkkaero[2] (tasoittamattomin luvuin)	19,2	18,8	18,4	17,3	:	:
Koulutusindikaattorit	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**
Aikuisten osallistuminen koulutukseen (koulutukseen osallistuvien 25–64-vuotiaiden %-osuus)	24,5	24,9	25,1	25,4	26,4	:
Alisuoriutuminen koulutuksessa[3]	12,3	:	:	13,6	:	:
Korkea-asteen tutkinnon suorittaneet (korkea-asteen tutkinnon hyväksytysti suorittaneiden 30–34-vuotiaiden %-osuus)	45,8	45,1	45,3	45,5	46,1	:
Sosioekonomiseen asemaan pohjautuvat vaihtelut opinnoissa menestymisessä[4]	9,4	:	:	10,0	:	:

* Tulostaulun ulkopuolinen indikaattori
1) Pitkäaikaistyöttömiä ovat vähintään 12 kuukautta työttöminä olleet.
2) Mies- ja naispuolisten palkansaajien keskimääräisten bruttotuntiansioiden välinen ero prosenttiosuutena miespuolisten palkansaajien keskimääräisestä bruttotuntipalkasta. Erotus on määritelty "tasoittamattomana", koska sitä ei ole oikaistu yksilöllisten ominaisuuksien perusteella (ja se antaa siten yleisen kuvan palkkaan liittyvistä sukupuolten välisistä eriarvoisuuksista). Laskelmaan on otettu ikään ja työtuntien määrään katsomatta kaikki työntekijät, jotka työskentelevät vähintään kymmenen työntekijän yrityksissä.
3) OECD:n Pisa-tutkimuksen mukaan matematiikassa heikosti menestyvät 15-vuotiaat.
4) Sosioekonomisen ja kulttuurisen aseman vaikutus OECD:n Pisa-tutkimuksen tuloksiin. Vuoden 2012 arvo viittaa matematiikkaan ja vuoden 2015 arvo luonnontieteisiin.
5) Keskiarvo vuoden 2017 kolmen ensimmäisen neljänneksen aikana lukuun ottamatta nuorisotyöttömyysastetta, josta esitetään vuotuinen arvo.
Lähde: Euroopan komissio, OECD.

Taulukko C.4: **Sosiaalista osallisuutta ja terveyttä koskevat indikaattorit**

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Sosiaaliturvamenot* (% suhteessa BKT:hen)						
Sairaanhoito/terveydenhuolto	7,4	7,5	7,5	7,2	:	:
Työkyvyttömyys	3,4	3,4	3,4	3,2	:	:
Vanhuus / lesket ja orvot	11,9	12,5	13,0	13,2	:	:
Perhe/lapset	3,2	3,3	3,2	3,2	:	:
Työttömyys	2,0	2,3	2,6	2,7	:	:
Asuminen	0,5	0,6	0,6	0,7	:	:
Sosiaalinen syrjäytyminen, muualle luokittelematon	0,9	0,9	0,9	0,9	:	:
Yhteensä	29,3	30,3	31,1	31,1	:	:
josta: tarveharkintaiset etuudet	1,5	1,6	1,8	1,9	:	:
Julkisen talouden toimintokohtaiset menot (% suhteessa BKT:hen, julkisen sektorin tehtäväluokitus COFOG)						
Sosiaaliturva	23,8	24,8	25,4	25,6	:	:
Terveydenhuolto	8,2	8,3	8,3	7,2	:	:
Koulutus	6,4	6,4	6,4	6,2	:	:
Itse maksetut terveydenhuoltomenot (% kaikista terveydenhuoltomenoista)	18,7	19,0	19,0	19,9	:	:
Köyhyyden tai sosiaalisen syrjäytymisen vaarassa olevat lapset (% 0–17-vuotiaista)*	14,9	13,0	15,6	14,9	14,7	:
Köyhyysriskiaste[1] (% koko väestöstä)	13,2	11,8	12,8	12,4	11,6	:
Työssäkäyvien köyhyysriskiaste (% ansiotyössä olevista)	3,8	3,7	3,7	3,5	3,1	:
Vakavan aineellisen puutteen aste[2] (% koko väestöstä)	2,9	2,5	2,8	2,2	2,2	:
Erittäin puutteellisissa asuinoloissa asuvien osuus[3] asunnon hallintaperusteen mukaan						
Omistaja, asuntolaina	0,3	0,1	0,2	0,2	0,1	:
Vuokralainen, markkinahintainen vuokra	3,0	2,0	2,4	1,8	2,4	:
Alhaisen työssäkäyntiasteen kotitalouksissa asuvien ihmisten osuus[4] (% 0–59 -vuotiaista)	9,3	9,0	10,0	10,8	11,4	:
Köyhyysraja, kansallisena valuuttana kiintein hinnoin*	12082	12009	11965	11852	11815	:
Toimintakykyisen elinajan odote (65-vuotiaana)						
Naiset	9,0	:	9,3	9,0	:	:
Miehet	8,4	:	8,8	9,3	:	:
Yhteenlaskettu korvaussuhde eläkkeensaajille[5] (65-vuotiaana)	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	:
Digitaalitalouden ja -yhteiskunnan indeksi (DESI), siirtoyhteydet[6]	:	:	56,1	61,0	61,7	64,5
Gini-kerroin ennen veroja ja tulonsiirtoja*	48,2	48,5	49,1	49,2	50,3	:
Gini-kerroin verojen ja tulonsiirtojen jälkeen*	25,9	25,4	25,6	25,2	25,4	:

* Tulostaulun ulkopuolinen indikaattori
1) Köyhyysriskiaste: sellaisten henkilöiden osuus, joiden käytettävissä olevat ekvivalenttitulot ovat alle 60 prosenttia käytettävissä olevien kansallisten ekvivalenttitulojen mediaanista.
2) Niiden osuus, joita koskee ainakin neljä seuraavista puutteista: ei ole varaa i) maksaa vuokraa tai sähkö-/vesilaskua, ii) pitää asuntoaan riittävän lämpimänä, iii) kustantaa odottamattomia menoja, iv) syödä lihaa, kalaa tai vastaavaa proteiinilähdettä joka toinen päivä, v) matkustaa viikon lomalle kerran vuodessa, vi) autoon, vii) pyykinpesukoneeseen, viii) väritelevisioon tai ix) puhelimeen.
3) Ahtaasti ja puutteellisissa asuinoloissa asuvien prosenttiosuus koko väestöstä.
4) Hyvin alhaisen työssäkäyntiasteen kotitalouksissa elävät: niiden 0–59-vuotiaitten osuus, jotka elävät kotitaloudessa, jossa aikuiset ovat edellisten 12 kuukauden aikana työskennelleet vähemmän kuin 20 % yhteenlasketusta potentiaalisesta työajasta.
5) 65–74-vuotiaiden yksittäisten mediaanibruttoeläkkeiden suhde 50–59-vuotiaiden yksittäisiin mediaanibruttotuloihin.
6) Kiinteän laajakaistan levinneisyys (33 %), mobiililaajakaistan levinneisyys (22 %), nopeus (33 %) ja hinta (11 %) (digitaalisstrategian tulostaulusta). ***Lähde:*** Euroopan komissio, OECD.

Taulukko C.5: **Tuotemarkkinoiden tuloksia ja politiikkaa kuvaavat indikaattorit**

Tulosindikaattorit	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**
Työn tuottavuus (reaalinen, palkansaajaa kohden, vuosimuutos %)							
Työn tuottavuus teollisuudessa	9,61	-2,11	-8,02	4,69	2,95	0,02	2,08
Työn tuottavuus rakennusalalla	5,73	-1,22	-4,34	0,38	-2,09	1,94	-0,07
Työn tuottavuus markkinapalvelujen alalla	3,18	3,99	1,20	-1,93	-0,32	0,21	0,85
Yksikkötyökustannukset (koko talous, vuosimuutos %)							
Yksikkötyökustannukset teollisuudessa	-9,53	4,65	11,11	-2,85	-0,96	2,41	-0,71
Yksikkötyökustannukset rakennusalalla	-5,32	4,75	8,12	2,98	2,20	-0,72	1,05
Yksikkötyökustannukset markkinapalvelujen alalla	-1,02	1,31	2,12	4,58	0,84	0,86	0,96
Liiketoimintaympäristö	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**
Sopimusten täytäntöönpanoon tarvittava aika[(1)] (päivinä)	375.0	375.0	375.0	375.0	375.0	375.0	375.0
Yrityksen perustamiseen tarvittava aika[(1)] (päivinä)	14,0	14,0	14,0	14,0	14,0	14,0	14,0
Pk-yritysten pankkilainahakemusten tulos[(2)]	0,31	0,06	0,23	0,41	0,57	0,23	0,26
Tutkimus ja innovointi	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**
T&K-intensiteetti	3,73	3,64	3,42	3,29	3,17	2,90	2,75
Julkiset koulutusmenot yhteensä, % suhteessa BKT:hen	6,60	6,50	6,40	6,40	6,40	6,20	na
Korkea-asteen tutkinnon suorittaneet ja/tai tiede- ja teknologia-alalla työskentelevät, % koko työvoimasta	49	49	50	51	52	52	53
Korkea-asteen koulutuksen suorittaneet[(3)]	32	33	33	34	35	36	36
Keskiasteen koulutuksen suorittaneet nuoret[(4)]	84	85	86	86	86	87	88
Korkean teknologian tuotteiden kauppatase, % suhteessa BKT:hen	-0,33	-0,74	-0,87	-1,02	-0,98	-1,22	na
Tuote- ja palvelumarkkinat ja kilpailu					**2003**	**2008**	**2013**
OECD:n tuotemarkkinoiden sääntely[(5)], kokonaisuudessaan					1,49	1,34	1,29
OECD:n tuotemarkkinoiden sääntely[(5)], vähittäissektori					2,86	2,89	2,86
OECD:n tuotemarkkinoiden sääntely[(5)], itsenäisten ammatinharjoittajien palvelut					0,61	0,71	0,62
OECD:n tuotemarkkinoiden sääntely[(5)], verkkotoimialat[(6)]					2,72	2,61	2,47

1) Indikaattorin laskentametodeista ja taustaolettamista on tarkempaa tietoa sivulla http://www.doingbusiness.org/methodology.
2) Niiden vastausten keskiarvo, jotka annettiin kysymykseen Q7B_a. "[Pankkilaina]: Jos olette hakenut tällaista rahoitusta ja yrittänyt neuvotella siitä viimeisten kuuden kuukauden aikana, mikä oli tulos?". Vastaukset koodattiin seuraavasti: nolla, jos koko rahoitus saatiin, yksi, jos suurin osa rahoituksesta saatiin, kaksi, jos ainoastaan pieni osa rahoituksesta saatiin, kolme, jos hakemus hylättiin, ja puuttuva luku, jos hakemus on edelleen käsiteltävänä tai ei tietoa.
3) Korkea-asteen koulutuksen suorittaneiden 15–64-vuotiaiden osuus.
4) Vähintään keski-asteen koulutuksen suorittaneiden 20–24-vuotiaiden osuus.
5) Indeksi: 0 = ei säännelty; 6 = erittäin säännelty. OECD:n tuotemarkkinoiden sääntelyn indikaattorien laskentametodeista on tarkempaa tietoa sivulla http://www.oecd.org/competition/reform/indicatorsofproductmarketregulationhomepage.htm
6) OECD:n sääntelyindikaattorit energian, liikenteen ja viestinnän alalla.
Lähde: Euroopan komissio; Maailmanpankki — Doing Business (sopimusten täytäntöönpano ja yrityksen perustamisaika); ja OECD (tuotemarkkinoiden sääntelyä kuvaavat indikaattorit); SAFE (pk-yritysten pankkilainahakemusten tulos).

Taulukko C.6: **Vihreä kasvu**

Vihreän kasvun tulokset		2011	2012	2013	2014	2015	2016
Makrotaloudellinen							
Energiaintensiteetti	kgoe / €	0,19	0,18	0,18	0,19	0,18	0,18
Hiili-intensiteetti	kg / €	0,35	0,33	0,34	0,32	0,30	-
Resurssi-intensiteetti (korreloi resurssien tuottavuuden kanssa)	kg / €	0,97	0,95	1,08	0,91	0,90	0,95
Jäteintensiteetti	kg / €	-	0,49	-	0,51	-	-
Energiakaupan tase	% suhteessa BKT:hen	-3,8	-2,6	-2,5	-2,3	-1,5	-1,2
Energian painoarvo YKHI:ssä	%	7,52	8,37	8,12	7,84	7,63	7,09
Energian hintojen muutoksen ja inflaation ero	%	17,2	-3,2	-1,6	-2,6	-2,3	-1,3
Reaaliset yksikköenergiakustannukset	% arvon-lisävyksestä	16,9	17,2	16,7	15,8	-	-
Työn verotuksen suhde ympäristöveroihin	suhde	0,14	0,13	0,13	0,13	0,13	-
Ympäristöverot	% suhteessa BKT:hen	3,0	3,0	2,9	2,9	2,9	3,1
Sektorikohtainen							
Teollisuuden energiaintensiteetti	kgoe / €	0,29	0,31	0,31	0,31	0,31	0,32
Reaaliset yksikköenergiakustannukset tehdasteollisuudessa, pl. jalostus	% arvon-lisäyksestä	19,8	22,7	21,8	21,8	-	-
Energiaintensiivisten alojen osuus taloudesta	% suhteessa BKT:hen	11,50	11,59	11,65	11,61	11,30	11,19
Keskikokoisten teollisuuskäyttäjien sähkön hinta	€ / kWh	0,08	0,07	0,07	0,07	0,07	0,07
Keskikokoisten teollisuuskäyttäjien kaasun hinta	€ / kWh	0,04	0,05	0,05	0,05	0,04	0,04
Julkinen energia-T&K	% suhteessa BKT:hen	0,10	0,08	0,08	0,08	0,08	0,06
Julkinen ympäristö-T&K	% suhteessa BKT:hen	0,02	0,02	0,01	0,01	0,01	0,01
Yhdyskuntajätteen kierrätysaste	%	34,8	33,3	32,5	32,5	40,6	42,0
Päästökauppajärjestelmään kuuluvien kasvihuonekaasu-päästöjen osuus*	%	52,7	48,5	49,9	48,8	45,8	46,4
Liikenteen energiaintensiteetti	kgoe / €	0,55	0,53	0,53	0,55	0,56	0,58
Liikenteen hiili-intensiteetti	kg / €	1,40	1,34	1,34	1,27	1,29	-
Energian toimitusvarmuus							
Riippuvuus energian tuonnista	%	52,8	46,3	48,6	48,9	47,4	45,3
Yhdistetty toimittajien keskittymisindeksi	HHI	80,0	68,1	68,3	67,4	67,6	-
Energiapaletin monipuolisuus	HHI	0,21	0,21	0,21	0,22	0,22	0,22

Kaikki makrotason intensiteetti-indikaattorit on ilmaistu fyysisen määrän suhteena BKT:hen (vuoden 2010 hintoina)
Energiaintensiteetti: kotimainen energian kokonaiskulutus (kgoe) jaettuna BKT:llä (EUR)
Hiili-intensiteetti: kasvihuonekaasupäästöt (CO2-ekvivalenttikiloina) jaettuna BKT:llä (EUR)
Resurssi-intensiteetti: kotimainen raaka-aineiden käyttö (kg) jaettuna BKT:llä (EUR)
Jäteintensiteetti: jäte (kg) jaettuna BKT:llä (EUR)
Energiakaupan tase: energian viennin ja tuonnin tase, % suhteessa BKT:hen
Energian painoarvo YKHI:ssä: "energiaerien" osuus YKHI:n muodostamiseen käytettävässä kulutuskorissa
Energian hintojen muutoksen ja inflaation ero: YKHI:n energiakomponentti ja YKHI-kokonaisinflaatio (vuotuinen muutos-%)
Reaaliset yksikköenergiakustannukset: reaaliset energiakustannukset, % suhteessa koko talouden arvonlisäykseen
Teollisuuden energiaintensiteetti: teollisuuden energiankulutus (kgoe) jaettuna teollisuuden bruttoarvonlisäyksellä (EUR vuonna 2010)
Tehdasteollisuuden reaaliset yksikköenergiakustannukset, pl. koksin ja öljytuotteiden jalostus: reaaliset kustannukset, % suhteessa tehdasteollisuuden arvonlisäykseen
Energiaintensiivisten alojen osuus taloudesta: energiaintensiivisten alojen bruttoarvonlisäyksen osuus BKT:stä
Keskikokoisten teollisuuskäyttäjien sähkön ja kaasun hinta: kulutusväli 500–2 000 MWh ja 10 000–100 000 GJ; ilman alv:tä.
Yhdyskuntajätteen kierrätysaste: kierrätetyn yhdyskuntajätteen osuus kaikesta yhdyskuntajätteestä
Julkinen energia- tai ympäristö-T&K: julkisyhteisöjen näihin aloihin kohdistamat T&K-menot, % suhteessa BKT:hen
Päästökauppajärjestelmään kuuluvien kasvihuonekaasupäästöjen osuus (pl. ilmailu): jäsenvaltioiden EEA:lle ilmoittamien kasvihuonekaasupäästöjen perusteella (pl. maankäyttö, maankäytön muutos ja metsätalous)
Liikenteen energiaintensiteetti: liikenteen energiankulutus (kgoe) jaettuna alan bruttoarvonlisäyksellä (EUR vuonna 2010)
Liikenteen hiili-intensiteetti: liikenteen kasvihuonekaasupäästöt jaettuna liikennesektorin bruttoarvonlisäyksellä
Riippuvuus energian tuonnista: energian nettotuonti jaettuna kotimaisella energian kokonaiskulutuksella, ml. ilma- ja meriliikenteen polttoaineet
Yhdistetty toimittajien keskittymisindeksi: kattaa öljyn, kaasun ja hiilen. Pienemmät arvot merkitsevät suurempaa monipuolisuutta ja siten pienempää riskiä.
Energiapaletin monipuolisuus: maakaasun, bensiinituotteiden, ydinvoiman, uusiutuvan energian ja kiinteiden polttoaineiden Herfindahl-Hirschmann-indeksi
* Euroopan komissio ja Euroopan ympäristökeskus ***Lähde:*** Euroopan komissio ja Euroopan ympäristökeskus (Päästökauppajärjestelmään kuuluvien kasvihuonekaasupäästöjen osuus); Euroopan komissio (Ympäristöverot, työn verotus ja BKT): Eurostat (kaikki muut indikaattorit).

LÄHDELUETTELO

Aho, Esko (2017), Kasvun mahdollisuus – positiivisen rakennemuutoksen hyödyntäminen Lounais-Suomessa.

Ahtiainen, L. (2016), Työehtosopimusten kattavuus vuonna 2014. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, työ ja yrittäjyys, 11/2016. Työ- ja elinkeinoministeriö.

Ali-Yrkkö J., Rouvinen P., Sinko P. ja Tuhkuri J. (2016), Suomi globaaleissa arvoketjuissa. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 12/2016.

Criscuolo C. (2018), Science, Research and Innovation Performance of the EU 2018.

ECORYS (2007), Study of regulatory restrictions in the field of pharmacies; Euroopan komission teettämä tutkimus.

Euro & talous -uutiskirje 3/2015.

Eurofound (2017), Estimating labour market slack in the European Union; Euroopan unionin julkaisutoimisto, Luxemburg.

Euroopan keskuspankki (2012), Competitiveness and external imbalances within the euro area, Occasional paper series, n° 139, Frankfurt, joulukuu 2012.

Euroopan keskuspankki (2012), Survey on the access to finance of enterprises in the euro area – October 2016 to March 2017, Frankfurt, toukokuu 2017.

Euroopan komissio (2015), Economic and Social Developments in Europe (ESDE).

Euroopan komissio (2016). Joint Report on Health Care and Long-Term Care Systems and Fiscal Sustainability. Talouden ja rahoituksen pääosasto ja talouspoliittinen komitea (ikääntymistyöryhmä). Institutional Papers 37.

Euroopan komissio (2017a), http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/2016/ags2016_challenges_ms_investment_environments_en.pdf

Euroopan komissio (2017b), Benchmarks for the assessment of private debt – Note to the Economic Policy Committee, lokakuu 2017.

Euroopan komissio (2017c), Suomen maaraportti 2017, SWD(2017) 91.

Euroopan komissio (2017d), Digital Economy and Society Index, Bryssel.

Euroopan komissio (2017e), Europe's Digital Progress Report 2017.

Euroopan komissio (2017f), Digital Transformation Scoreboard 2017.

Euroopan komissio (2018a), Ruotsin maaraportti, SWD(2018) 225/2.

Euroopan komissio (2018b), Debt Sustainability Monitor 2017.

Euroopan komissio (2018c), yhteinen työllisyysraportti.

European Employment Policy Observatory (EEPO) (2014), Activating jobseekers through entrepreneurship: Start-up incentives in Europe, Review.

Eurostat (2015), yhteisön tulo- ja elinolotilastot (EU-SILC).

Eurostudent (2017), Eurostudent-tutkimus http://database.eurostudent.eu/113 .

Global Entrepreneurship Monitor (maailmanlaajuinen yrittäjyysraportti) 2016.

IEA (2017), Kansallinen PIRLS-raportti 2016.

Järvikare, T., Niskakangas, H., Mattila, P., Ossa, J., Viherkenttä, T., Järvinen T., Valjus I. (2017). Yritysverotuksen asiantuntijatyöryhmän raportti. Valtiovarainministeriön julkaisuja 12/2017.

Kansainvälinen valuuttarahasto (2017a), Staff Report for the 2017 Article IV Consultation, Washington, marraskuu 2017.

Kansainvälinen valuuttarahasto (2017b), Finland – Selected issues, Washington, marraskuu 2017.

Kela (2017), Kelan tilastot.

Kemppinen, Heidi: Perustoimeentulotuki usein pääasiallinen tulonlähde. Sosiaalivakuutus 2.6.2017. https://sosiaalivakuutus.fi/perustoimeentulotuki-usein-paaasiallinen-tulonlahde/.

Kilpailu- ja kuluttajavirasto (2012), Lääkehuollosta lääkemarkkinoihin – Arvoketju ja sääntely.

Kilpailu- ja kuluttajavirasto (2017), Lääkkeiden yksikanavajakelusta ja kilpailusta, 12.10.2017.

Kivinen O., Hedman J. ja Artukka K. (2016b), Suomalaisyliopistot, tutkimus ja maailman kärki? Reunamerkintöjä korkeakoulu- ja tiedepolitiikan ”uusiin avauksiin”. Tiedepolitiikka 41 (1): 7-17.

Kivinen O., Hedman J. ja Nurmi J. (2016a), Suomalaisaikuisten osaaminen väitettyä parempaa. Janus 24 (2): 172-184.

Korkeimman oikeuden tuomio (KKO:2017:56).

Liikenne- ja viestintäministeriö (2017a). Postilain uudistus avaa ovia uusille postipalveluille. Tiedote 7.9.2017.

Liikenne- ja viestintäministeriö (2017b). Liikennepalvelulaki hallitusohjelmaa toteuttamassa. Liikenne- ja viestintäministeriön faktalehti 64/2017.

Liikenne- ja viestintäministeriö (2017c). Maaseudulle elinvoimaa digitalisaatiosta. Lehdistötiedote 9.11.2017.

Liikenne- ja viestintäministeriö (2017d). Liikennepalvelulain toisessa vaiheessa mukaan koko liikennejärjestelmä. Lehdistötiedote 19.10.2017.

Liikenne- ja viestintäministeriö (2017e). Taksiliikenne liikennepalvelulaissa. Liikenne- ja viestintäministeriön faktalehti 44/2017.

Liikenne- ja viestintäministeriö (2018). Säädösten sujuvoittaminen jatkuu laajalla rintamalla. Lehdistötiedote 3.1.2018.

Maailman talousfoorumi (2017). Global competitiveness index 2017–2018: Finland.

Maailmanpankkiryhmä (2017). Worldwide Governance Indicators.

Maliranta, M., Määttänen, N. ja Pajarinen, M. (2016). Firm Subsidies, Wages and Labor Mobility. ETLA Raportit 60.

Marrez H. ja Pontuch P. (2013). Finland's high house prices and household debt: a source of concern?, ECFIN Country Focus, Volume 10, Issue 6, Bryssel, lokakuu 2013.

Mukkila S., Hannikainen-Ingman K., Moisio P. ja Saikkonen P. Vuoden 2017 talousarvion vaikutukset perusturvaan. THL, 2017.

Nordea (2017). Asuntomarkkinat ovat jakautuneet (tiivistelmä englanninkielisestä raportista ”Nordic Housing Report – What's trending”), marraskuu 2017.

OECD (2014). Competition issues in the distribution of pharmaceuticals: contribution from Finland.

OECD (2016a). Economic Survey Finland, tammikuu 2016.

OECD (2016b). National Report PISA 2015.

OECD (2016c). Education at a Glance.

OECD (2017a). Entrepreneurship at a glance. Pariisi.

OECD (2017b). Review of Innovation Policy. Pariisi.

OECD (2017c). Services trade restrictiveness index (STRI): Finland. http://www.oecd.org/tad/services-trade/STRI_FIN.pdf

Philiponnet N. and Turini A. (2017). House price developments in the EU. European Economy, Discussion paper 048. Euroopan komissio, Bryssel, toukokuu 2017 https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/dp048_en_1.pdf .

Pyykkönen J. et al. (2017). Kadonneet työmiehet. EVA-analyysi.

Rauhanen T., Grönberg S., Harju J. ja Matikka T. (2015). Yritystukien arviointi ja vaikuttavuus. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 8/2015.

Reale (2017). Analysis of National Public Research Funding (PREF). JRC Technical Papers, https://rio.jrc.ec.europa.eu/en/country-analysis/Finland/library.

Rothovius, A. (2017). Virkamiesselvitys yritystuista ja niiden vaikutuksista. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 22/2017.

Suomen akatemia (2016), Tieteen tila 2016, Helsinki.

Suomen Yrittäjät (2016). Yrittäjän sosiaaliturva.

Tulo- ja kustannuskehityksen selvitystoimikunta (2014). Työ- ja virkaehtosopimusten palkankorotusten luokittelu, kesäkuu 2014. Valtiovarainministeriö.

Työ- ja elinkeinoministeriö (2016). Guidelines for providing home-based accommodation.

Työ- ja elinkeinoministeriö (2017a), Minne uudet työpaikat syntyivät vuonna 2016?

Työ- ja elinkeinoministeriö (2017b), Maahanmuuttajien koulutuspolkujen nopeuttaminen ja joustavat siirtymät -työryhmän loppuraportti ja toimenpide-esitykset.

Työ- ja elinkeinoministeriö (2017c), Maahanmuuttajat ja työvoimapoliittisten toimenpiteiden vaikuttavuus.

Työ- ja elinkeinoministeriö (2017d). Jakamistalous Suomessa 2016 – Nykytila ja kasvunäkymät. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, 9/2017.

Valtioneuvosto (2017), http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/4102579/Vision_and_roadmap_RIC.pdf/195ec1c2-6ff8-4027-9d16-d561dba33450 .

Valtioneuvoston kanslia (2017). Ratkaisujen Suomi. Puolivälin tarkistus. Hallituksen toimintasuunnitelma vuosille 2017–2019. Hallituksen julkaisusarja 7/2017.

Valtiovarainministeriö (2017). Kannustinloukut ja alueellinen liikkuminen, työryhmän selvityksiä.

Vero (2015), Airbnb-vuokratulot. Suomen verohallinnon ohjeita.

Vipunen (2017). Opetushallinnon tilastopalvelu. *Opetus- ja kulttuuriministeriö ja Opetushallitus.*